БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1984 йил 13 ЯНВАРЬ № 3 (2743) ЖУМА

ОБЛАСТЬ, ШАҲАР, РАЙОН ПАРТИЯ КОМИТЕТЛАРИ, ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ ОБЛАСТЬ, ШАҲАР, РАЙОН СОВЕТЛАРИНИНГ ИЖРОИЯ КОМИТЕТЛАРИ БЕЛГИЛАНГАН СОЦИАЛ ПРОГРАММАНИ АМАЛГА ОШИРИШ БИЛАН ЗЎР БЕРИБ ШУҒУЛЛАНСИНЛАР. ХАЛҚ ИСТЕЪМОЛ МОЛЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ ОШИРСИНЛАР, СИФАТИНИ ЯХШИЛАСИНЛАР, ТУРЛАРИНИ КЎПАЙТИРСИНЛАР, МАИШИЙ ХИЗМАТ ИШИНИ РИВОЖЛАНТИРСИНЛАР ВА ЯХШИЛАСИНЛАР, ҚИШЛОҚЛАРДАГИ ТУРМУШ МАДАНИЯТИНИ ОШИРСИНЛАР.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети XIII Пленумининг қароридан

ДЕКАБРЬ ПЛЕНУМИ: ТАРАҚҚИЁТИМИЗНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Иброҳим РАҲИМ

ДАҚИҚАЛАР ҚАДРИ

Жамиятимиз иқтисодий ҳаётидаги катта сифат силжишига партиямиз Марказий Комитетининг декабрь Пленуми оқ йўл очди.

Йилимиз ажиб ҳис, жўшқин ҳарорат, қизғин ҳаракат, юксак ватанпарварлик руҳи билан бошланди. Унинг илк одимлари беш йиллик довоҳнига яхши трамплиндан старт олди, дегим келади.

Маълумки, 1982 йил ноябрь Пленуми жамият хўжалигини юритиш жабҳаларидаги ишларимизга эътиборимизни тортган эди. Унда энг марказий масала —совет экономикасини жамиятимизга хос суръат ва халқимизга мос сифатда юритиш муаммолари масаласи эди. Экономика юритишнинг энг ўзак масаласи —меҳнат унумдорлигини ошириш, соз, арзон маҳсулот чиқариб халқ фаровонлигини кўтаришдан иборат экани барчага аён. Бу масалада, айниқса, ўсиш суръатида бизнинг мамлакатимиз кейинги ўттиз йил ичида энг илғор капиталистик давлат АҚШдан уч-тўрт баравар ошиб кетса-да, эҳтиёжимиз ҳали жуда катта. Бинобарин, биз ўн биринчи беш йиллик планида меҳнат унумдорлигини 3,4 процентга оширишни планлаган эдик. Беш йилликнинг икки йилида бу кўрсаткич андак бажарилмай қолди. Унинг оқибатида мамлакатимиз жуда муҳим маҳсулотларни ололмади.

Ўша ноябрь Пленуми экономикани юритишдаги камчиликларимизни рўйи-рост очиб ташлаб, унинг туғилиш сабабларини аниқлади ва тугатиш йўлларини белгилади.

Яқинда бўлиб ўтган декабрь Пленуми эса, ўша тарихий анжуман таъсиридан кейинги ўн икки-ўн уч ой самарасини сарҳисоб қилди. Самараси яхши, силжиш сезиларли! Декабрь Пленумига ёзма нутқ йўллаган Бош раҳбаримиз Юрий Владимирович Андропов бу силжишни мамнуният билан қайд этди ва 1984 йил бошиданоқ бу силжишни пасайтирмай, уни тобора тезлатиш йўлларини кўрсатиб берди.

Бу муҳим ҳужжатнинг қудрати шундаки, унда зиммага юкланган вазифа содда, аниқ ва катта-кичик —ҳамма бажаришга қодир вазифа. Масалан, меҳнат унумини 1984 йилги планда кўрсатилган унумдорликдан яна бир процентга ошириш, таннархини пландагидан яна ярим процент камайтириш. Жуда аниқ: бир процент... Ярим процент. Ҳамманинг қўлидан келадиган бедабдаба вазифа.

Аммо ана шу «бир процент», ана шу «ярим процент» деган ташқаридан қараганда кўз илғамас миқдор остида бебаҳо хазина, ақл бовар келмас бойлик ётибди.

Меҳнат унумдорлигини атиги бир процентга оширишнинг оқибати жамиятимиз хазинасига нималар қўшади? Марҳамат, эринмай санаб ўтаман:

Мамлакатнинг иқтисодий ва мудофаа қудратини ошириш учун энг керак бўлган электр қуввати қўшимча равишда 14 миллиард 700 минг киловатт-соат кўп бўлади. 5 миллиард 800 миллион кубометр газ, 7 миллион 200 минг тонна кўмир қўшимча ишлаб чиқарилади.

Айтишга осон холос, аммо бир минутлик бу ёнилғи қудрати билан қанчадан қанча электростанцияларимиз, корхоналаримиз, поездларимиз ҳаракатга тушади.

Пландан ташқари бир процент меҳнат унумидан 3 миллион 600 минг квадрат метрли қўшимча уй-жой қурилади. Шу бир процент ортиқ меҳнат унуми яратган уй-жойлар ярим миллион кишига бошпана бўлади...

Ҳозир, айниқса, вақтнинг, ҳар бир минутнинг қиммати ошди. Дақиқанинг касирлари ҳам баъзан асирга тенг. Экономикамиз юксалган сари ҳар бир иш минутининг баҳоси тобора ортиб боради. Минутларни тўғри сарфлаб, меҳнат унумини ошириш меҳнат резерви етишмовчилиги балансини ҳам изга солади, кадрлар масаласини ҳам яхшилайди.

Умуман олганда, меҳнат унуми ҳам, мудофаа қудратининг самарадорлиги ҳам, минут ва секундларнинг қадрига ета билишга ва ундан ҳушёрлик билан, қунт билан унумли фойдалана билишга боғлиқ. Тома-тома кўл бўлади, деб халқ беҳуда айтмайди! Бу ўринда тежамкорлик, маҳсулот таннархини пасайтириш жуда катта аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг яқинда бўлиб ўтган XIII Пленуми КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил декабрь Пленуми қарорларидан, КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ Ю. В. Андроповнинг нутқида баён этилган қоида ва хулосалардан келиб чиқадиган вазифаларни муҳокама қилди. Бу анжуман ҳам янги йилда яхши стрт олган халқ ҳаракатини янада ривожлантириш тадбирларини белгилади. Бу пленум ҳам меҳнат унумдорлигини пландагидан ташқари бир процентга ошириш ва таннархини ярим процентга пасайтириш учун бошланган халқ ҳаракатини қўллаб-қувватлади ва уни ривожлантириш чораларини белгилади.

Эндиликда таннархни пландагига нисбатан яна «ярим процент» камайтириш ҳаракати бутун мамлакатда катта қулоч ёйди. Биргина республикамизда саноат корхоналарида таннархини пландагидан ярим процент камайтирилса 1984 йилда қўшимча олтмиш миллион сўм соф фойда олинади.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XIII Пленуми, Ўзбекистон ССР Олий Советининг сессияси республика экономикасининг аҳволини батафсил муҳокама қилди ва уни ривожлантириш, экономикани бошқариш, социалистик хўжаликни юритиш услуби ва методларини комплекс ривожлантириш тадбирларини белгилаб, муҳим қарорлар қабул қилди. Ўзбекистон ССР беш йилликнинг учинчи, асосий йили планини саноатда ҳам, қишлоқ хўжалиги соҳасида ҳам муваффақиятли бажарди. Аммо бу соҳада нуқсонлар ҳам йўқ эмас. Саноатда меҳнат унумдорлиги нисбатан бир оз ошган бўлса-да, қониқарли эмас. Айрим хўжаликларнинг раҳбарлари меҳнат унумдорлигини ошириш суръатидан кўра ўртача иш ҳақи ўсиши суръатини кўпайтириб, бу билан маҳсулот таннархини ошириб юбордилар. Буни давлат пулини ҳисоб-китобсиз сарф қилиш, десак ҳам хато бўлмайди.

Экономикамизда грамм билан тийиннинг ҳам қадри-қиммати катта. Ҳар бир тонна-километрда бир граммдан ёнилғи тежалса бир йилда 400 минг тонна ёнилғи тежалади. Секундига бир томчидан ёнилғи исроф бўлса йилига бир ярим минг тонна йўқолади. Ватан миқёсида йўқотилган ҳар бир минут меҳнат қилувчи икки юз эллик минг ишчи кучига тенгдир! Тежалган ҳар бир минутда эса бир миллиард 200 минг сўмлик саноат маҳсулоти ишлаб чиқарилади!

Дақиқалар қадрини, томчи ва граммларни тежашни унутманг, дўстлар!

Ўнинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг тўққизинчи сессияси қатнашчиларидан бир гуруҳи.

М. НУРИДДИНОВ фотоси

ЯКУН ВА РЕЖАЛАР

Янги, 1984 йилимизнинг бошланиши воқеаларга бой бўлди. Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг XIII Пленуми ва Ўзбекистон ССР Олий Советининг сессияси бўлиб ўтди. Бу юксак анжуманларда республикамиз халқ хўжалигини янада ривожлантириш, меҳнаткашлар турмуш фаровонлигини янада ошириш борасида келгусида қилинадиган ишлар режалаштириб олинди. Бу режалар КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил декабрь Пленуми қарорларига ҳамоҳангдир.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XIII Пленуми қарорида таъкидланганидек, янги 1984 йилда ҳам республикамизда иқтисодий ўсишнинг интенсив омилларидан янада тўла-тўкис фойдаланишга, интизом ва уюшқоқликни мустаҳкамлашга, ишлаб чиқариш кучларини ривожлантиришга, иш сифатини оширишга, меҳнаткашларнинг фаровонлигини юксалтиришга қаратилган катта тадбирлар амалга оширилади. Бу улкан вазифаларни бажаришда бутун республикамиз меҳнат аҳли бир тан, бир жон бўлиб амалий ишга киришди.

Мухбиримиз Ўзбекистон ССР Олий Советн сессияси бўлиб ўтаётган кунлари депутатлар билан учрашиб, улардан сессиядан олган таассуротларини гапириб беришни илтимос қилди.

Гулсара ОМОНОВА,

Сурхондарё область Денов районидаги «8-Март» колхозининг бригада бошлиғи, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган пахтакор

—Депутат — халқнинг Советлардаги ишончли вакили. Демак, унинг зиммасида катта масъулият туради. Мана, куни кеча Ўзбекистон ССР Олий Советининг навбатдаги сессияси бўлиб ўтди. Унда республикамизни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1984 йилги давлат плани ҳамда 1983 йилги давлат планининг бажарилиши ва бошқа масалалар кўриб чиқилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, депутат нафақат ишлаб чиқаришда, шунингдек, оилада ҳам бошқаларга намуна бўлиши керак. Ана ўшандагина унинг сўзи билан иши бирлигига кўпчилик ишонади, унинг ортидан боради. Мен депутат деган шарафли номни ана шундай тушунаман.

Энди бригадамиз ишлари ҳақида. Ҳали бажарилиши лозим бўлган ишлар, фойдаланилмаётган резервлар кўп. Масалан, одамлар қалбига йўл топиш. Уларни руҳлантира билиш. Назаримда, бу катта резерв. Ишлаб чиқариш командирлари ана шу резервдан унумли фойдаланишлари лозим. Ўтган йили бригадамиздаги мавжуд 70 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 42 центнердан ингичка толали пахта ҳосили етиштирдик. Бундай катта хирмон ўз-ўзидан юксалгани йўқ. Бу хирмон зўр меҳнат, пешона тери эвазига бунёд этилди.

Бу йилги режаларимиз янада юксак. Бригадамиз аъзолари билан кенгашиб янги йилда янада кўпроқ пахта етиштиришга аҳд қилганмиз. Шу кеча-кундузда ерларимизни сифатли ўғитлаб, шудгордан чиқардик. Бригадамиз аъзолари қиш кунларида ҳам далада. Улар дала бошига нури тўплашмоқда. Шу гапнинг ўзиёқ деҳқоннинг юмушлари нақадар кўп эканлигини айтиб турибди.

Яна бир масала. Бу меҳнат интизоми, давлат планларининг бажарилиши ҳақида. Ҳар бир соҳада намунали интизом бўлгандагина бирор бир ижобий натижага эришиш мумкин. Бригадамиз аъзолари буни яхши билишади. Гап ишга вақтида келиб-кетишдагина эмас. Гап иш вақтидан унумли фойдаланишда. Ҳар бир кишининг ўз виждонига боғлиқ бўлган маънавий интизомда. Биз депутатлар кишиларда маънавий интизомни тарбиялашда ҳам ўзимизни масъул деб биламиз. Коммунистик партия бизни шунга даъват этмоқда.

Зикир МУҲАММАДЖОНОВ,

СССР халқ артисти

—Ўтган йил календарининг сўнгги варақлари олиниб, янги — 1984 йил бошланганига ҳали кўп бўлгани йўқ. Лекин, очиғини айтиш керакки, бу ўтган қисқа фурсат кўп йилларга татигулик ажойиб хотиралар қолдирди. Аввало, КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил декабрь Пленуми йилимизга якун ясади. Бутун совет халқи шу Пленум қарорлари ва КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Юрий Владимирович Андропов нутқи текстидан келиб чиқадиган хулосаларга асосланиб, қатъий йўл-йўриқларни белгилаб олди. Биз, санъат аҳли ҳам режаларимизни яна бир карра жиддий назардан ўтказдик.

Ўзбекистон ССР Олий Советининг навбатдаги сессияси менда катта таассурот қолдирди. Сессияда шу нарса равшан бўлдики, жонажон Ўзбекистонимиз ўзининг яна бир порлоқ саҳифасини яратиш учун тараққиётнинг навбатдаги муҳим поғоналаридан бирига қадам қўйди. Ҳа, бутун совет халқи, республикамиз меҳнаткашлари олдида ниҳоятда улуғвор вазифалар турибди. Ҳозирги кунда жаҳондаги барча эзгу ниятли кишиларнинг нигоҳи бизга қадалган. АҚШ бошлиқ империалистик мамлакатлар қуролланиш пойгасини авж олдираётган, жаҳон халқларининг ҳаётига таҳдид солиб, тинчлик, тараққиёт ишига ғов бўлаётган бир пайтда Совет ҳукуматининг инсонпарварлик позицияси дунёда тинчликни сақлаб қолиш йўлида катта аҳамиятга эга.

Маълумки, бу йил республикамиз ўзининг қутлуғ 60 ёшини нишонлайди. Бу байрамга тайёргарлик ишлари барча жойда, жумладан, бизнинг Ҳамза номидаги театримизда ҳам бошланиб кетган. Биз бу йил театр саҳнасида анъаналаримизга содиқ қолиб, кишиларни юксак коммунистик ғояларга садоқат, ватанпарварлик, интернационализм руҳида тарбиялайдиган асарларни қўйиш ниятидамиз. Режаларимиз кўп, гап уларни замон, давр талаби асосида қанчалик амалга оширишимизда қолган.

АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДАГИ ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ КОМИТЕТИДАН

Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ҳузуридаги Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети 1985 йилда Ўзбекистон ССР Давлат мукофотларини олишга ишларни қабул қила бошлади.

Республика меҳнаткашларининг катта ютуқларини чуқур ва ёрқин акс эттирувчи ҳамда кенг жамоатчиликка манзур бўлган бадиий адабиёт, журналистика, публицистика, музика, кинематография, театр ва тасвирий санъат соҳасидаги ишлар, болалар ва ёшларга аталган адабиёт ва санъат асарлари, бадиий таржималар, адабиётшунослик, танқид соҳасидаги ишлар, архитектура иншоотлари, монументал пропаганда асарлари кўриб чиқиш учун қабул қилинмоқда. Ўзбекистон ССР Маданият, Олий ва махсус ўрта таълим, Маориф министрликлари, Ўзбекистон ССР Кинематография, Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси, Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетлари, ижодий союзлар, Ўзбекистон Театр жамияти, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси, республиканинг илмий-тадқиқот институтлари, олий ўқув юртлари, республика газеталари ва журналларининг редколлегиялари, республика нашриётлари, жамоат ташкилотлари ва меҳнат коллективлари Ҳамза номидаги Давлат мукофотларини олишга лозим топилган ишларни тақдим этадилар.

Мукофотларни олишга қўйиладиган ишлар ғоят талабчанлик билан танлаб олинади. Ижодкор коллективлар кўрсатилаётганида составга кўпи билан уч-тўрт кишини, шунда ҳам коллектив ишни бажаришда бевосита қатнашган ва ишнинг асосий бунёдкорлари бўлган, фаолияти ишнинг юксак ғоявий-бадиий қиммати ва ижтимоий аҳамиятини белгилаган кишиларгина киритилсин.

1983 йилнинг 1 июнидан 1985 йилнинг 1 июнигача босиб чиқарилган, омма олдида ижро этилган, кўрсатилган ёки амалга оширилган ишлар мукофотни олишга қўйилиши мумкин.

Мукофотга қўйиш шартлари билан алоқадор масалалар юзасидан қуйидаги адрес билан Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ҳузуридаги Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетига мурожаат этилсин: Тошкент шаҳар, Ново-узбекистанская кўчаси, 98-уй.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ЛОЙИҲАСИ МУҲОКАМАДА

МУҲИМ ТАДБИР

КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» ҳақидаги лойиҳаси жойларда ўқиб, ўрганиляпти, муҳокама қилиняпти. Биз яқинда Тошкентдаги 115-мактабнинг рус тили муаллимаси, СССР Олий Советининг депутати, СССР халқ маорифи аълочиси Мавжуда САМАДОВА билан учрашиб лойиҳа ҳақида ўз фикрларини баён қилишини сўрадик.

—Бу лойиҳа совет халқлари манфаатлари йўлидаги муҳим бир янгилик бўлди. Унда ўқитувчи, мактаб, маориф, бола тарбияси ҳақида яхши ва янги гаплар кўп. Лойиҳани мактабимиз ўқитувчилари билан ўрганиб чиқдик. У болаларни ўқитишда план ва режаларимизни, иш услубимизни қайта кўриб чиқишни тақоза этади ва зиммамизга янги-янги вазифалар юклайди. Лойиҳада ўқитувчи меҳнати, унинг мактабда олиб борадиган педагогик фаолияти жуда юксак баҳоланади. Бу бизни ғоят қувонтириш билан бирга ишимизга масъулият ҳиссини ҳам оширади.

Ўқув-тарбия ишларида партия ва ҳукуматимиз доҳиймиз Ленин ғояларини изчил амалга оширмоқда. КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь Пленумида ўртоқ Ю. В. Андропов таъкидлаб ўтганидек, биз ёшларни юксак меҳнат ва одоб маданиятига эга бўлган коммунизм қурувчилари бўлиб етишишларига эришмоғимиз лозим.

Умумий-таълим ва ҳунар мактабларини ислоҳ қилиш жуда тўғри ва ўз вақтида амалга оширилган тадбир бўлади. Жумладан, бола биринчи синфга келгандан бошлаб ўн йил давомида илм олиши, шаклланиши, меҳнатга муносабати такомиллашиши, мактабни тугатганда эса жамиятимизнинг онгли, маданиятли, халқ хўжалигининг бирор соҳасига қизиқадиган, ҳунарли киши бўлиб етишиши керак. Бу жуда мураккаб ва кўпқиррали ишлигидан ташқари ўқитувчидан ҳам чуқур билим, қунт ва сабот талаб қилади. Шу маънода умумий таълим ва ҳунар мактабларини ислоҳ қилиш ҳаёт зарурати, деб ўйлайман.

Ҳар бир ёш гражданни меҳнатга онгли эҳтиёж сезадиган қилиб тарбиялаш аввало оила, кейин мактаб, ишлаб чиқариш коллективларининг вазифасидир. Ўқувчининг кўнглида бирор ҳунарга мойиллик уйғотиш, умумий таълим меҳнат ва профессионал тайёргарлик сифатини анча ошириш, техника воситаларини қўлланиш, мактаб ва оиланинг мустаҳкам муносабатларига эришиш лозимлиги лойиҳада тўғри таъкидлаб ўтилган. «Таълим-тарбия ишининг мазмуни ва методларида, мактаб ҳаётида, ўқувчиларнинг билимларига баҳо беришда ҳар қандай расмиятчилик кўринишларини қатъий равишда, таг-томири билан тугатиш, процент кетидан қувиш ҳолларига барҳам бериш зарур»,—дейилади жумладан лойиҳада. Мактабларни ислоҳ қилишнинг яна бир яхши томони ёшларни умумий ҳунар таълимига ўтказишнинг амалга оширилиши бўлади.

Ўқувчиларга умумий ўрта таълим бериш —умумий ҳунар таълими бериш билан қўшиб олиб борилади. Бу даврда йигит-қизлар ҳунарнинг биронтасига мойиллигига қараб группаларга бўлинади. Натижада касб танлаш имконияти осонлашади. Бунинг учун эса умумий ўрта таълим мактаби билан умумий ҳунар таълими мактаблари ўзаро мустаҳкам алоқа боғлашлари, бир-бирларига яқиндан ёрдам беришлари лозим. Жумладан, бизнинг мактабимизда 9-10- синф ўқувчилари учун ҳафтада бир кун меҳнат дарси учун ажратилган. Бу кун ўқувчилар слесарлик, дурадгорлик, ошпазлик, ганч ўймакорлиги, бўёқчилик каби ҳунарларни ўрганишади.

Лойиҳанинг ҳар бир бўлимини ҳаяжон билан ўқиб чиққанимни юқорида айтиб ўтдим. Агар назарда тутилган шу ишлар ҳаётга тадбиқ этилиб, амалга ошириб борилса ажойиб самаралар бериши турган гап. Масалан, мактабгача тарбия муассасалари, интернатларда тарбияланувчилар сонини кўпайтириш масаласини олинг. Бола олти ёшдан ўқишга борадиган бўлса мактабда шунга мос шароит яратилган бўлиши керак. Улар билан ишлайдиган ўқитувчилар ажратилиши бўш вақтларида бирор машғулот билан шуғулланишини ишлаб чиқиш лозим. Менга маъқул бўлган гаплардан бири —мактабларнинг бир сменага ўтказилиши бўлди. Бу шароитда ишлаш ҳам, ўқиш ҳам анча қулайлик яратади. Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилиш умумдавлат миқёсидаги катта воқеа эканлигини чуқур мамнуният билан қайд этаман. Бу ишлар замирида ёш авлодни илм-фан чўққиларини пухта эгаллашлари учун яратилган мулай шарт-шароит ундан тўла фойдаланишдек улкан мақсадлар бор. Биз —педагоглар

Давоми иккинчи бетда

ҚАРДОШЛИК АРМУҒОНИ

Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати, шоира Эътибор Охунова қўшиқларида бепоён Ватанимиз, халқларимиз дўстлиги куйланади, замондошларимизнинг бунёдкорлик ишлари, муҳаббат ва садоқати тараннум этилади. Шоиранинг она-заминни улуғлаган яна бир қўшиғи қалблардан жой олди. Шуниси диққатга сазоворки, бу қўшиққа одессалик таниқли бастакор Владимир Фёдорович Калинин куй басталаган.

В. Калинин Одесса шаҳридаги бадиий ҳаваскорлик методик марказида хизмат қилади. У куй басталаган қўшиқларда Ватанимиз мадҳ этилади. Бутуниттифоқ хотин-қизлар календарида чоп этилган Эътибор Охунованинг «Мать-земля» («Она-замин») асари билан танишиб чиққан бастакорда уни куйга солиш истаги туғилди.

Х. ҚОСИМОВ

ПОМИР САҲНАСИДА

Қардош Тожикистон ССР театрлари республикамиз драматурглари асарларини тез-тез ўз саҳнасида намойиш қилиб туради. Шу республиканинг Тоғлибадахшон автоном областининг Хорог музикали драма театри саҳнасида ўзбек драматурги Максим Каримовнинг «Ўн саккиз ёшлигим» асари саҳнага қўйилиб, томошабинларга кўрсатилди. Аскар Ҳакимов таржима қилган ушбу асарни Тожикистон ССРда хизмат кўрсатган артист Мирзо Мамадазизов саҳнага қўйди. Рассом М. Гадомамадов саҳна безакларини ишлаган. Композитор М. Бахтиёровнинг музикалари асар руҳига мос тушган.

Спектаклдаги асосий ролларни М. Мазабшоев, С. Меҳмонов, Н. Назаршоева, П. Қодирова, Л. Соҳибназаров, С. Алиназарова, Ш. Давлатбекова, М. Маликов ва бошқа артистлар ижро этмоқдалар.

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

Ш. Р. РАШИДОВ ХОТИРАСИНИ АБАДИЙЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДА

Собиқ КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Ш. Р. Рашидовнинг хотирасини абадийлаштириш мақсадида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети билан Ўзбекистон ССР Министрлар Совети қарор қилдилар:

Тошкент тўқимачилик комбинатига, Жиззах шаҳридаги область кутубхонасига, Қорақалпоғистон АССР Қораўзак районидаги «Маданият» совхозига Ш. Р. Рашидов номи берилсин.

Тошкент шаҳар Герман Лопатин кўчасидаги 68-уйда ва Самарқанд давлат университетининг биносида Ш. Р. Рашидов хотирасига ёдгорлик лавҳаси ўрнатилсин.

Ш. Р Рашидов қабри устига ҳайкал ўрнатилсин.

Тошкент шаҳар ижроия комитетига Тошкент шаҳридаги Ўзбекистон кўчасининг номини ўзгартириб, Шароф Рашидов номидаги проспект деб аташ топширилсин.

СССР Денгиз флоти министрлигига қурилаётган кемалардан бирига Ш. Р. Рашидов номини бериш топширилганлиги маълумот учун қабул қилинди.

ДЕКАБРЬ ПЛЕНУМИ: ТАРАҚҚИЁТИМИЗНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ишлаб чиқарувчи кучларни ривожлантиришнинг ҳозирги миқёслари ва суръатлари атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳамда табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш билан боғлиқ бўлган масалаларга муносабатни ўзгартиришни талаб қилади.

Ю. В. АНДРОПОВ

АЙБ КИМЁДАМИ, ЛОҚАЙДЛИКДАМИ?

Тоҳир МАЛИК

ЙИГИРМАНЧИ асрнинг атамалари кўп: «Атом асри», «Космос асри», «Электроника асри», «Лазерь асри».. ҳатто «Кимё асри(!)» Жуда кўп фан асослари юз йиллар давомида минг-минг олимлар томонидан ишланиб, бизнинг асримизга келганда нишона бера бошлади. Ҳали ҳеч бир фан мукаммал ҳолга келгани йўқ. Шундай экан, бирон бир фан соҳасида ҳозир ҳам хатоликларга йўл қўйилиши мумкинми? Мумкин. Ана шу хато учун биз ўша «гуноҳкор» фанни «бурчакка тик турғазиб қўйиб» жазолашимиз керакми?

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасидаги кимёгар — ёзувчи баҳсини ўқиб, хаёлимга шулар келди. Редакция кимёгар Манзура Ҳамроеванинг ҳам, ёзувчи Эмин Усмоновнинг ҳам фикрлари асосли эканини қайд этган. Бир қараганда, чиндан ҳам, баҳс иштирокчилари ўз фикрларини, ўзларига мақбул ҳолда исботламоқчи бўлганлар. Лекин, назаримда, ҳар иккиси ҳам бирёқламаликка йўл қўйган. Мен уларнинг баҳсига аралашиб, «қозилик» вазифасини ўтамоқчи эмасман. Мени бу баҳсга аралашишга бошқа бир сабаблар ундади.

Гап шундаки, кимёга «тош отиш» янгилик эмас. «Кимё касалликлар тарқатяпти, табиатни бузяпти», деган гаплар тараққий этган барча мамлакатларда бор. Бундан бир неча йил аввал бир хорижий мамлакат медиклари мақолаларидан ташкил топган китобда цивилизация келтириб чиқараётган касалликларнинг бош сабабчиси кимё деган ақида илгари сурилган эди. Китобни ўқиб чиққан одамнинг кимёдан кўнгли қолиши турган гап. Чунки медикларнинг ҳар бир фикри мисоллар орқали далилланган. Улар ҳам, энг биринчи галда ДДТнинг оқибатлари ҳақида сўз юритганлар.

Яширмайман, уларнинг кўп фикрларида жон бор. Кимёвий моддалар одамзотга илгари номаълум бўлган айрим касалликларни ҳам келтириб чиқаради. Айрим кимёвий моддалар ҳали ҳам саломатликка салбий таъсир этяпти. Бу ҳеч ким учун сир эмас. Партия ва ҳукуматимиз мана шундай ҳолларга қарши кураш олиб боряпти. Лекин кимёнинг бу зарари шу фанга нисбатан қаттиқ норозилик туғдириш учун сабаб бўла оладими?

КИМЁГА қарши овоз берувчилар: аввало медиклар, сўнг табиат муҳофазаси учун жон куйдираётган қалам аҳли. Мен ҳар икки соҳанинг айрим вакиллари билан баъзи масалаларда баҳс юритмоқчиман.

Дейлик, кимё касаллик уйғотяпти. Бутунлай рад этолмайман. Маълум шароитларда бу касаллик инсон ҳаётига хавф солиши ҳам мумкин. Аввало ўша кимёвий моддалар яхши ниятларда — экин зараркунандаларини қириш, ёввойи кўкатларни қуритиш, ҳосилни сақлаш учун кашф қилинган. Хўш, кашф этиш жараёнида ўша моддаларнинг инсонга ҳам таъсири ҳисобга олинганми? Олинган. Чунки зараркунандалар ҳам инсонга ўхшаш тирик жон. Унга зарар етказувчи модда ҳеч қачон одамга ёки бошқа жониворларга дори бўлмайди. Гап фақат ўша модданинг меъёрида. Битта ўргумчакканани ўлдириш қувватига эга модда одамни бу даражага олиб келолмайди, бу — бирламчи. Иккиламчи: зараркунандаларга қарши кимёвий модда ишлатганда зарур эҳтиёт чоралари ҳақида ҳам тадбирлар белгиланган-ку! Демак, айб ҳар қалай фақат кимёда эмас, балки ўзимизнинг лоқайдлигимиз ёхуд масъулиятсизлигимизда эмасмикан?

Шу ўринда Атом электр станцияларни эслайлик: у ерда зарур эҳтиёт чораларига амал қилиш мажбурийдир. Бўлмаса оқибати фожиявий тугайдиган касалликка чалиниш ҳеч гап эмас. Нима учун АЭСда эҳтиёт чоралари қатъий йўлга қўйилади-ю, далада кимёвий моддалар ишлатганда эътибор берилмайди. Ахир ҳар икки ҳолдаги эҳтиётсизлик бир хил натижага олиб келадику?

Дўстим Эмин Усмонов «Олимлар ўзлари яратган дорилар қандай ишлатилаётганини, одамларнинг соғлиғига қандай таъсир кўрсатаётганини ҳам назорат қилишлари керак», деб ёзибди. Одил талаб. Аммо имконият даражасига сиғармикин бу талаб? Ёзувчи ўзига таниш деҳқонларнинг кўп дори ишлатиб карам етиштиришларини айтибди. Бундай «деҳқон»лар (буларни деҳқон дейишга ҳам тилинг бормайди) битта-иккита бўлса экан, олимлар назорат қилиб туришса. Умуман, назоратни олимлар эмас, бошқа масъул ўртоқлар амалга оширишлари керак. (Олимларнинг вазифаси — кашфиётларини такомиллаштириш устида ишлаш). Завод қанча маъдан ўғит, қанча бошқа моддалар ишлаб чиқаргани аниқ. Лекин шу ўғит, шу моддалар қандай ишлатиляпти? Буниси кимга аниқ? Хўжалик раҳбарларигами? Халқ назоратигами ёки милиция органларигами? Агар уларга маълум бўлса, ярим гектар ерга икки тонна дори берган «деҳқон» ўша дорини қаердан олибди? Қовун-тарвузларни селитра билан «боқаётган» «деҳқон»-чи? Кимёнинг тарафини олиб ёзяпман-у ўйлаяпман: назаримда ўша «деҳқонлар» кимёдан беҳад мамнун бўлишса керак. Аммо у миннатдор баднафслар қилмишлари билан фақат ўзларига эмас, балки кимёга ҳам лаънат келтираётганларини билармикинлар? Мен бир «ҳаваскор деҳқон»нинг ҳаддан ташқари кўп дори бериб ерни куйдириб юборгани, оқибатда фойда ололмай кимёгарни сўкканига ҳам гувоҳ бўлганман. Сирдарё областида бир бригада бошлиғининг «Вақтида ишлатмаганимни билса, раис урishади», деб маъдан ўғитларни шошилиб ариққа оқизганини ҳам кўрганман. Хўш, буларни ким назорат қилиши керак? Аввало ҳар бир одам онгига меъёр масаласини сингдириш зарур. Ҳар бир одам маъдан ўғит ишлатишда ҳам, кимёвий модда ишлатишда ҳам ақлга суяниши лозим. Узоққа бормайлик, кичкина боғимизда дарахтларга шира тушса, дўкондан дори сотиб оламиз. Дори идишларида ишлатиш қоидалари ёзилган бўлади. Айтайлик, бир челак сувга бир ош қошиқ аралаштириш лозим. Биз нима қиламиз? Ширадан тезроқ қутулиш учун бир эмас, икки қошиқ ташлаймиз. «Бир қошиқ ташладик нима-ю, иккита ташладик нима?» деймиз. Ана шунга ўхшаш, каттароқ боғи бўлган одам, кузда мўмайроқ фойда олиш ниятидаги «боғбон»нинг уч қошиқ аралаштириши тайинми? Тайин. Бунинг устига «Мен шунча ишлатдим, тез таъсир этаркан», деб бошқаларга маслаҳат бериши-чи? Бу маслаҳатни эшитган одамнинг тўрт қошиқ солиши-чи? «Дорини ишлатиш қоидасида нима учун тўрт эмас, бир қошиқ дейилган?» деб ким ўйлаши керак?

Даладаги экинларнинг, боғлардаги дарахтларнинг зараркунандаларига қарши курашишнинг бошқа мақбул табиий чоралари етарли бўлмагач, заҳарли моддаларни ишлатишга мажбурмиз. Шундай экан, **дориларга қарши курашигини эмас, кимёвий курашишни эмас, кимёвий тишга қарши курашишни йўлга қўймоғимиз шарт.** Айрим корхоналарда қимматбаҳо металларнинг мисқолигача ҳисобга олинади. Маълум буюм учун ишлатилган ўша металлнинг чиқиндиси ҳам ҳисобли. Агар қимматбаҳо металл исроф қилинса масъул шахслар жавобгарликка тортилади. Маъдан ўғитнинг, кимёвий модданинг ҳар бир мисқоли ҳам худди шундай бўлиши керак.

МЕН ҳам, эшитган гапларимга асосланиб, маъдан ўғит ишлатилса, тупроқ оҳакка айланиб кетади, деб юрардим. 7—8 йил муқаддам Боёвут районида бўлганимда, район раҳбарларидан бири районда маъдан ўғитдан фойдаланиш тартибини айтиб берди:

— Олимлар ҳар гектар ерга қанча маъдан ўғит солишни ҳисоблаб беришган. Лекин биз шу ҳисоб-китобни назарга илмаймиз. Тележкага сиғганича ўғит ортиб, даланинг дуч келган ерига ташлайверамиз. Бир ерга икки тонна, бошқа жойга уч тонна... Оқибатда ер ҳам бузилади, ҳосил ҳам яхши битмайди.

Улар бу нотўғри ишловни вақтида пайқаган ва бунга барҳам берган. Ерларга бир меъёрда ўғит солишни назорат қилган. Оқибатда гектаридан аранг 10 — 12 центнер пахта ҳосили кўтарган район оз фурсат ичида 30 центнерлик маррага етган. Афсуски, бундай яхши мисоллар кўп эмас.

Ҳозир ер юзи аҳолиси, жумладан мамлакатимиз аҳолиси ҳам, тез суръатлар билан ошиб боряпти. Ҳаммани боқиш, кийинтириш керак. Жаҳон олимларининг ҳисоб-китобига кўра, маъдан ўғитларсиз олинган ҳосил билан аҳолини тўйдириб, кийинтириб бўлмайди. М. Ҳамроева тўғри таъкидлабди, ҳосилнинг қарийб ярми (менингча, ярмидан кўпроғи) маъдан ўғит шарофати. Ҳосилдорликда алмашлаб экиш, маҳаллий ўғитнинг хизматини инкор этиб бўлмайди. Аммо керакли ҳосилни кўтариш учун бунинг ўзи кифоя эмас. Экин майдонлари беҳад кенгайиб бораётган бир вазиятда маҳаллий ўғитни зарур миқдорда етказиб бериш мумкин эмас. Демак, масала яна маъдан ўғитларни билиб ишлата олишга бориб тақалади.

М. Ҳамроева газетадаги мақоласида кимёга ғоят катта баҳо берган. Бу табиий. Ҳеч ким ўзи севган касбни қораламайди. Бундан ташқари кимёнинг кундалик турмушимизга сингиб кетгани барчага аён. Эрталаб чойимизга маза берадиган қанднинг оппоқлигидан тортиб, зиёфатларда истеъмол қиладиган ичимликларнинг рангигача кимёнинг қўли бор.

15—20 йил муқаддам одамлар ип-газламадан «юз ўгириб», «нейлон» «қули»га айландилар. Синтетик толадан ишланган кўйлаклар, костюмлар, плашчлар... дўконларнинг орқа эшигидан фақат танишларга ва... чайқовчиларга сотилган вақтларни кўпчилик эсласа керак. Одамлар бу сунъий матонинг чиройига, майинлигига, дазмолсиз ҳам кияверишга мумкинлигига... учдилар. Аммо тез орада бу матонинг соғлиқ учун зарарли экани маълум бўлди. Худди шу кийим-бош туфайли одамлар (айниқса болалар) турли касалликка чалина бошладилар.

Чунки бу масалада ҳам кимё мўъжизаларидан фойдаланишда меъёр бузилиш ҳоллари кўп. Синтетик толалардан тўқилган матоларни олайлик. Уларсиз ҳам бугунги кунни тасаввур этиш қийин. Бундай матоларнинг ўрнини топиб ишлатган маъқул эмасмикин? Махсус иш кийимларидан тортиб, мактаб ўқувчиларининг, китоб-дафтарларининг жилдигача ишлатиш мумкин уни. Демак, шундагина у инсон саломатлигига зарар етказмайдиган бўлади.

ЭМИН УСМОНОВ кимёгарлар томонидан ишланган янги препаратларнинг жорий этиш масаласини кун тартибига қўйиб жуда тўғри қилган. КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил ноябрь Пленумида илм-фан янгиликларини ишлаб чиқаришга жорий этишдаги сусткашлик танқид этилган эди. Кимёгарлар зарари камроқ дорилар ишлаб чиқаришаётган экан, бу дорилар синовларда ўзини оқлаётган экан, тегишли ташкилотлар ва масъул ўртоқлар бу муҳим ишга бизнинг пахтакор республикамиз учун эса алоҳида аҳамиятга молик ишни тезлатиш борасида қандай чора-тадбирлар кўришяпти, деган савол туғилади.

Дарҳақиқат, табиатга зарар етаётганига: 1) кимёвий дориларни ишлата билмаслигимиз: 2) янгиликларни тез жорий эта олмаётганимиз; 3) беғам ўртоқларнинг лоқайдлиги экан, биз нега бу муаммога совуққонлик билан қараяпмиз?

Мана шу масалада ҳамкасбларимдан бир оз гина қилмоқчиман. Аввало, табиат муҳофазаси масаласи бир гуруҳ ёзувчинигина эмас, ҳаммани қизиқтирмоғи лозим. Назаримда, бу иш барчамизнинг эътиборимизда туриши керак. Иккинчидан, табиат муҳофазаси ҳақида ёзсак ёки бирон бир кашфиётни қоралаб, бошқасини ёқлагудай бўлсак, олимларнинг оғзаки суҳбатларига суяниб иш қилиш керак эмас. Кутубхонада ўтириб, шу фан, шу кашфиёт асосларини чуқурроқ ўрганмоғимиз лозим. Бадиий асар одамларга бир хилда ёқавермагани каби, фанда ҳам ҳар бир кашфиётнинг тарафкашлари ва рақиблари (яхши маънода) бўлади. Бир маҳаллар биз лаънатлаётган ДДТнинг ҳам тарафкашлари мавжуд эди. Ўшаларнинг гапига ишониб, мақтов мақолалари ҳам ёзилган. Гоҳо танқид ҳам қилинган. Мана энди ана ўша кўп йиллик баҳснинг натижаси аён бўлиб турибди. Бу препарат қаттиқ таъқиқланди. Лекин партия ва ҳукуматимизнинг инсон соғлиғини ўйлаб чиқарган қарорларига амал қилмай уни пинҳона ишлатаётган айрим колхоз ва совхоз раҳбарлари ҳам бор-ку? Биз уларни тартибга чақириб қўйдикми? Афсуски, йўқ!

ГАРЧИ баҳсда медиклар тилга олинмаган бўлсада, «кимёга қарши тош отаётганлар» қаторида улар ҳам борлигини биламиз.

XX аср касалликларини асосан кимёга боғланиши тўғрими? Яна таъкидлаш керак, бу асосан ишлатиш меъёри бузилганда рўй беради. Биз мўмиёни энг яхши шифобахш дори сифатида эъзозлаймиз. Лекин меъёр бузилса унинг ҳам зарарга айланиши ҳақиқат-ку! Мен табиат муҳофазаси ҳақида озми-кўпми тушунчага эга бўлганимдан бери республикамиздаги бирон-бир врачнинг «фалон колхозда кимёвий ўғитдан нотўғри фойдаланилди» деб матбуотда жиддий чиқиш қилганини эслай олмайман. Чамаси, жойлардаги врачлар ҳам бу ҳолга эътиборсиз қарамоқдалар. Ёки баъзи узоқни кўрмаган хўжалик раҳбарлари билан сан-манга боришдан чўчимоқдалар. Ҳолбуки, врачлар фақат касалларни даволаш учун эмас, хасталик ўчоғини бартараф қилиш учун курашишлари керак. Улар кимёвий моддаларнинг нотўғри ишлатилганда ёхуд бу ишда меъёр бузилганда ҳам фаол чиқишлари, лоақал тушунтириш ишлари олиб боришлари зарур. Бу ишда врачлар ва қаламкашлар ҳамкорлиги айниқса фойдалидир.

Медиклар қовун-тарвуз ва бошқа сабзавотлардаги селитранинг саломатликка зарар келтиришини аниқлаган эдилар, қарабсизки, бунинг олдини олиш чоралари ҳам белгиланди: бозорларда бу маҳсулотлар махсус текширувдан ўтадиган бўлди. Махсус текширув пунктлари очилди. Бу ишлар яхши бўлди, аммо афсуски селитрага тўйинган маҳсулотларга барҳам берилди деёлмаймиз. Нима учун? Сабаби оддий: баъзи текширувчи шахслар эл-юрт саломатлигини эмас, ўз ҳамёнларини кўпроқ ўйлашяпти. Баҳорда қовун-тарвуз эккан деҳқон бозорда шундай назорат бўлишини билади. Била туриб селитра ишлатишдан ўзини тиймайди. Чунки у бозордаги назоратчи шахс билан тил топиша олишига ишонади. Борингки, беш-ўн тарвузни ёриб ташлар, беш-ўн сўм пул талаб қилар, садқаи сар! Бунинг эвазига неча юз сўм оқиб киради ҳамёнига. Демак, қовун-тарвуз, сабзавотлардаги селитранинг мавжудлигига кимё эмас, бошқа касб эгалари ҳам сабабчи экан, шундай эмасми? Агар назоратчилар вазифасига виждонан қараса бу ҳолга бир-икки йилда барҳам берилган бўларди.

Дарҳақиқат, кимёнинг табиатга зарари ҳақида кўп гапиряпмиз. Бу зарарга қарши чоралар ҳақида-чи? Ё бундай чоралар йўқми? Бор! Ҳар қалай, бу соҳада ҳам катта ишлар қилиняпти.

СОВЕТ давлати инсон соғлиғи учун хизмат қилувчи янги препаратлар яратишда ҳеч қандай маблағни аямаяпти. Ҳозир шаҳар-қишлоқларни автомашинасиз тасаввур этиб бўлмайди. Улардан ажраладиган ис газини тасаввур қилиб кўрганмисиз? Унинг зарари экинларга сочилаётган дорилар зараридан кам эмас. Кимёгарлар бензин ўрнига сув таклиф қилишяпти. Яъни сувни водород ва кислородга парчаламоқчи. Шунда водород ёнилғи вазифасини ўтайди, кислород эса ҳавога қўшилади: ис гази ўрнига кислород!

Бу ишлар эртами-кечми амалга ошади. Зотан Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг яқинда бўлиб ўтган XIII пленумида ҳам атроф муҳитни муҳофаза қилишга, табиат ресурсларидан оқилона фойдаланишга катта эътибор берилди. Аммо ҳозирнинг ўзида кимё табиат муҳофазаси учун нималар қиляпти? Ўн беш йиллар чамаси олдинги буюмларни бир эслайлик: телефон трубкалари, радио-телевизор, трамвай ўриндиқлари, шифти... Ёғочга кўзимиз тушармиди? Энди-чи? Ёғоч ўрнига полимер, пластмасса... Ҳам енгил, ҳам кўркам. Ахир шунинг ўрнига ёғоч ишлатилса, неча гектарлаб ўрмон нобуд бўлмасмиди? Ёки ташлаб юбориладиган қоғозларни қайта ишлаб чиқариш-чи? Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Мен шу ишларга асосланиб ҳам, кимёни душманимиз эмас, дўстимиз деб атайман. Агар биз дўстимизни тўғри тушуна олсак, инъомларини тўғри қабул қилолсак, у бизга содиқ бўлиб қолаверади.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ЛОЙИҲАСИ МУҲОКАМАДА

Илк сабоқ...

Юрий КОВАЛЁВ

ЮЗМА-ЮЗ ТУРИБ...

Шу кунларда КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» ҳақидаги лойиҳаси саноат корхоналари, мактаблар, ўқув юртлари коллективлари, колхоз ва совхозларнинг меҳнаткашлари ўртасида қизғин муҳокама этилмоқда.

Ёзувчи Юрий Ковалёвнинг эълон этилаётган ушбу мақоласи бугунги айрим ёшларимиз ҳаётидаги совет турмуш тарзига ёт қусурларни кўпчилик муҳокамасига ташлайди. Ўйлаймизки, ушбу мақола ёшларимизнинг таълим-тарбияси хусусида янада чуқурроқ ўйлашга даъват этади.

У КЎЧАДА учраган кишиларнинг, сўнг метрополитендаги ҳамроҳларининг нигоҳларини албатта кўриб турар ва ҳис этарди. Афтидан, у бундай нигоҳларни ўзининг жозибали ташқи кўринишига, ишқаланиб оқ-қора бўлиб кетган жинси ва кўкиш ранг хошияли, қордай оппоқ чет эл кофтаси сириб турган, келишган қадди-қоматига йўяди. Унда ҳижолатпазликдан асар ҳам йўқ, аксинча, умум эътиборидан мамнунлиги қизнинг лабларидаги кулгудан шундай сезилиб туради.

Аслида эса бу қиз ўзига синчков назар билан қараётган теварак-атрофдаги кишилар кўзига диққат билан қараганда ёмон бўлмас эди. Шундай қилганда балки бу кўзларда завқ-шавқ эмас, ажабланиш, айблаш ва нафратни ҳам кўрган бўларди... Қиз кофтасининг оқ хошиясига қандайдир ноаниқ, заҳар рангидаги бўёқ билан «Бостон-коллеж» сўзлари ёзилганди. Теварак-атрофдагилар шу сабабли ҳам ажабланишган ва очиқдан-очиқ нафратланишган эди. Қизнинг дипломат тутганидан, гап-сўзларидан студент, студент бўлганда ҳам — тошкентлик студент эканлиги сезилиб турарди. Шундай экан «Бостон-коллеж»нинг нима алоқаси бор?

Дарвоқе, нима алоқаси бор? Агар мана шу кофтада шу тошкентлик қиз ўқиётган олий ўқув юртининг номи ёзилганда қизнинг ташқи кўриниши бундан ютқазармиди? Масалан, Тошкент университети ёки бошқа институтлардан бирининг номи? Шундай бўлганда кофта ҳам ютқазмаган, қиз эса фақат ютган бўларди. Чунки ўшандай ҳолда унга бунчалар совуқ қарашмаган бўларди.

Ушбу мақола муаллифига «Бостон-коллеж» бўлса нима қилибди, — дея эътироз билдиришлари мумкин. — Сиз енгида юлдузли йўл-йўл байроқ акси туширилган камзулли йигитларни учратмаганмисиз, мобода?..».

— Афсуски, учратганман...

Ана шундай учрашув йигирма ёшлардаги, юриш-туришидан спортчи эканлиги маълум бир йигит билан Тошкент метросида бўлиб ўтган. «Спорт» ёзуви бор сумкасидан маълумки, у машққа бораётган ё ундан келаётган эди. Унинг эгнидаги камзул енгида ўшандай юлдузли йўл-йўл байроқ тасвири бор эди! Бу ўша мамлакатимизни ўраб олган юзлаб Америка ҳарбий базалари устида, инқилобий Никарагуа соҳилларини қамраб турган ва Ўрта Ер денгизида «ўз қудратини» намойиш этаётган авианосецлар ва кемалар устида ҳилпираётган байроқ эди. Ана шу байроқ остида жимиттаккина Гренадани топтадилар, жабрладилар...

Буни қандай тушуниш керак? Шунчаки фаросатсизликми? «Чет эл латта-путталари» ортидан кўр-кўрона, ўйламасдан қувишми? Киши деган йигирма ёшдан ўтгач ўз хатти-ҳаракатини олдиндан ўйлаши, унга муносиб баҳо бера олиши лозим эмасми?

Ҳозирги ҳолатда ушбу саволларга қандай жавоб бўлишлигини билмадим. Бироқ ўшанда, метрода учраган спортчи йигитга нисбатан қалбимда ачиниш ҳисси ҳам бўлган эди. Ахир, ўзига қараб қаттиқ-қаттиқ айтилаётган ушбу гап-сўзни эшитиш осонми?

— Афтидан, бу йигит Қўшма Штатлардан келганга ўхшайди...

— Қизиқ, у қайси штатдан бўлдийкин? Оклахомаданми? Калифорнияданми? Небраскаданми?

Йигит бу гапларни гўёки эшитмаётган эди. Аниқроғи аччиқ сўзларни эшитмаганга олди ўзини. «Камзулининг остида, балки, комсомол билети ҳам бўлса керак», деган сўзлардан сўнг эса у жуфтакни ростлаб қолди.

АЙТАЙЛИК, ўша йигит гап-сўзларни ҳақиқатан ҳам эшитмади. Лекин, наҳотки, у ўз камзулининг енгига байроғи тасвири ямаб қўйилган давлат бошлиқлари бизнинг мамлакатимизни — ҳа, дунёда биринчи социалистик мамлакат бўлган бизнинг мамлакатимизни — «ёвузлик макони», «жаҳон терроризми маркази», «инсоният тарихидаги ўткинчи ва аянчли саҳифа» дея, Ер юзидаги қора кучларни «коммунизмни тарих ахлатхонасига ташлаб юбориш учун унга қарши салб юриш»га бор овози билан даъват этаётганлигини ҳеч қачон ўқимаган ёки эшитмаган бўлса? Наҳотки, ўша йигит юлдузли йўл-йўл байроқнинг «хўжайини», ҳозирги АҚШ қорагуруҳчи маъмуриятининг бошлиғи Рейган дунёни ядор хавфига гирифтор этиш учун бизнинг ва дўстларимизнинг чегараларига биринчи зарба берувчи ракеталарини ўрнатишни бошлаб юборганлиги ҳақида ўқимаган ёки эшитмаган бўлса? Мана, бу камзулли йигит ҳам афтидан талаба кўринади. Балки унинг ҳам камзули остида комсомол билети бордир. Энди бу камзулни унинг чўнтагидаги билет билан қандай боғлаш мумкин?

Яна бир, шундай катта ёшдаги ишёқмаснинг эгнидаги кўйлаги америкалик лейтенант Колл ва унинг қайлиғи портретлари билан «безатилганини» кўриб ўз кўзингга ишонмай қоласан. Ҳа, ҳа, худди ўша, ўзининг ёвуз бармоқларини икки юз нафар гуноҳсиз ва ҳимоясиз аёллар, болалар, кексаларнинг қони билан ювган, Вьетнамдаги Сонгми қишлоғини ер юзидан бутунлай супуриб ташлаган «яшил қалпоқлар»нинг бошлиғи, ваҳший одамхўрнинг ўзгинасининг портрети. Бу нимаси? Бу ҳам «болаларча калтабинликми?» Ўн саккиз, йигирма ва ундан ортиқ ёшда «болаларча калтабинлик?». Буларнинг ҳаммасини нимагадир соғлом инсон онгига сиғдириш қийин...

Ўз-ўзидан савол туғилади. Бу «модапарастлар» ва «олифталар» кимсасиз оролда ҳаёт кечирмаяптиларми? Улар кечаю-кундуз биз билан — студентлар аудиториясида ва ётоқхонасида, кўчада, кинотеатрда, спорт ёки концерт залларида, шаҳар пассажир-транспортида — хуллас, орамизда. Наҳотки, уларнинг ўртоқлари — комсомолларда, комсомол етакчиларида ўшандайлар билан чин дилдан, комсомолчасига суҳбатлашиш истаги, тўғрироғи — зарурати ҳеч маҳал туғилмаган?

Бунинг устига ҳар хил тақинчоқлар, ишқаланган жинсилар, «кнопкали» кўйлаклар, «энг сўнгги модадаги» магнитофон ёзувлари ёки оддий патефон пластинкаларига эга бўлиш ҳуқуқи катта жанжаллар, оилада «сен менга» бориш, баъзан ҳатто, тузатиб бўлмайдиган даражадаги оилавий фожеалар эвазига қўлга киритилмоқда. Ахир ҳамма ота-она ҳам оилавий иқтисод ҳисобига «катта ёшдаги гўдаклари»нинг чегарасиз хоҳишларини бажо келтиролмайди-ку.

Натижада, бошқа жойлардан қўшимча даромад излаш бошланади. Бундай қидирувлар асосида йигит ва қизнинг ҳалол меҳнати эвазига топилган маблағ бўлса-ку, бошқа гап. Бунда ахлоқий қониқиш ҳам бўлади. Лекин маблағ қанчалик ҳалол бўлмасин, уни сарф этишдан олдин, бу осонликча топилмаган сўмларни нимага сарф этилаётганлигини яхшилаб ўйлаб кўриш керак. Лекин минг афсуски, чет эл «латта-путталарига» эга бўлиш, «енгил-елпи ҳаёт» кечириш хоҳиши билан турмушдаги арзимас қийинчиликларга дош беролмаслик, улардан қочиш кўп ҳолларда ёнма-ён туради. Ана ўшанда тузатиб бўлмас ҳодисалар юз беради.... Бундайлар ҳаётининг оқибати аянчли — қайтариб бўлмас йўқотишлар, ногирон бўлган тақдирлар, умрлар билан тугайди... Бир қарашда аҳамиятсиз бўлиб туюлган «мода» билан ортиқ даражада қизиқиш ўта қимматга тушмаётибдими?

Яқинда Тошкентдаги суд органларидан бирида бир гуруҳ ўғрилар иши кўриб чиқилди. Узоқ муддат билан қамалганлар орасида қишлоқ хўжалигини ирригациялаш ва механизациялаш инженерлари институтининг икки нафар тўртинчи курс студентлари ҳам бор эди. Ўйлаб кўринг! Тўртинчи курс студентлари, беш минути кам ишлаб чиқариш командирлари, меҳнат коллективларининг тарбиячилари! Қандай бемаънилик!

Такси ҳайдовчисига ҳужум қилишда айбланган Тошкент енгил ва тўқимачилик саноати институтининг студенти У. Мирқосимов ҳам халқ суди олдида жавоб беради. У ўз атрофидаги студент дўстлари ўртасида жаз музикаси ҳаваскори ва нодир магнитафон ёзувларининг «ашаддий севчиси» сифатида ном қозонган... Бу рўйхатни, яна тўлдиравериш мумкин бўлса ҳам, давом эттиришга ҳожат йўқ.

БОШҚА бир нарса ҳақида гапирмоқчиман. Одамнинг ёши ўн беш, ўн етти, йигирмага борганда озгина бўлса-да хатога йўл қўймаслик учун у ўз ишлари, хатти-ҳаракати, ахлоқи, ҳаёти ва турмуш тарзи хусусида, албатта, ўйлаб олиши керак. Айни пайтда, у социалистик мукаммаллик, юксак маънавий маданият нимадан иборат, деган саволга бехато жавоб беришга қодир, мажбурдир. Бу унинг бурчи! Ҳар ҳолда бу чет элдан келтирилган «латта-путталарда» ҳам, силлиқроқ қилиб айтганда, «ғалати» нишонларда ҳам, «рокк» ва «поп» музикаларининг «энг сўнгги модадаги» ёзувларида ҳам эмас! Улар бутунлай бошқа нарсада!

Шу ўринда мен узоқ йиллар мобайнида комсомолда ишлаган ва ҳозир ҳам ундан узоқлашмаган киши сифатида айрим комсомол ташкилотларининг номига, комсомол етакчиларининг ўзига ҳам аччиқ эътирозлар билдирмай ўтолмайман. Ахир яқин-яқинларгача ҳам шаҳар ёки район комсомолининг фаолияти ягона бир «кўрсаткич» — «ёшлар» кафеси деб номланган муассасалар сонининг нечтага етганлиги ва ишга туширилганига қараб баҳолашгача бориб етмаганмиди?

Бироқ нега, сирасини айтганда, нима учун ёшларни кафега «боғлаб қўйиш» керак? Чунки биз ҳаммамиз чет элнинг кўплаб «кўнгил очувчи» фильмларидан жуда яхши биламизки, «у ёқда», Ғарбда бўш вақтни шундай ўтказиш одат тусига кириб қолган. Бироқ «у ёқда» махсус кинотеатрлар ва турли тусдаги бар-ресторанлар борки, уларнинг «кўнгил очувчи» программаларидан уялган, ўзининг ҳурматини билган ҳар қандай одам бу муассасаларга бир дақиқа бўлса ҳам кирмайди. Бу қандай гап, «ғарб модасидан» ортда қолмаслик учун биз ҳам ўшандай «маданият ўчоқларини» барпо этишимиз керакми?

«Ёшлар» кафеларини ҳимоя қилиш учун гўё уларда фақат мусаллас, шампан виноси ва яна фильтрли сигареталаргина сотилиши ҳақидаги рўкач эса танқид қилишга ҳам арзимайди. Ёшларни мусаллас ва шампан виносига, фильтрли сигареталардан вужудга келган тутун пардаларига эмас, балки ҳақиқий ёшлар клубларига, стадионларга, туристик саёҳатларга, ДОСААФнинг спорт-техника базаларига чақириш ва етаклаш лозим!

Бу бир. Иккинчи гап яна ўша юқорида айтилган мавзу ҳақида. Бугунги ёки эртанги мактаб ўқувчиси «ёшлар кафеси»га бугун, эртага, индинга ва бошқа кунлари мунтазам қатнаш учун пулни қаердан олади? Яна ўша оқибати хунук воқеалармми?

Аввал бошидан кутилганидек, «ёшлар кафелари» вақт синовига, имтиҳонига бардош беролмади. Эндиликда уларни аҳён-аҳёндагина эсга олишмоқда. Кафенинг ўрнини дискотекалар эгаллади. Бироқ ҳаёт ҳам биргина атаманинг ўрнини алмаштириш кифоя қилмаслигини, балки маданият муассасалари деб аталувчи жойларнинг ҳам бутун мазмунини тубдан ўзгартириш кераклигини кўрсатишга ва исботлашга улгурди. Лекин ана шу нарса содир бўлмади. Яна ўша мусаллас, ўша шампан виноси, фильтрли сигарета, яна ўша «рокк» ва «поп» музикалари ва бу демак, рақс деб аташга тил бормайдиган яна ўша бемаъни гавда ҳаракатлари. Бу «дискотека»лар фаолияти афсуски, тартиб ўрнатувчиларнинг зудлик билан аралашувига тез-тез эҳтиёж сезмоқда. Бундан ҳайрон бўлмаслик керак: бундай музикали ва шунга ўхшаш кечаларнинг программалари шундайки, муносабатларни «аниқлаб олишдан» холи бўлмайди...

Андижондаги дискотека «Олтин водий» меҳмонхонасига жойлашган бўлиб, ресторан билан ёнма-ён, эшиги эшигига тўғри. Бундай шароитда мусаллас ёки шампан виносигина эмас, ундан ўткирроқларига қўл чўзилса ҳам, етади. Милиция ходимлари ёшларнинг бу «дам олиш маскани»ни шаҳардаги энг «қайноқ жой», деб ҳисоблашади. Бу ерга ҳар доим ички ишлар бошқармасининг ходимлари ва дружиначилардан иборат кучайтирилган наряд қўйилиши ҳам бежиз эмас. Шунақа гаплар... Шуни айтиш керакки, Андижон дискотекаси кишини хафа қиладиган қандайдир ягона истисно эмас. Кимгадир ва нимагадир кўр-кўрона, ўйламасдан тақлид қилиш ғолиблик гулчамбарига умид боғлашга асос бермайди.

Дискотекалар республикадаги мактабларда ҳам худди ёмғирдан кейинги қўзиқориндек пайдо бўла бошлади. Уларнинг моҳияти нимадан иборат! Совет авторларининг янги музика асарлари билан таништиришми? Машҳур ижрочилар, композиторлар билан учрашувми, тингланган нарсалар ҳақида баҳсми, ҳақиқатан ҳам юксак бадиий ёзувлар ва пластинкалар алмашишми? Мутлақо бундай эмас! Яна ўша «рокк» ва «поп» усулидаги мияни суюлтирувчи музика ва беўхшов рақслар, холос.

ЁШЛАРНИНГ кечаларида шу нарса кишини ажаблантириб, ҳайрон қолдирадики, инқилобий мавзудаги, Гражданлар ва Улуғ Ватан урушлари қўшиқлари, жанговар комсомол қўшиқларини ҳар доим ҳам эшитмайсиз. Мактаб ўқувчилари, талабалари ва ишчи ёшлардан кечаларингизда худди шундай қўшиқлар тез-тез айтиладими, деб сўраган пайтимда, саволимга жавоб сифатида кўпинча елка қисишлар, бир-бирига маъноли қарашлар, хижолатли ёки ярим хижолатли кулгуларнигина кўраман. Илгарилари эса: эсимда бор, бирор бир ўтириш Ильич севган қўшиқлар ижросисиз ўтмасди...

«Бугунги кунда мактаб парталарида ўтирган ёшлар шу аср охири ва келгуси аср бошларидаги улуғвор вазифаларни ҳал қиладилар», дейилади КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» лойиҳасида. Шундай экан бугунги ёшлар ҳаётида ҳаммамиз учун ҳам ўйлаб кўришга арзийдиган гаплар бор. Ўйлаганда ҳам кейин гапиришга арзийдиган, бир овоз билан, юзма-юз, очиқчасига айтишимиз лозим бўлган гаплар...

МУҲИМ ТАДБИР

Боши биринчи бетда

партия ва ҳукуматимиз амалга ошираётган доно тадбирлардан руҳланиб, болаларга чуқур билим бериш, чинакам совет кишилари қилиб тарбиялаш йўлида куч ва қувватимизни аямаймиз.

Лойиҳадаги ўқитувчининг обрў-эътибори, ҳаётда тутган ўрни ҳақидаги гапларни ҳаяжонланмай ўқиб бўлмайди. Булар совет жамиятида ўқитувчи меҳнатининг нақадар қадрланиши, ҳурмат қилинишининг исботи эмасми! «Халқ ўқитувчиси, — ёш шахснинг маънавий дунёси меъморидир, жамиятнинг ишончли кишисидир, жамият ўқитувчига энг азиз, энг қимматли бўлган болаларни, ўз умидини, ўз келажагини ишониб топширади», деган жумлаларда бир олам маъно бор.

Олти ёшдан боғчадан мактаб қучоғига қадам қўйган бола тасаввурида, дунёқарашида ҳали боғчада тинглаган эртаклари, кўргани ва ўйнагани турли хил ўйинчоқлар, машғулотлар шундоқ турган бўлади. У дарров ўқишга кўникиб кетолмайди. Шунинг учун лойиҳага шундай таклиф киритишни истардим: **«Биринчи синф дарслари орасида махсус машғулотлар кабинетлари ташкил қилиниши, у кабинетлар болани ўқишга мойил қиладиган воситалар, яъни ўйинчоқлар, тасаввурини кенгайтирадиган турли хил предметлар билан таъминланган бўлиши, худди дарс каби бола қирқ беш минут давомида ўша ўйинчоқларни ўйнаши, у вақт машғулот тариқасида ташкил қилиниши керак. Олти ёшли боланинг ёши ва дунёқараши шуни тақозо этади.**

Ўқитувчиларнинг моддий манфаатдорлигини ошириш, уларни уй-жой билан таъминлаш ҳам шу куннинг актуал масалаларидан деб ўйлайман.

М. ТУРОБОВА

ҲАЁТ, АДАБИЁТ ВА НАЗАРИЯ МАСАЛАЛАРИ

✦ Партиявий нуқтаи назар — ҳал қилувчи мезон ✦ Типологик принципнинг самарадорлиги ✦ Мавжуд назарий фикрлар «кашфиёт» тарзида кўтарилганда ✦ Маромига етмаган мулоҳазалар ✦ Конфликт моҳиятини тушунмаслик оқибати ✦

ТИПОЛОГИК ТАҲЛИЛ ВА КОНФЛИКТ

СОЦИАЛИСТИК реализмнинг бош ғоявий эстетик принципи коммунистик партиявийликдир. Коммунистик партиявийлик принципи тараққий этган социализм шароитида партиямизнинг хўжалик ва идеология соҳаларида амалга ошираётган сиёсатининг аниқ ифодаси бўлган кўрсатма ва қарорлари руҳига мувофиқ бўлиши билан характерланади. Айни пайтда илмий-ижодий ҳодисаларни баҳолашда синфийлик, унинг олий кўриниши — партиявий нуқтаи назар ҳал қилувчи мезондир.

Ўзбек адабиётшунослигида қўлга киритилган ютуқлар бу масалани илмий ёритишда етарли манба бўлиб хизмат қилади. Бироқ бизда ҳали бу соҳага доир умумлаштирувчи, йирик тадқиқотларга эҳтиёж катта. Тўғри, И. Султонов, Ҳ. Ёқубов, Л. Қаюмов каби олимларимизнинг социалистик реализм масалаларини ўзбек адабиёти материаллари мисолида атрофлича ёритишга бағишланган ишларини ҳар қанча қадрласак арзийди. Бироқ бу ишлар масаланинг умумий назарий аспектига, адабиётимизнинг илк босқичидаги ижодий жараёнга боғлиқ бўлиб, ҳозирги адабий материалларни қамраб олмаган. Шунингдек, ҳозиргача социалистик реализм масалаларини типологик асосда ёритишга бағишланган биронта махсус ишга ёки тўпқидчи хаёлидан кўтарилгандек туюлади. Натижада, ёзувчилар томонидан нимаики яратилаётган бўлса, барчаси социалистик реализмга мансуб, дейишдек чексиз-чегарасиз бағрикенгликка йўл қўйилади. Танқидчи фикрича, гўё ёзувчилар «ижтимоий-маънавий, ахлоқий масалалар талқини билан чекланмай, шахсий-интим ҳаёт, социал-психологик ва социал-биологик(?) муаммоларнинг бадиий таҳлили билан ҳам банд бўлаётирлар; ошкора публицистик талқин устун турган асарлар ёнида ёзувчи қарашлари пинҳон (?) тутилган ҳикоя ва қиссалар ҳам мавжуд». Бу фикрлар социалистик реализмни метод сифатида характерлайдиган етакчи, бошқа методлардан фарқлантирувчи бирорбир асос борлигини шубҳа остида қолдиради. Чунки мавзулар, проблемалар ҳамда уларни ифодалашдаги услубий ранг-барангликлар қанчалик турли хил кўринишга эга бўлмасин, ҳамма вақт ҳаёт ҳодисасига партиявий нуқтаи назардан баҳо бериш, ижодкорнинг ижтимоий-идеологик позициясини очиқ кўрсатиши лозим.

Танқидчи айрим асарларга принципиал талаблар билан ёндошишдан кўра кўпроқ уларни ошириб мақтагандек бўлади. «Сўнгги бекат», «Галатепага қайтиш» асарларини намуна сифатида кўрсатади. Бизнингча, бу

ламга эга эмасмиз. Айрим жанрлар поэтикасига бағишланган тадқиқотларда, услуб масалалари ёритилган баъзи ишларда типологик принципнинг самарадорлигини кўрамиз. Бу принцип миллий адабиётлардаги ижодий ҳодисаларни қардош ва жаҳон адабиётидаги муштарак кўринишлар билан қиёслаш ва ўзаро ўхшаш, мазмунан такрорланиб турувчи тенденцияларни умумлаштиришга даъват этиши билан аҳамиятлидир. Моҳиятига кўра типологик таҳлил ижодий методдан тортиб, бадиийликнинг барча компонентларини ўз ичига олади. Акс ҳолда адабий ҳодисаларни баҳолаш критерийси, муҳокама юритиш, умумлаштиришда асосланиладиган назарий-методологик таянч, концепция хиралашиб, ҳар қандай адабий воқеликни ўз таъбича ёқлашга, шахсий хоҳишбозликка (волюнтаризм) йўл очилади.

Филология фанлари доктори У. Норматовнинг социалистик реализм масалаларига доир чиқишлари, фаоллиги таҳсинга сазовордир. Бироқ унинг «Ҳаракатдаги реализм» мақоласи зиддиятли томонлари билан эътироз туғдиради. Олим «Социалистик реализм «англанган историзм» принципига амал қилувчи очиқ система, деб қараш»ни назарияда «олға ташланган қадам» тарзида баҳолайди. Ф. Энгельс асаридан олинган юқоридаги ибора (бу ибора таржимада: «яхши англаб олинган тарихий мазмун» дейилган. «К. Маркс ва Ф. Энгельс санъат тўғрисида», Т—1975, 1-том, 24-бет) ҳамда В. И. Лениннинг ижодни андозага солишга қарши, индивидуал манера ва ижодий изланишларни ёқлаб айтган машҳур фикрлари танқидчиликда кўп қўлланилади. Мақоладаги гаплар, «очиқ система» иборасини ҳисобга олмаганда, моҳиятига кўра мавжуд концепциялардан деярли фарқ қилмайди. Бироқ улар мақолада эндигина кўтарилаётгандек тақдим этилади. Танқидчи гапни «қоидалар йиғиндиси»га, яъни социалистик реализм принципларига буради. Мақоладаги қарама-қарши мулоҳазалар оқимидан методимизнинг ичдан ривожлана бориши, қоидаларни тан олмаслиги, «янги концепция»нинг анъанавий қарашлардан фарқини аниқ ажратиб олиш мушкул. Мавжуд асарларга хос тенденциялар изоҳланаётган чоғда методнинг бош хусусияти нимадалигини кўрсатиш тан-

асарлар, улардаги ижобий томонларни инкор этмаган ҳолда айтиш мумкин, ҳаётий концепцияларни ғоявий-бадиий яхлитликда, йирик, унутилмас характерлар орқали ифодалашда хийла оқсайди.

Маълумки, турмуш қарама-қаршиликлари бадиий конфликтга асос бўлиши билан бирга улар орасида фарқли томонлар ҳам бор. Конфликт асарнинг жанрига кўра алоҳида шакл ва мазмунда кўринади. Шу сабабли жанрга хос эстетик хусусиятнинг содир бўлишида конфликт ҳал қилувчи ўринлардан бирини эгаллайди. Конфликтга доир баъзи ишларда маҳоратнинг бу муҳим жиҳати жўн изоҳланаётир. Т. Бобоевнинг «Замон ва қаҳрамон» китобида конфликт мазмунли специфик шакл эканлиги тўғри идрок этилмаган. «Кўпинча, — деб ёзади олим, — адабий асарларда конфликтнинг турли формалари бири-бирига, аралаш-қуралаш ҳолда учрайди». Қизиқ, асарда конфликт аралаш-қуралаш ҳолда келса, шакли нотайин бўлиб қолмайдими? У ҳолда шаклсиз мазмун тўғрисида гапиришнинг ўзи ноўрин-ку! Бу фикрни турмушдаги ижтимоий конфликтга нисбатан айтсак ўринли бўлар. Чунки ёзувчи ижодий метод асосида ҳаёт ҳодисаларини кузатади, танлайди, саралайди, умумлаштиради, индивидуаллашган олам тарзида шакллантиради, шу асосда ҳаётни бадиий тадқиқ этади. Т. Бобоев бадиий конфликтнинг типологик кўринишлари устида мулоҳаза юритар экан, бундай қарашларни анча аввал ўртага ташлаган касбдошларининг фикрларини гўё атай «унутади» ёки эслашни лозим топмайди. Мавжуд илмий хулосаларни илк бор кашф этаётгандек, билиб-билмай такрорлаш носамимийликдан бошқа нарса эмас.

Ҳаётий концепцияни бадиий ифодалашнинг воситаси — конфликтнинг иккита типологик кўриниши мавжудлиги Иттифоқ миқёсида асосли равишда тадқиқ этилаётир. Бироқ бизда конфликтни ёлғиз — салбий ва ижобий характерлар ўртасидаги кураш шаклидангина иборат деб даъво қилувчилар ҳам йўқ эмас. Шу жиҳатдан Иззат Султоновнинг «Адабиёт назарияси»да бу масалага эътибор берилгани диққатга сазовор. Бироқ бу китобда ҳар бир асарда асқотадиган, демакки, эскириши мумкин бўлмаган бу масала типологик жиҳатдан бир қадар саёз ёритилади. Автор «конфликт фақат характерлари ва ҳаётий позициялари жиҳатидан бир-бирига зид бўлган шахсларнинг кураши шаклидагина юзага чиқади, деб ўйлаш хатодир», дейди ва бу фикр исботи учун «Мукофот» спектаклини келтиради. Бундай қараш тўғри ва принципиаллиги билан аҳамиятли. Аммо характерларнинг «кураши шаклидагина юзага» чиқмайдиган конфликт типи қанақа шакл ва эстетик хусусиятга эга эканлиги китобда кўрсатилмайди. Иккинчидан, олим олға сурган тезисга «Мукофот» асари эмас, балки А. Чехов, А. Арбузов, В. Розов пьесалари, А. Қодирийнинг «Калвак махзум дафтаридан», Ғафур Ғуломнинг «Ёдгор», Абдулла Қаҳҳорнинг «Анор», «Асрорбобо», Сарвар Азимовнинг «Қонли сароб», Саид Аҳмаднинг «Уфқ» асарлари мисол бўла олади. Муаллиф, ўз фикрига далил сифатида ўзбек совет адабиётидан бирорта мисол келтирмайди. «Мукофот» асарига келганда бизнингча, ундаги ғоя характерлар кураши шаклидаги конфликт типида ёритилган. Бундай хусусият «Нурхон», «Инқилоб тонги», «Синчалак», «Ҳуррият», «Шарқ тонги», «Юлдузлар жамоли», «Чотқол йўлбарси», «Меъмор», «Гирдоб, «Сўнгги бархан», «Диёнат», «Қирқ беш кун», «Мангулик» «Номаълум киши» каби асарларга ҳам хосдир.

АДАБИЁТШУНОСЛИГИМИЗДА ҳаётий конфликтлар асосига қурилган, икки хил бадиий-драматик коллизиядан келиб чиқадиган, икки типдаги саҳнавий-драматик ҳаракатга қурилган пьесалар кенг тадқиқ этилмоқда. Бу хусусда Г. Поспелов шундай ёзади: «...пьесалар бошланишида пайдо бўладиган ва охирида ечимга келадиган «ҳаракат бирлиги»га — конфликт бирлигига албатта эга бўлиши керак, деб ҳисобланар эди. Чехов пьесалари «ҳаракат бирлиги» мавжуд бўлмаган чоғда ҳам драматик асар бемалол саҳнавийлик касб этиши мумкинлигини кўрсатди».

Иззат Султон А. Чехов пьесаларида ўзига хос томонлар борлигини таъкидласа-да, бундай жиҳатлар конфликт ва ҳаракат бирлиги нуқтаи назаридан қайси типологияга мансублиги, шарт қилиб қўйилган қоида улуғ санъаткор асарларига тўғри келмаслиги хусусида гапирмайди. Айтмоқчимизки, антик давридан бошланган, гениал Шекспир ижодида мислсиз самаралар берган, ҳозирги пайтда ҳам давом этаётган, «ҳаракат бирлиги»га асосланган драматургик шакл яшамоқда. Ҳамза, Яшин, Назир Сафаров, Зиннат Фатхуллин, Ҳамид Олимжон, Шайхзода драматургияси бунга яққол мисолдир. Шунингдек, замонавий мавзудаги «Навбаҳор», «Ҳуррият», «Парвоз», «Оғриқ тишлар», «Сўнгги нусхалар», «Юрак сирлари», «Замон драмаси» типидаги пьесалар ҳам «ҳаракат бирлиги»га амал қилиб яратилгандир.

Шунингдек, А. Арбузов айтганчалик, жаҳон театри ва драматургияси тарихида янги саҳифа очган А. Чехов кашфиёти билан боғлиқ анъаналар руҳида, «ҳаракат бирлиги» номли қонунга бўйсунмай яратилган пьесалар ҳам кенг эътибор қозонмоқда. «Имон», «Кўрмайин босдим тиконни», «Қонли сароб», «Оқар сувлар», «Қиёмат қарз», «Аризасига кўра», «Ўн саккиз ёшлигим», «Муқаддас бурч», «Парвона», «Кумуш тўй», «Йиллар ўтиб...» шундай асарлар сирасига киради. Хуллас, гап шаклларда эмас, балки ижодкор маҳоратида.

«Адабиёт назарияси»да трагедияга оид мулоҳазалар ҳам маромига етказилмаган. Бу жанр табиатини трагик коллизиянинг мураккаблиги ва ижтимоий аҳамиятга моликлиги, ечимининг мушкуллиги белгилайди. Шу маънода турмушдаги фожиавий ҳолатлар ўз-ўзича трагедияни содир этолмайди. «Бой ила хизматчи», «Заҳарли ҳаёт», «Холисхон» каби пьесаларни трагедия намуналари, деб талқин қилиниши кўп жиҳатдан эътирозлидир.

Эҳтимол, «Адабиёт назарияси»да назарий асосланмаган қарашлар юзаки ёндошишдандир, айрим асарлар жанрини ишончсиз «тафтиш» қилиш ҳоллари ҳам юз бермоқда. Жумладан, Саид Алиев, Уйғун ва Иззат Султоннинг «Алишер Навоий» драмасидаги маҳорат масалаларига бағишланган мақоласида бу турнинг жанри, назарий асосини четлаб ўтиб, асарни трагедия, деб атайди. Драматургиянинг маҳорат масалаларига, ҳатто драматик ҳаракатга оид хусусиятлар ҳам бу асар таҳлилида кўзга ташланмайди. «Ҳаракат бирлиги»га асосланиб яратилган бу пьесанинг жиддий камчилиги сифатида, асардаги Жомий нутқи тожик тилида берилмаганлиги тилга олинади. Бундай жўн, асарнинг ғоявий-бадиий қимматн билан алоқасиз талабдан танқидчи қандай ниятни кўзда тутгани ноаниқ.

«Алишер Навоий» пьесасини трагедия дейиш нотўғри. Эътибор берайлик, буюк шоирни ўз даври яратди ва тан олди. Унинг қисмати, фаолияти фожиа, яъни бахтсизлик билан якунланмади. Аксинча, у ўзининг санъаткорлик шуҳратини эл-юрт шаънига қўшиб оламга таратди. Шоирнинг шахсий ҳаётида давр зиддиятларидан келиб чиққан фожиавий ҳолатлар, қисматлар беиз ўтиб кетмаган бўлса-да, булар масаланинг туб моҳиятини ижтимоий томондан фожиавий мантиқда характерлашга асос бўлолмайди. Пьесада худди шу ҳаётий ҳақиқат драматик (трагик эмас) коллизия табиатига мувофиқ, санъаткорона бадиий ҳақиқатга айлантирилган. Трагедиянинг типологик хосияти шундаки, трагик ғоя коллизиянинг чигал, иложсизлик ва ечиш мумкин бўлмаган шаклда тасвирланишини, характерларнинг икки томонлама ўт ўртасида қолиб, руҳий азоб-уқубатларда қоврилишларини тақозо этади. Пьеса асосига трагик ғоя қўйилмаганидан ҳам кўринадики, асарнинг фозил муаллифлари уни драма деб аташларида мутлақо ҳақдирлар.

Ёш танқидчи Ҳамидулла Болтабоев «Ҳаётий ва сохта конфликтлар» мақоласида масала моҳиятини етарли идрок қилмаслик ва унга типологик ёндашмаслик натижасида бу борадаги ютуқларни, баҳсларда эришилган самараларини осонгина инкор этмоқчи бўлади. Унингча, конфликтларни турларга ажратиш, яъни масалага типологик ёндашиш бефойда бўлиб, бунинг ўрнига бадиий асардаги бу компонентни ўзича изоҳлай бериш керак. «Кейинчалик конфликтнинг турлари кўпайиб кетгани туфайли («социал конфликт», «драматик конфликт», «қадимий — характерлараро кураш формаси», «ички коллизия» ва хоказо) асосан конфликтлар ранг-баранглиги ҳақида фикр юритилди. Бугунги кунда адабий танқид бундай тор қобиқлар исканжасидан қутулиб, ҳар бир асарни... таҳлил этиш йўлига ўтмоқда, дейиш мумкин». Бу гапларда ижтимоий ҳодиса билан эстетик ҳодиса қориштирилган. Танқидчи ўз хатосини бошқаларга юклашга интилади. Танқидчилик бундай жўнлаштиришдан аллақачон қутулган. Агар Ҳ. Болтабоев айтганчалик ҳеч қандай нуқтаи назарга суянмай, асарларни қандай бўлса шундайлигича таҳлил этишга йўл қўйилса, оқибатда бадиий асарларнинг адабиётдаги ўрнини, типологик жиҳатга муносабатини белгилаш ниҳоятда қийинлашиб кетарди. Аслида, типологик таҳлил этиш анча мураккаб илмий жараён бўлиб, масъулиятни оширади ва бадиий асарларни беҳуда мақташдан асрайди. Танқидчи усулининг яроқсизлиги ва танқидчиликда эришилган ютуқлардан ажралиб қолаётганлиги Мурод Муҳаммад Дўстнинг «Галатепага қайтиш »асарига билдирилган муносабатида очиқ кўринади.

Ҳ. Болтабоев асарда ғоявий ният муайян шаклдаги яхлит конфликтда ёритилганини аниқлаш ўрнига асоссиз мақташга йўл қўяди. Танқидчи асарда «конфликтнинг барча турларини — қарама-қарши қутблар курашини ҳам, қаҳрамоннинг ўйлари ва руҳий изтиробларидаги зиддиятни ҳам, зид тушунчаларга тимсол бўлган образлар қарама-қаршилиги» мавжудлигини ҳам бир йўла кўради. Бу гаплардан конфликтнинг моҳиятини тушунмаслик уни сунъий равишда бир хил моҳиятли «қутблар кураши», «образлар қарама-қаршилиги» ва «руҳий изтиробларидаги зиддият» (аслида зиддият руҳий изтироб манбаи — Б. И.) тарзида талқин этилишида кўриниб турибди. Чунки образ руҳий изтироб ва курашларсиз очилмайди. Иккинчидан, битта асардан танқидчи айтганидек, конфликтнинг барча турларини топиш мумкин бўлса, бу асар муайян шаклга тушмаганлигини кўрсатади. «Галатепага қайтиш»ни баъзилар роман, бошқалар қисса жанрларига мансуб дейишларининг сабаби ҳам шунда.

Умуман, «Галатепага қайтиш»нинг жанрий «бебошлиги» унда Ғайбаровнинг ноқатъий, ҳардамхаёл характерига, фаолиятига нисбатан кўпинча автор позициясининг аниқ билиниб турмаслигида, бош персонажнинг асар бош қаҳрамони даражасига етказилмаганидадир. Ваҳоланки конфликт асар жанрини белгиловчи бош компонентлардан.

Кўриниб турибдики, конфликтга доир фикрлар, уни мавжуд назарий асослар негизида талқин этиш эскирганича йўқ, фақат уни тўғри идрок эта билиш лозим. Ҳ. Болтабоев ёзади: «одатда уруш тасвирига бағишланган асарларнинг конфликти ўз мустақиллиги учун курашаётган совет халқи билан босқинчи фашист тўдалари ўртасидаги кураш асосига қурилади». Бу гаплар ижтимоий маънодагина тўғри бўлиб, эстетик жиҳатдан хатодир. А. Фадеевнинг «Ёш гвардия», Л. Леоновнинг «Алёнушка», К. Яшиннинг «Генерал Раҳимов», Ш. Рашидовнинг «Дил амри» каби асарларида мазмун конфликтнинг характерлараро кураш типида ифодаланган бўлса, М. Шолоховнинг «Инсон тақдири», Ойбекнинг «Қуёш қораймас», Шуҳратнинг «Шинелли йиллар», В. Распутиннинг «Яша ва эслаб юр» асарларида характерлар бутунлай бошқа типга мансуб конфликтда очилган.

Ёш танқидчи янглиш қарашларини исботламоқчи бўлиб айрим асарлар конфликти устида ўта чигил мулоҳаза юритади. «Дунёнинг ишлари» асари муносабати билан у шундай ёзади: «қиссанинг асосий конфликти онаси ҳаётлигида уни етарли эъзозлай билмаган, она қадрини кечикиб ҳис қилган қаҳрамон билан ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотган, турмуш мантиқини яхши тушунадиган ёзувчи ўртасидаги зиддият асосига қурилган». Мантиқни қаранг: гўё қиссада иккита қарама-қарши куч бор — қаҳрамон бошқа-ю ёзувчи бошқа. Аслида Ўткир Ҳошимов асарида ғоявий ниятини ўзи босиб ўтган ҳаёт йўлида дуч келган зиддиятлардан туғилган коллизиялар шаклида ифодалайди. Бу ҳол Онага бўлган муносабатларда индивидуаллашади. Қиссанинг таъсир кучи, гапни чийратма қилиб айлантирмай лўндасини айтганда, унда ғоявий мақсад **Ўкинч коллизияси** шаклида таъсирчан ифодаланганидадир.

ХУЛЛАС, тобора кенг тус олаётган адабий-ижодий ҳодисаларни типологик таҳлил принципида ёритиш усули ҳар жиҳатдан хосиятлидир. Чунки бу усул ютуқларни умумлаштириш орқали адабиёт тараққиёти учун ибратли томонларни алоҳида ажратиб кўрсатишга кенг йўл очади.

Бердиали ИМОМОВ,
филология фанлари доктори

БАҲС

Норқул ҲАЙИТҚУЛОВ

ОЧЕРК ЎГАЙ ЖАНРМИ?

БИР ЎРТОҚ билан очерк жанрининг бугунги аҳволи хусусида суҳбатлашдим. У киши — ҳажвчи. Бир пайтлар туркум-туркум очерклар ёзган. Ҳикоялар тўплами чоп этилиш арафасида. Драмаси саҳна юзини кўради. У менинг гапларимни тинглагач, шундай деди: «Очеркни ҳеч ким ўқимай қолди-да. Мен очерк ёзишни аллақачон йиғиштирганман».

Унинг сўзлари менга оғир ботди. Бироқ, тан олиш керак, у ҳақ гапни айтганди. Айтганлари дилимда тугун бўлиб турарди. Бу гап 1980 йил октябрь ойида бўлиб ўтган эди. Ўшанда «Очерк ўгай жанрми?» деган сарлавҳали мақола ёзиб Ёзувчилар союзигами ёки бирор газета редакциясигами жўнатмоқчи бўлдим. Яна ўйладим. Ёзмадим. Тўғрироғи, ёзолмадим. Аниқ сабабини ҳозир айтолмайман. Эҳтимол андиша қилгандирман. Балки ҳамманинг диққатини ўзингга қаратиб нима қиласан, палаҳмон тошларидан йироқроқ юрганинг маъқул, деган ўй-ҳадикми, ҳар ҳолда, изоҳлаш мушкул, қандайдир куч қўлимдан ушлагандир.

Мана, ўша эски дард. Республика ёзувчиларининг VIII съездида очерк ҳақида қандай гап бўлди? Очиғини айтсам, ўшанда съезд залидан маъюс чиқдим. Ташқарида уч забардаст олимимиз суҳбатлашиб туришган экан. Мен уларга дабдурустдан: «Очеркнинг баҳоси шу бўлса, бошқа ёзмаганим бўлсин!» — дедим. Ҳар учала олим: Пирмат Шермуҳамедов ҳам, Салоҳиддин Мамажонов ҳам, Норбой Худойберганов ҳам кўнглимни кўтарган бўлдилар. «Сиз хаёлни бўлмай ёзаверинг», дейишди улар. Бироқ анчагача очерк ёзишга қўлим бормади. Қишлоқларга чиқмай қўйдим. Бу ҳолатни биргина мен кечирдиммикан?! Балки бундайлар кўпдир, ким билсин...

Ўзбек адабиёти гуркираб ривожланяпти. Роман кетидан роман, повесть изидан повесть, янги достонлар, саргузашт қиссалар... Бу асарлар адабиёт гулшанидаги хушбўй, ложувард гуллар. Очерк шу серҳикмат гулшан ичидаги озуқа олмаган, парвариш кўрмаган гулга ўхшайди назаримда.

Изчил кузатсангиз, иқрор бўласиз: аксарият очерклар бир хил қолипда ёзиляпти. Кўп ҳолларда материалнинг ҳажмига қараб, уни очерк жанрига тиркайдилар. Қаҳрамонимиз ҳақидаги очеркни туғруқхонадан — у «инга-инга»лаб овоз чиқарган сонидан бошлашдан ҳали ҳам воз кеча олганимизча йўқ. Очерк қаҳрамонлари бир қаричлигидан меҳнат қиладилар. Улар ҳеч қачон йўлдан адашмайдилар, хато қилмайдилар, қаршиликларга дуч келмайдилар, дуч келсалар ҳам осонлик билан енгиб ўтадилар. Улар — ақлли, улар — доно, илму амал сирларини сув қилиб ичган одамлар. Хуллас, улар одамга ҳам ўхшамайди. Хўш, ким улар? Роботми? Эҳтимол, роботдир! Ҳа, шундай, улар робот. Ахир, улар робот бўлмаганларида, жилла бўлса, уй-рўзғор, бола-чақа ҳақида ўйлардилар.

Рақибсиз инсон йўқ. Рақиб билан юзма-юз кураш одамни илгарилашга, интилишга мажбур қилади. Бизнинг очеркларимизда рақиб йўқ, рақобат бор. Рақобат — меҳнат кураши. У илгарилаш учун туртки беради. Аммо ундан жиддий ихтилофлар келиб чиқмайди, қаҳрамоннинг ахлоқи, дунёқарашини яққол очиб беришда рақобатнинг ўзи етарли эмас. Ҳозирги очеркларда қаҳрамоннинг энг хафли рақиби — табиат ҳодисалари: қор, ёмғир, сел, дўл, бўрон ва ҳоказолар. Ахир, тирик жоннинг тирик рақиби бор-ку!

Биз ҳали бирон очерк қаҳрамонининг ўз мухолифлари билан курашда оёғи тойганини, машаққат чекиб, яна қаддини ростлаб олганини билмаймиз. Улар бирор-бир жазо олмайдилар. Шунчаки тўсиқларни енгилгина бартараф этиб, ҳар қандай хавфга чап бериб кетаверадилар.

Ижод аҳли меҳнаткашлар ҳузурида кўп бўлади. Ҳозир бирон давра йўқки, унда сиёсат бобидан гурунг очилмаса. Аммо бизнинг қаҳрамонларимиз сиёсатдан анча йироқда. Уларнинг шиори битта: меҳнат, меҳнат!..

Хуллас, очерк қаҳрамони публицист буйруғига итоат қилади. Ўтир, деса, ўтиради, югур деса, югуради. Дарёни тўс, деса хўп дейди, осмондаги ойни олиб бер, деса жоним билан дейди. Бошқарув пульти ёзувчи қўлида бўлгач қаҳрамон қаёққа ҳам борарди!

Хўш, забардаст қаҳрамонимизнинг робот — жонсиз одамга айланиб қолишига ким сабабчи. Энг аввал, журналистлар, ижодкорлар! Ҳа, ҳа, ўзимиз айбдормиз! Биз уларни ҳайкалга айлантириб қўймоқдамиз. Мен бу сўзларни Эмин Усмонов, Шароф Убайдуллаев, Жўра Саъдуллаев, Саъдулла Сиёев, Самар Нуров, Маҳкам Маҳмудов, Маматқул Ҳазратқулов, Нусрат Раҳматов, Мирзакарим Пирматов ва бошқа кўплаб ҳамкасбларимизга айтаяпман. Мен буни ўсиб келаётган ёш ижодкорларга айтаяпман.

Тўғри, очерк ёзиш осон эмас. Очеркда ҳар бир детални ўйлаш, чуқур мушоҳада этиш керак. Бунинг учун қаҳрамон атрофлича ўрганилиши лозим. Бир пайтлар салбий қаҳрамонларимдан бири юқори ташкилотларга устимдан шикоят қилган эди. Сабаби: у пахтазор ўртасидан анча ерни ўзиники қилиб олганди. Сўраганларга «бола-чақани боқиш керак», деб жавоб берган... Хуллас, шу жанжал баҳона, ўша пайтдаёқ менда бир фикр туғилган эди. Очеркда айрим қаҳрамонларнинг исми-шарифини ўзгартирса бўлмасмикан? Ахир, Валентин Овечкин шундай йўл тутган-ку, дея ўйладим. «Ер тафти», «Йўллар» асарларимдаги айрим қаҳрамонлар ҳаётда бору, фақат номи ўзгартирилган. Эҳтимол, очеркларимизнинг савиясини кўтариш, ҳаётдаги қарама-қаршиликларни теран акс эттириш учун шу усулдан кенгроқ фойдаланиш керакдир? Ахир, Максим Горький ҳам очеркни ҳикоя билан тадқиқот ўртасидаги жанр, деган-ку!

Шу ўринда яна бир муаммо борасида тўхталмоқ жоиз. Бу — ҳажм масаласи. Энг катта журналимиз «Шарқ юлдузи»да очеркка, нари борса, бир босма лист атрофида ўрин берилиши мумкин. Бошқа газета-журнал редакцияларида эса, «олти-етти қоғоздан ошмасин», дейдилар. Ҳатто бир муҳаррир: «Очерк тўрт варақдан бир йўл ҳам ошмаслиги керак. Ошса, қисқартириб ташланг!» — деб масъул котибга топшириқ берибди. Нега биз ҳикоя ёки қиссага шундай чегара қўймаймиз? Нега романнинг ҳажмини белгиламаймиз? Гапнинг очиғи, ҳамма иллат ўгайликда! Ўгайга нон ўлчаб берилади, тамом-вассалом!..

Ёзувчи ва шоирларимизга ҳам ҳақли эътирозларим бор. Ҳозирги маълум ва машҳур ёзувчиларимизнинг ҳаммалари ҳам бир вақтлар очерк ёзишган. Бу жанрда қаламларини «чархлашган». Сўнгра улар очеркка қайтмадилар, гўё ижодий камолат йўлидаги пиллапоя қуйида қолган, қайтишга ҳожат йўқдай. Эҳтимол, бундай эмасдир. Улар романлар ёзиш билан қаттиқ банддирлар. Шундаймикан? Балки чўққидан пастга тушгилари келмаётгандир. Хуллас, устозларимиз яловбардорлик қилмаяптилар. Шунданмикан, бугунги кунда, масалан, «Қўш кечик» сингари муаммо очерки ёзилмаяпти. Адабиётимизда воқеа бўлган шу асарнинг ёзилганига йигирма йилдан ошди. Йигирма йилда «Қўш кечик» каби очерклар чиқса, уч-тўртта чиқди. Нега? Менингча, шаҳарда туриб бундай асарни ёзиб бўлмайди. Уни ёзиш учун қишлоққа бориш керак. Борганда ҳам, бир кунга эмас, бир ойга, бир йилга бориш керак. Ана шунда «Қўш кечик»лар пайдо бўлади.

Айрим ижодкорлар, бир-икки асарини чоп этган ёш ёзувчиларимиз ҳам бирор областдаги хўжаликка бориб, пахтакору чорвадорлар билан нари-бери учрашиб, сафар таассуротларини газеталарда эълон қилишга шошилаётирлар. Бу нари борса, дурустгина мақола, холос. Нега улар бадиий публицистикага бу қадар, нима десам... ўгай кўз билан қарайдилар. Истардикки, атоқли адибларимиз Назир Сафаров, «Қўш кечик»ни яратган Иброҳим Раҳим, Саид Аҳмад, Асқад Мухтор, Мирмуҳсин, Пиримқул Қодиров, Одил Ёқубов, ёзувчиларимиз Худойберди Тўхтабоев, Ўктам Усмонов, Саъдулла Караматов, Ўткир Ҳошимов, Носир Фозилов, Шукур Холмирзаев, айтайлик, Москвада нашр этилаётган «Беш йиллик ва ёзувчи» сериясидаги каби китоблар яратиш йўлида бош-қош бўлсалар.

Очеркнинг «ўгай жанр» бўлиб қолишига сабаб, унинг тақдири газетачилар, келгусида ёзувчи бўлиш умидида қалам тебратаётган ҳаваскор ёшлар қўлига топшириб қўйилганида ҳам. У шунчаки машқ майдонига айланиб қолган, бадиий адабиётдан ажратиб қўйилган.

Бу борада ҳурматли танқидчиларимизга ҳам айрим эътирозларимни айтишни лозим, деб топдим. Назаримда, танқидчиликда очерк, умуман публицистика таҳлилига унчалик эътибор берилмайди. Матбуотда, шу мавзуда адабий-танқидий чиқишлари билан мунтазам қатнашиб турадиган танқидчилар, ниҳоятда озчиликни ташкил қилишади. Очеркнинг «ўгай»ланиб, четга сурилиб қолишига яна бошқа кўпгина сабаблар ҳам бор. Булар: бир муаммонинг ўнлаб очеркларда такрорланиши, қаҳрамонларнинг эгизаклардек бир-бирига ўхшаб қолишлари...

ХУЛЛАС, ўзбек очеркчилигининг бугунги савияси устида жиддий ўйлаб кўришимиз лозим. Зотан, ҳар йили кўплаб тўпламлар нашр этган билан бу жанрнинг бадиий жиҳатдан юксалиши, ижтимоий тадқиқ кўламининг кенгайиши, теранлашишига эришиш амри-маҳол.

РЕДАКЦИЯДАН:

Мана, таниқли журналист Норқул Ҳайитқуловнинг очерк жанрининг бугунги аҳволидан қаттиқ ташвишга тушиб ёзган мулоҳазалари билан танишдингиз.

Сизга маълумки, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ўтган йилги айрим сонларида очерк ва публицистикамиз муаммолари, бу соҳадаги ютуқ ва камчиликларни ёритадиган мақолалар эълон қилган эди. Бу мақолалардаги далилланган, ҳаққоний танқидий кузатишлар, баҳсталаб фикрлар газетхонларимизда қизғин муносабат уйғотди. Редакцияга республикамизнинг турли жойларидан кўплаб мактублар келди. Уларнинг аксариятида публицистикамизнинг савиясига доир танқидий фикрлар билдирилган. Жумладан, самарқандлик талаба А. Бурҳонов шундай ёзади: «Газеталарда босилаётган кўплаб мақолаларни, ҳатто очеркларни қандай бошланиб қандай жумлалар билан тугалланишини айтиб бериш мумкин. Агар гап сут соғувчи ҳақида боргудек бўлса, албатта, қаҳрамон бу касбни мактаб партасидаёқ орзу қилган бўлади. Кўпчилик синфдошлари шаҳарга, олий ўқув юртларига отланишган бир пайтда қизалоқ «завқ-шавқ билан, жона-жон ферма томон дадил қадам ташлайди»... Хуллас, бу тахлит очерк ва мақолаларда зиғирча самимийликни ҳис этмайсан, киши».

Талабанинг бу эътирозига шубҳа билан қараб бўлармикан?! Ахир, қадрдон мактаби билан хайрлашган, ҳали нотаниш, сершовқин ва серташвиш ҳаёт бўсағасидаги киши қалбидан, ўй-хаёлидан нималар кечмайди. Тўғри, журналистнинг ёшларни қишлоқда қолишга, ишлаб чиқариш билан бевосита боғланишга даъват этаётганини тушуниш мумкин. Бу даъват айнан ўша ёшларни қалб амри билан иш юритишларига, тўғри сўзнинг моҳиятини теран ҳис этишларига кўмаклашадиган даражада таъсирчан ва самимий бўлмоғи керак. Акс ҳолда рост гап ёлғон тусини олади.

Дарҳақиқат, партия Марказий Комитетининг тарихий 1983 йил июнь Пленумида кўрсатилганидек, «Ҳар бир мақола ва хабар, ҳар бир кўрсатув ва эшиттириш турмушга чуқур кириб бориши билан, принципиаллиги, фикрнинг ўткирлиги ва услубнинг ёрқинлиги билан одамларни ўзига жалб этиши, ишонтириши керак». Бу, аввало, журналистнинг, ҳар бир ижодкорнинг маҳоратига, масалага қай даражада масъулият билан ёндашувига боғлиқ.

Газета редакцияси очеркчилигимизнинг бугунги савияси, публицистика соҳасида эришилаётган ютуқ ва йўл қўйилаётган нуқсонларни жиддий, принципиал тарзда муҳокама этишни бугунги идеологик ишимизнинг, ижодий жараённинг энг актуал вазифаларидан, деб ҳисоблайди. Шуни назарда тутган ҳолда, очерк ва публицистика муаммолари ҳақида баҳс очар эканмиз, барча газетхонлардан ушбу масала хусусидаги фикр-мулоҳазаларини кутамиз.

ЯНГИ КИТОБЛАР

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти қуйидаги китобларни чоп этди.

* * *

Томошабин эмас шоир жангчи бўлар шоир деган,
Унинг учун — тормн, кенгми —
жанг майдони бўлса бас.

Бу сатрлар Ҳусниддин Шарипов қаламига мансуб. Маълумки, ўтган йили Ҳ. Шарипов 50 ёшга тўлди. Шу муносабат билан шоирнинг икки жилдлик «Сайланма» асарлари нашр этила бошланди. Юқоридаги мисралар яқинда босмадан чиққан биринчи жилддан олинди. Бу томга Ҳ. Шариповнинг турли йилларда ёзган шеърлари ва «Қуёшга ошиқман» «Изма-из», «Шоир ҳақида», «Сотволдидан салом» достонлари кирган.

Беруний мукофоти лауреати, профессор Озод Шарафиддиновнинг шоир ижоди ҳақидаги мақоласи ҳам шу жилддан ўрин олган.

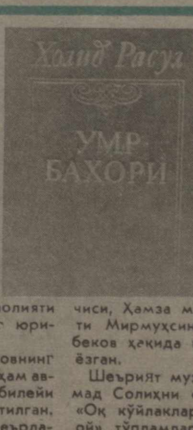

«Умр баҳори». Шоир ва адабиётшунос Холид Расул етмиш ёшга тўлди. Мазкур китоб ана шу муносабат билан тартиб берилган. Унда шоир ижодидаги энг сара шеърлар жамланган. Шеърият мухлислари бу китобдан Холид Расулнинг «Райҳон» достонидан парча ҳам ўқишлари мумкин.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Туроб Тўла китобга сўзбоши ёзган. Унда Холид Расулнинг шоир ва тадқиқотчи сифатидаги ижодий фаолияти хусусида мухтасар фикр юритилган.

Олим Кўчқорбековнинг **«Нозик кўнгил»** китоби ҳам авторнинг эллик йиллик юбилейи муносабати билан чоп этилган. Китобдан шоирнинг шеърлари, масаллари ҳамда ҳажвлари ўрин олган.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Ҳамза мукофоти лауреати Мирмуҳсин Олим Кўчқорбеков ҳақида қисқача сўзбоши ёзган.

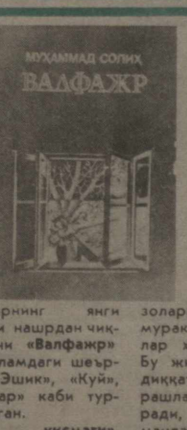

Шеърият мухлислари Муҳаммад Солиҳни «Бешинчи фасл», «Оқ кўйлаклар», «Қудуқдаги ой» тўпламлари ҳамда вақтли матбуотда эълон қилиниб турган туркум шеърлари орқали яхши биладилар. Яқинда истеъдодли шоирнинг янги шеърлар тўплами нашрдан чиқди. Муаллиф уни **«Валфажр»** деб атабди. Тўпламдаги шеърлар «Кутиш», «Эшик», «Куй», «Мансур шеърлар» каби туркумларга бўлинган.

«Ирозжанинг қисмати». Бу таниқли турк ёзувчиси Фақир Бойқуртнинг романидир. Унда бир камбағал оила аъзоларининг тақдири орқали мураккаб инсоний муносабатлар ҳақида фикр юритилади. Бу жиҳатдан Ирозжа қисмати диққатга молик. У ўзининг қарашларида доимо қатъий туради, ўз принципи учун душманларга қарши кескин курашади.

Романни туркчадан Сиддиқа Аъзамова таржима қилган.

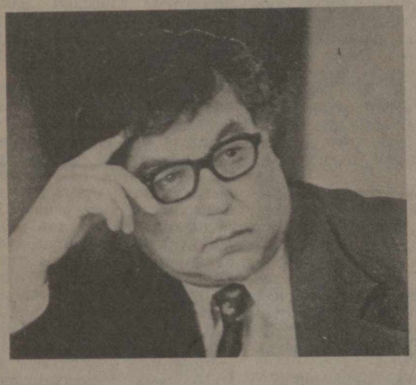

Рамз БОБОЖОН
Ўзбекистон ССР халқ шоири, СССР Давлат мукофоти лауреати

АСРИМИЗ ШУКУҲИН КУЙЛА, ЭЙ ШЕЪРИМ...

ҲОЛБУКИ

Кўп ёзиш шарт эмас, кўп яшасанг ҳам,
Ҳолбуки, сарбаланд илҳом парвози...
Ҳолбуки, қиличдай чархланган қалам,
Ҳолбуки, ўйноқи юракнинг сози...

Туйғу деганинг, бу гўё бир рубоб,
Сўз билан англатмоқ, эҳтимол, қийин...
Ҳамма саволга ҳам топилмас жавоб,
Мабодо топилса, нархи бир тийин...

Баъзида бир варақ кўримсиз қоғоз,
Оймума нуридай оламга татир.
Баъзида бир нуқта талай эътироз,
Талай мунозара ва баҳсга қодир!..

Кўп ёзиш шарт эмас, кўп яшасанг ҳам!
Хом, чала ёзгандан ёзмаган яхши...
Қаламни тиёлсанг, қалбингга малҳам,
Етуклик мисраси ижоднинг нақши...

Тақдир тақозоси туфайли баъзан,
Жим қолган бўлсанг, гар зориқиб сўзга,
Шубҳага ўрин йўқ, масала равшан:
Тўғри сўзни айтмоқ осонмас юзга...

Ҳолбуки, қиличдай чархланган қалам,
Ҳолбуки, ўйноқи юракнинг сози...
Кўп ёзиш шарт эмас, кўп яшасанг ҳам!
Ҳолбуки, сарбаланд илҳом парвози!

ЎША БИР НИДО

Шохларни қор босган оғир кўрпадай,
Вақт ҳам қаригандай соч-соқоли оқ...
Табиат, ҳолбуки, ҳарир туҳфадай
Поёндоз ёзгандир, йўл эса синоқ!
Умримиз карвони кетган олдинга,
Анча йиллар ўтди, анча фасллар...
Туйғулар уйқуда, лоқайд тўлқинга,
Қайда қолди экан, кулги, ҳазиллар!..
Қайда қолди экан тинимсиз ёшлик,
Қайда қолди экан, беғам, бепарво!
Мен ҳамон ўшаман, эй қалам қошли,
Ҳамон юрагимда ўша бир нидо,
Уша бир нидо!

МАЙЛИ

Илҳомимни бўғиб, бузма асабни,
Юрак торларига сакталик берма!
Сабрим косасига сиғмас ғазабни
Қора булутлардан томчилаб терма!

Имон келтиравер муҳаббатимга,
Шубҳа хуруж қилса, улоқтир қалбдан.
Узга ҳавас этсин саодатимга,
Майли, тушмаса ҳам, маломат лабдан!

ЯХШИЯМ ШУНДАЙ

Яхшиям, эслаш бор, яхшиям шундай!
Хотира, эҳтимол, чанг қўнган олмос...
Яхшиям, кўр қолса яркирар кундай,
Гўё қалб тубида ёнган эҳтирос.

Яхшиям, унутиш одамзодга хос,
Мабодо, бу туйғу бўлса бегона,
Эзгуликка қилич тортарди қасос,
Тафаккур тангриси қолиб ордона!..

Яхшиям, эслаш бор, яхшиям шундай!
Яхшиям, унутиш одамзодга хос...
Хотира кўринар баъзан ўйиндай,
Унутиш ундан ҳам баттар, бекиёс!

ЯНГИ ЙИЛ ХАЁЛИ

Янги йилга
янги шеърим қанот қоқ,
Янги боғ-бўстонлар сени кутади,
Янги йилнинг янги кечасига боқ,
Шуълалар мавжидан қадаҳ тутади.
Тортинма,
қабул эт, янгроқ қадаҳни,
Қўлингда порласин мисоли қуёш!
Мен ҳам нобуд қилмай томчи сиёҳни,
Мисралар қатидан кўтараман бош —
Янги асримизнинг янги тонгида,
Бугундан элчидай,
бугунга гувоҳ...
Ҳолбуки, нотинчман,
огоҳман, огоҳ,
Кураш тўлқинида,
қисмат жангида!

Начора!
Эй, шеърим, сен туғилган кун,
Сен камол топган бу, замину замон —
Тақдири гўёки қалтис бир ўйин,
Соврунни ололмай ўйинчи фиғон,
Асабий,
ғазабнок,
отса отгудай!..
Ўз қора қонига ўзи ботгудай!..

Асримиз айбимас,
унга балки доғ,
Минора ясаса каллакесарлар!..
Тағин ҳам инсонни кўтарар тупроқ,
Тағин ҳам янграйди, куйлар,
ғазаллар!

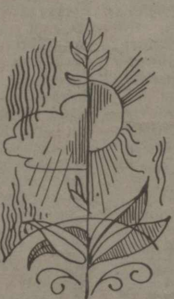

Балки, гуноҳ эмас,
асримиз шўри —
Қўшни уйда бомба портласа агар,
Океан ортида увласа бўри,
Ўз номусин ўзи сақламаса ғар!..

Асримиз дардига қулоқ сол, юрак!
Ёшин яшаб қолди ва лекин сергак,
Панд бермаса, кошки, доғули,
бадкор,
Наҳотки, топталса қулф урган баҳор!
Наҳотки, еримиз чаппа айланса!
Наҳотки эркимиз қўли бойланса!
Йўқ,
бундай бўлиши мумкинмас асло!
Ҳолбуки, асримиз йўли баланд-паст,
Марралар мураккаб, мураккаб дунё,
Бири бирига зид, худди қасдма-қасд...

Бир боқсанг, соҳиби заковат одам,
Прометей янглиғ туради бардам,
Атомдан янги бир олам яратиб,
Сайёралар қалбин чертиб,
сайратиб...
Бир боқсанг, кашфиёт, кашфиёт эмас,
Уруш оловига баҳона фақат.
Олчоқ юракларда авж олар ғараз,
Қанотли «ажал»га гўё матонат...

Бир ёнда НТР, бир ёнда иғво,
Бир ёнда ҳақгўйлик, бир ёнда бўҳтон...
Бир ёнда зулумот, бир ёнда зиё,
Бир ёнда бебурдлик, бир ёнда имон...

Асримиз йўллари шунчалик чалкаш,
Тақдир тугунлари ундан ҳам баттар!
Чигални ечмоқлик осонмас яккаш,
Чигални ечмоққа халқим сафарбар!...

Ҳайқирсам баралла, келар акс садо
Олис-олислардан, уфқ тагидан...
Янги йилга совға — янги ихтиро
Ярқ этиб кўринар БАМ этагидан...
Янги йил ҳосили ғамида деҳқон
Даласини шудгор қилади жадал.
Пешона теридан —
«оқ олтин» хирмон!
Меҳнат эвазига ечилар чигал...

Асримиз шукуҳин куйла, эй шеърим!
Кекса асримиздан борми шикоят?!
Илк Совет давлатин гувоҳи асрим,
Буюк қурилишлар эса иноят...
Тинчликни тилама,
кураш у учун,
Ғалабанинг ўзи келмайди шундай!
Урушга қарши сол асримиз кучин,
Нуроний асримиз нурлансин кундай!
Октябрь.
Партия.
Ульянов (Ленин).

Эҳтимол, кифоя шунинг ўзи ҳам!
Бир аср яратди бир янги олам,
Кўз-кўз қилсанг, арзир Советлар элин!
Байроқдор боради олдинги сафда,
Бир байроқ остида элатлар, эллар.
Кундуз-кеча ўтар, ўтади ҳафта,
Утади йиллар...
Асрлар ўтади,
биз ҳам ўтамиз,
Начора, ҳаётнинг қонуни шундай!..
Авлодлар кетидан авлод кутамиз
Денгизда жўш урган янги тўлқиндай...

Янги йил кечаси янги хаёллар
Мени олиб ўтди
янги асрга!
Столим устида талай саволлар,
Жиддий кўринади, йўйсам, ҳазилга..

РУБОИЙЛАР

●

Умрнинг китобидан учди бир варақ,
Ўқилган бўлса гар кошкийди! Бироқ,
Ўқилмаган бўлса, мусибатли ҳол,
Излаб томолмайсан ёқсанг ҳам чироқ.

●

Қоғоз гул — гул эмас, кулиб боқса ҳам,
Юлдуз бўлолмайди ёнган билан шам!
Демак, ҳамма нарса зотига тортар,
Одамга одамлик азиз, мукаррам!

●

Буғдойни бой берсанг, сомон оласан,
Яхшининг ўрнига ёмон оласан.
Дўстингга нонкўрдай қилма хиёнат,
Садоқат сақласанг, имон оласан.

●

Бир томчи сув ҳам сув, денгиз мисоли,
Тўлқинни уйғотар тоғлар шамоли.
Қалбнинг тириклиги ишқ борлигидан,
Шеърият дояси — шоир хаёли.

●

Япроқ яшиллиги кўзни олади,
Баҳор юракларда рубоб чалади...
Севги фасли ўтмас, баҳор ўтса ҳам,
Одам яшар экан, яшаб қолади.

Абдулҳай НОСИРОВ

ҚИЗИЛ МАЙДОНДА

Биз олов солдатмиз ҳамон набирам...
Бу ерга етаклаб келар эътиқод.
Боқ кимдир сафдошин қучади маҳкам,
Чандиқли юзларда эрийди сабот.

Йигитлик даврини топгандек кимдир,
Орзиқиб жўшади ўт олиб қалби.
Оғир синовларга отганда тақдир,
Ёниб чиққан шулар самандар каби.

Кулгу-ю, азобу қувонч бахт, алам,
Юрагим, куй бўлиб ўртанма, холос.
Не тонгки, бағримдан отилиб нола,
Ёш билмас кўзларим намланса, бехос.

Ғайратим, шўхлигим, орзу-йўлларим,
Уфқлар бағрига чорларди иқбол.
Қиз сочин силамай ҳали қўлларим,
Имоним тутқазди менга ҳам қурол

Асо тутган солдат ҳаяжонидан,
Кўр олса арзигай жумлайи олам.
Ярадор бобонгни жанг майдонидан,
Омон олиб чиққан шу азиз одам.

Кўкдаги юлдузлар ёлқини асли,
Тоғдек кўксимизда порлаган юлдуз
Ёғинлар, ситамлар тўлқини асли,
Қаро кечалардан яралган кундуз

Тупроғу, ботқоғу, дуд ўт кечиб,
Осмону, қиру сой, майса, тутларга, –
Ёшлигу, қувончу қаҳримиз сочиб,
Тинчлик олиб қайтдик элу юртларга.

Тинчлик ором дея ўтирма зинҳор,
Тинчлик — бу курашдир омонсиз, улуғ.
Тинчлик ғанимлари заминда бисёр,
Тинчлик фидоларин қони кўп қутлуғ.

Тинчлик — сайёрамиз буюк шукуҳи,
Қудрати, давлати, толе, эзгу-шон.
Бағримизда байроқ бўлганлар руҳи,
Шу боис гулларга айланмиш алвон.

Кўз ёшу, оғриғу, асабу зардоб
Зарбидан юраклар турса-да қалқиб.
Ватан қонимиздан йўғрилган офтоб,
Куррамиз уфқида порлагай балқиб.

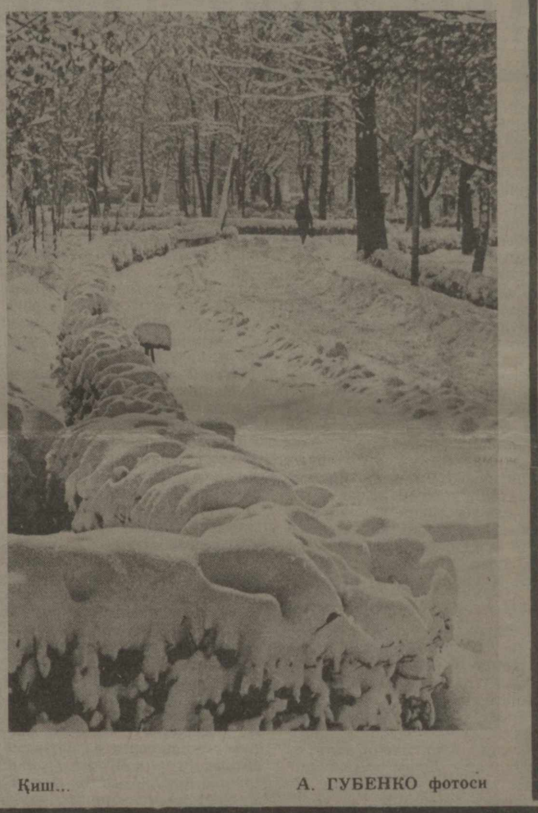

Қиш... А. ГУБЕНКО фотоси

Эркин АЪЗАМОВ

МАНАНА

ҲИКОЯ

АЭРОПОРТГА чиқишингга икки соатча вақт бор. Кутяпсан. Йўл анжомлари тахт, ҳеч нарса ёдингдан кўтарилгани йўқ: кўраман деган жойларингни кўрдинг, учрашмоқни ният қилган одамларинг билан учрашдинг — ҳамма ишинг битди ҳисоб; айни чоқда эса, гўё муҳим бир нимани унутгандек, нимагадир улгуролмай қолгандек хаёлинг паришон. Сафар олди кайфияти.

Самолётга чиқадиган одамнинг энг катта ташвиши — об-ҳаво. Икки кўзинг деразада. Қаршингда бамисоли серюлдуз осмон. Ана, юлдузлари тўкиляпти, шовиллаб тўкиляпти — дур тўла улкан чодир тўрт четидан ушлаб қаттиқ-қаттиқ силкитилгандек. Дур ёмғири гоҳо андак тўхтаб, чарх уради, ғужғон ўйнайди. Ўйнай-ўйнай ҳоригач, оҳиста пастга шўнғийди. Бир нафас кўз узмай тикилсанг, қорамтир кўк сатҳида мавжланиб-мавжланиб оқаётган маҳобатли ўзан пайдо бўлади. Шитоб билан оқяпти, оқяпти... Йўқ, мавжлар эмас — сен, сен ўтирган хона, бутун «Ажария» мусофирхонаси қандайдир зулумот қаърида шитоб билан сузиб, учиб бормоқда — пароход каби, самолёт каби... Қани, шу учганича Тошкентга бориб қўнса!

Кутяпсан. Мананадан ҳамон дарак йўқ. «Сиз озгина дамингизни олинг, мен уйга бориб келай, сўнг бирга аэропортга чиқамиз», деб кетган одам!

Нима қиларингни билмай дераза олдига келасан. Шаҳар узра кўкимтир дока тортиб қўйилгандек. Мусофирхона олдидаги кенгиш майдонгина хийла равшан, анвойи нурларга чулғаниб кўринади. Майдон марказидаги айланасимон супага тоғдек арча ўрнатилган, унга осилган беҳисоб чироқлар пайдарпай кўз қисиб ҳар тусда жилва сочади. Чорраҳадан доира ясаб кетаётган машиналарнинг чироғи ана шу супа бўйлаб нурли ҳалқа ҳосил қилган —гўё пешоналарига дур қўндирган бир тўп болакай қўл ушлашиб арча теварагини айланмоқда. Ҳалқа бирор дақиқа бузилмайди, негаки болакайлар — машиналарнинг кети узилмайди. Бугун Манана кулиб айтган гап ёдингга тушади: «Тбилисида мендан бошқа ҳамма шофёр, ҳамманинг машинаси бор».

Мананани кутяпсан. «Машинаси йўқ, шунинг учун кечикяпти», дея ўзингни юпатасан.

Йўқ, хомтама бўлма, оғайни, у келмайди. Анови гапни анчайин сипогарчилик юзасидан, меҳмоннавозлик йўлига айтди-қўйди-да. Расми шунақа шекилли. Ёки иш-пиши чиқиб қолиб, фикридан қайтдимикан? Бўлиши мумкин. Нима, у сендан қарздорми? Байрам кечаси, ярим тунда, шу қорбўронда етти ёт бир бегонани аэропортга кузатиб қўйиш кимга зарур кепти? Меҳмон тугул, худо бўлмайсанми! Бунинг устига — қиз бола... Ҳаддингни бил, оғайни, меҳмондўстлик, мурувват шунчалик бўлар. Ўзи кечагина танишдиларинг. Ораларингда ҳеч гап йўқ... бўлиши ҳам мумкин эмас. Аммо, у кечадан бери атрофингда гирдикапалак — худди эски таниш, эски қадрдондек. Кузатиб қўйишни ҳам ўзи таклиф қилди, таклиф ҳам гапми, ростакамига таҳдид қилди, деса бўлади: «Қани, менсиз бир қадам жилиб кўринг-чи, самолётингиз ердан кўтарилармикан!»

Кўтарилади, Манана, кўтарилади! Ортиқча мулозамат, ортиқча сипогарчиликсиз ҳам учади. Учиши шарт. Унинг жадвали қатъий, жадвални бузишга ҳаққи йўқ. У — сен билан биз, одамлар ўнгу сўлга қарамай ваъда бериб юбораверамиз, айниқса, қайта учрашмоғимиз гумон бўлса, номаълум бўлса-ку, оғзаки саховат бобида биздан ўтадигани топилмайди. Ҳаммаси — кўнгил учун, шунчаки, анчайин... Бироқ, самолётда кўнгил нима қилсин! У бугун Тошкентга қараб учиши шарт, вассалом! Мен Янги йилни жонажон Тошкентимда, ўз хонадонимда кутиб олажагим ҳам муқаррар! Бас, шундай экан, сен мени кузатдинг нима, кузатмадинг нима — бари бир учаман. Ана шунақа, азизим!

Ие, ҳа, намунча ранжу надомат? Парвоз олдидан тайёргарлик, хомаки баландпарвозликми бу? Сал пастроқ тушинг, биродар. Парвоз қиладиган сиз эмас — самолёт! Қолаверса, у қизда нима айб? Айби — кечадан бери атрофингда гирдикапалак бўлганими? Шунисига ҳам раҳмат десанг-чи, ношукур! У балки хайрлашув чоғи кўнглингга бир равшанлик солмоқ ниятида шундай гап қилгандир...

Ҳа, бўл, оғайни, ўрнингдан тур, бундоқ ўтириш бефойда. Ана плаш, ана чамадон, шамсиянг — кўтар. Самолёт Тошкентга сенсиз ҳам учиб кета олади, шуни унутма. Бўл, жадалла!

Хайр, Манана, мен кетдим. Кузатиб қўймоқчи эдинг, бирор сабабга кўра келолмай қолгандирсан. Майли. Мен ҳам сени ортиқ кутолмадим, узр. Узр? Билмадим, ким кимдан сўраши лозим эди буни — мен сенданми ёки сен мендан? Хуллас, шу нарса ўртамизда қолди. Яхши-да, одамларнинг ўртасида нимадир бўлгани яхши — одам эканини эслатиб туради. Бир ярим соатдан кейин мен самолётга чиқаман, юртимга учиб кетаман. Сен ҳам ўз юртингда омон бўл, Манана. Яна хайр сенга, бир кунлик танишим, дилкаш, меҳрибон қиз!

КЕЧА деярли кун бўйи автобусда юрилди. Кахетия водийсининг талай қисми кезиб чиқилди ҳисоб. Расмий қабул маросими, учрашувлар, танишувлар, улуғвор ёдгорлик олдида суратга тушиш, тантана, маҳаллий музейдаги таърифтавсифлар — хуллас, эринмаган бировнинг тадбиркор калласидан чиқиб қоғозга тизилган жамики тадбир қатъий тартиб билан, бекаму кўст адо этилди. Ҳамма чарчаган, ҳориган, қоринлар оч, энг яхши сўз ҳам қулоққа балодек эшитиладиган бир ҳолатда.

Ниҳоят, Гуржиани районидан чиқаверишда автобус кескин сўлга бурилиб, тепаликка ўрлай кетди, ёндош дара бўйлаб пича юргач, қирнинг бошида қад ростлаган, ёзги оромгоҳларни эслатувчи кўп қаватли азамат бир ошён олдига келиб тўхтади. Атроф қуюқ дарахтзор, ўр-қир, дилкушо манзил. Ҳамма бирдан енгил тортиб, апилтапил автобусдан ташқарига отилди.

Танишув-саёҳат бинонинг ертўла қисмидан бошланди... Тўртинчи қаватга етилганда сенинг «Тепада бошқа қават йўқмикан?» дея хавотир аралаш берган саволинг ҳазил ўрнида тушунилиб, гурр кулгига сабаб бўлди. Ҳатто мезбонлар ҳам жилмайиб қўйишди.

Хайрият, тепада етти қат осмондан бўлак ҳеч вақо йўқ экан, шу қаватдаги каттакон бир хонага кирилди. Хона ғоят ҳашамдор бўлиб, узунчоқ столда зиёфат дастурхони муҳайё эди. Битта меҳмон, битта мезбон тартибида столнинг икки ёнидан жой олинди.

Тўрни эгаллаган хушмўйлов киши — чамаси, шу районнинг раҳбар ходимларидан бўлса керак —косагулликни роса маромига етказди. Гапга чечан, ўта зукко, фасоҳатли одам экан, нозик лутфу каломлари билан даврани лол қолдирди. Аввал ўзи дебоча сўз қилиб, сўнгра грузинча дастурхон урфига кўра, бир мавзуда галма-гал алёр айтиш мусобақаси —«аллаверди»ни бошлаб берди.

Ўртада — шоҳона деса арзигулик дастурхон, антиқа ноз-неъматлар, сархил ичимликлар, атрофингда—дўстларинг, биродарларинг, сархуш, қувноқ чеҳралар, дилингда шуларга аталган қандай тилакларинг бор—ўрнингдан тур-да, баралла айт! Гапир, кўнглингда борини гапир! Йўқ, шошма, аввал қўлингдаги қадаҳни тўлдириб ол! Ана энди —марҳамат!

Неча марта қадаҳ кўтарилди, кимлар шаънига, нималарга бағишлаб алёр айтилмади... Грузин халқи, грузин дастурхони, грузин маданияти, халқлар дўстлиги, Арманистону Белоруссия, Озарбойжону Ўзбекистон, оилавий бахт, қаҳрамонларимиз, ватанпарварлик туйғуси, оналаримиз, аёл нозокати, муҳаббат, остонамизда турган Янги йил...

Гоҳо бундай мадҳу санолар сенга, бир ўзингга қарата ҳам айтилаверади... Сен — дунёдаги энг олижаноб йигитсан. Чунки сени дунёга келтирган одам—отанг ажойиб инсон. Сени туққан она— дунёда энг меҳрибон, энг мўътабар зот. Хотининг — сени бахтиёр қилмоқ учун дунёга келган сулув санамларнинг танҳоси. Жужуқларинг — дунёдаги энг ширин, энг асил болалар. Негаки, улар сенинг пуштикамарингдан дунёга келган, сенга ўхшайди. Сенга, дўсти азиз, муҳтарам ота-онангга, вафодор хотинингга, шириншакар болаларингга худо узоқ умр, шу умрга баробар саодат ато қилсин!

Бундай сўзларни эшитгач, ўзингни ўзинг таний олармикансан?

Юз иссиқ, бўйиндаги қарз—гуноҳ. Энди навбат сеники, бошла!

Ёнингдаги мезбон беҳад сўзамол, бесарамжон йигит экан, қўйиб берсанг, таомни ўзи оғзингга солгудек, қадаҳни ўзи лабингга тутгудек —мулозамат қилгани қилган. Дам ўртадаги шишалардан бирини қўлига олиб, виносини таърифлай кетади, дам —айтишича, таржимон шоир экан — форсийда Умар Ҳайёмдан рубоийлар ўқиб беради, хуллас, бир зум тинч қўйса-чи! Мезбонликнинг вазифаси шу деб ўйлайдими... Кошки, қулоғингга гап кирса ҳозир! Кўзинг рўпарада ўтирган ўша қизда. Унинг икки ёнида иккита йигит. Озода кийинган, ўктам-ўктам йигитлар. Комсомол раҳбарларига ўхшайди. Қизнинг қулоғига алланималарни шивирлаб, кулдирмоқчи бўлишади, бирови эвини топиб унинг елкасига қўл ташламоқ пайида! Ҳа, рашк қиляпсанми? Баракалла! Қайси асосга кўра?

Эрталаб автобусга чиқилаётганда, бўйнига хол-хол дурра боғлаб олган, нимаси биландир ўта кибор, мағрур кўринган мана шу хушқомат қиз кутилмаганда сенинг ёнингга келиб ўтирди. Кейин, худди эскидан танишдек бемалол гап бошлаб, йўл-йўлакай унга-бунга изоҳ бериб келди. Ўзбекистон бўйлаб саёҳатда бўлган экан, Самарқанду Бухородан гапирди. Ростми, ёлғонми, Бухоро бозорида бир қовунфуруш айтган баҳосида туриб, ўн тийинга зиқналик қилиб олгани ҳангомасини беозор оҳангда, кула-кула сўзлаб берди.

Қиз кун бўйи автобусда ёнингдан жилмади. Ўзинг қатори меҳмонларнинг ҳавас билан, баъзилари ҳатто нимадандир таажжублангандек, сенга зимдан қараб-қараб қўйишганини бир неча бор пайқадинг, пайқадинг-у, сир бой бермай, керилиб кетавердинг: кўрдиларинг, ўзи келиб ўтирди, алам қилсин, куйинглар, жизғанак бўлинглар!

Бу ерга келгач эса, ана шу қиз—Манана нима ҳам бўлдию ёнингга эмас, рўпарангга ўтириб қолди. Ўтиргани майли, энди сен томонга ҳатто қиё боқишни ҳам ўйламаяпти—ёнидаги анови олифталарга маҳлиё!

Мезбонлар жўровоз бўлиб қўшиқ бошлашган. Давра аҳли саохуш, биров-бировининг елкасига қўл ташлашиб чайқалади. Сен алланечук аламзадалик билан қадаҳдан ўч олмоққа зўр берасан. Бир маҳал ҳамма, қўлида қадаҳ, ўрнидан туриб кетди. Уч киши-тўрт кишилашиб олиб, ўзаро алёр айтмоққа тушдилар. Базмда парокандалик бошланди. Сен ҳам жойингдан қўзғалмоқчи эдинг, кўнглинг айниб, бошинг айланаётганга ўхшади. Сўнг базўр, гандиракламасликка тиришиб эшикка юрдинг.

Зимиё айвонда юзингни шамолга тутиб турарকансан, кимдир аста келиб тирсагингдан ушлади.

—Нима бўлди, зерикиб қолдингизми?

Манана!

Мастлик, хаёлингдаги гап беихтиёр оғзингдан чиқиб кетди:

—Рашк қиляпман! Сизни рашк қиляпман, Манана!

Қиз қиқирлаб кулди.

—Мени? Кимдан? Ҳа-а, Нугзарданми? Баканидзе. Университетда бирга ўқиганмиз. Ҳозир шу ерда, райкомсомолда ишлайди. Униси ўртоғи экан. Боя кетишди-ку улар, кўрмадингизми? Маст бўлиб қолибсиз-да, ғенацвали! Хотини бетоб эмиш —Натела. У билан ҳам курсдош эдик. Нима, кўнглингиз айнияптими? Юринг, бирпас айлантириб келай!

Шундай дея у сени қўлтиқлаб олди. Жўнадиларинг. Сайрга. Мана шу тахлит қўлтиқлашиб тушиш керак, тўрт қават!

Дарахтзор оралаб кезиб юрганларингда сен унга нималар дединг? Хотининг, ўғилчанг тўғрисида сўзладинг шекилли. Бундан талай йиллар муқаддам хотининг билан илк бор худди мана шундай Янги йил арафасида танишиб қолганингнию сўнг ўша йили байрамни бирга кутганларингни, жуда серзавқ, мириқиб ўтиришганларингни айтиб бердинг; кейинги йилларда эса, Янги йил кечаси негадир зерикиб, тез ухлаб қолишингдан арз қилдинг.

Яна нималар деганинг эсингдами? Манана, сиз ажойиб қизсиз. Сиздек қиз дунёда жуда кам, жудаям кам, топилмайди, деярли йўқ. Лекин— сиз борсиз. Раҳмат сизга. Борлигингиз учун, шундай яхши қиз эканлигингиз учун. Раҳмат, раҳмат... Кейин уни қайта-қайта Тошкентга таклиф қилдинг, уйимда албатта меҳмон бўлишингиз керак, дединг. Кейин —исмини ўзбекча мақомга солиб шарҳлаб, уни кулдирдинг: Манана, ма, нанна, ана, мана...

Мумтоз Муҳамедов—75 ёшда

Ҳурматли Мумтоз Муҳамедович!

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретариати Сизни туғилган кунингизга 75 йил тўлиши муносабати билан табриклайди. Сиз доим энг долзарб жойларда бўлиб, шарафли ҳаёт йўлини босиб ўтдингиз.

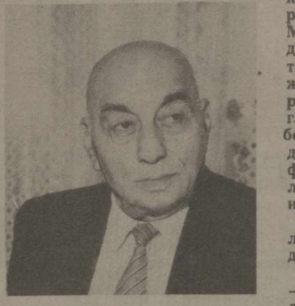

«Шарқ ҳақиқати», «Пахта учун», «Қизил Ўзбекистон» газеталари редакцияларида самарали меҳнат қилдингиз.

Улуғ Ватан уруши йиллари мамлакатимиз ҳимоясига отланиб, бўлинмаларга командирлик қилдингиз.

Урушдан кейинги йилларда Коммунистик партия Сизни қайси участкага — партия, ижодий ёки журналистлик ишига йўлламасин, ўзингизни моҳир ташкилотчи, ажойиб раҳбар сифатида намоён қилдингиз.

Сиз Ўзбекистон Телеграф агентлигида хизмат қилдингиз. Ўзбекистон Компартияси Октябрь район партия комитетининг биринчи секретари, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ҳузуридаги санъат ишлари комитетининг раиси, «Муштум» журналининг бош редактори, «Ўзбекистон маданияти» газетасининг редактори, «Ўзбекфильм» киностудиясининг директори, СССР Адабиёт фонди Ўзбекистон ССР бўлимининг директори бўлиб ишладингиз.

Ҳозир эса «Кино» журналига муҳаррирлик қилмоқдасиз.

Илк шеърий тўпламингиз —«Оловлар» 1931 йили чиқди. Кейинги йили эса Ҳамза номидаги театр сизнинг «Гудок» сарлавҳали пьесангизни саҳналаштирди. «Комсомол» «Отамнинг дўсти» сингари ҳикоялар тўпламларингиз ҳам юзага келди. Улуғ Ватан уруши йилларида совет халқининг кўрсатган жасоратини тараннум этувчи «Қаҳрамон изидан», «Душман билан юзма-юз» сингари повестларингиз китобхонлар диққатини тортди.

Сўнгги йилларда эса Сизнинг «Ойдинбулоқ», «Ҳазил ва чин», «Абадият», «Қор қўйнида лола» каби китобларингиз чоп этилди.

Сизнинг Совет Армияси сафидаги ва тинч меҳнат жабҳасидаги хизматларингиз партия ва ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланган. Сиз «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими» унвонига сазовор бўлгансиз.

Мумтоз Муҳамедович, Сизга соғлик, бахт ва янги ижодий зафарлар тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ПРАВЛЕНИЕСИНИНГ СЕКРЕТАРИАТИ

КИТОБ ГРАФИКАСИ

В. Шекспир асарларига рассом И. Киркакиди ишлаган суратлар.

Мумтоз МУҲАМЕДОВ

ЎКИНЧ

ҲИКОЯ

ДЕКАБРЬ ойининг охирлари. Уфққа ёнбошлаган қуёш сарғиш нурларини «Аэропорт» белгиси қўйилган йўлдан борувчилар оёғи остига тўшайди. «ЯК—40» ҳаво маршрути бошланганидан бери қанотли йўловчиларнинг кети узилмайди. Гўё шошилганлар ҳожати равон бўлгандай ўзларини енгил ҳис қилишади. «Навбатдаги рейс яна бир соат кечиктирилади». Дикторнинг эълонидан йўловчилар бир қалқиб тушди. Онаси ёнида хотиржам ўтирган Гулчеҳра тоқатсизлана бошлади. «Студентлар мунча кўп, поездда кетишса бўлмайдими?» деб қўйди ичида.

Дарҳақиқат, самолётга талпинганларнинг аксари ёшлар эди. Ҳа, студентлик йилларининг олтин дамларини парвозларда шошилиб ўтказганга нима етсин, бу ҳам бир давр. Гулчеҳранинг нигоҳи чақчақлашаётган қизларга тушди. Ана у, пешонасини дуррача билан танғиб олгани, оёғида платформа туфли, «жинси» шими ҳам хипча андомига ярашиб турибди.

Кўзларида ошкора ҳавас учқунланаётган Гулчеҳранинг хаёлини асфальтдаги «Жигули»нинг чинқироқ сигнали бўлиб юборди. Кимни кўрсинки, синфдоши Нигора. Машинадан азза-базза тушиб келяпти. Ҳалиям ўша-ўша, бир қоп ёнғоқ, оғзи тўла кулги. Ҳамма табассумни унга йиғиштириб бергандай.

— Келганимга икки ҳафтача бўлди, бир келай демадинг-а? Ўзинг қалайсан? Имтиҳонларни яхши топширдингми?

Нигора гина қилган бўлди. Гулчеҳра унинг хиёл озганини пайқади. Орага бир лаҳза ўнғайсиз сукунат чўкди.

«Нигора яна имтиҳонлардан ўтолмай қарздор бўлиб қолибди, шекилли... Тағин ҳеч нима бўлмагандай «Жигули»да юришини қара. Дадаси колхоз раиси-да. У минмаса ким минади.»

Гулчеҳранинг шу тобдаги ўйлари замирида ўзи учун қандайдир етишмовчилик бордай туюларди.

Ҳаёт тақозоси экан. Ахир, Гулчеҳраларнинг ҳам бир вақтлар пешонасига кийикча ўрнатилган «Волга»лари, дугонасининг дадасидек силаб-эркаловчи отажони бор эди. Бебаҳо мол-мулк деб... нафс қурбони бўлди. Биров унга беш панжангни оғзингга сол, дептими! Мана энди ҳаммаси талон бўлиб кетди. Дадаси кимсан райпода база мудири бўлиб ишларди. Гулчеҳра бирни кийиб ўнни ечарди. У пайтда дугоналар эндигина саккизинчи синфга кўчишган, бир данакнинг ялақат мағизи эдилар. Нигоранинг онаси Фотима хола ҳам кулиб қаршиларди ўшанда. Нима ҳам бўлдию отаси қамалиб, ҳаммаси ўзгариб кетди. Оддий муомаладан тортиб, оиладаги кичик харажат пулларигача ўзгарди. Ҳатто дадасининг ўртоқлари ҳам. Гулчеҳранинг аввалари ҳам дадасининг қилмишидан аччиғи келган, лекин бу кўпроқ раҳмдилликка, оталик меҳрига ўхшаб кетадиган аччиқланиш эди. Эсида, онаси ўша дадасининг меҳмонлари деб туни билан оёқда туриб овқат қилар, уларнинг кўнглини оларди. «Дадажон, мунча ўртоқларингиз кўп», —деганида дакки эшитиб, қайта индамаганди у.

Кейинчалик суд залида ўтириб «Қани ўша отамнинг кўз ёғини еган ўртоқлари?» — деб теварак-атрофга шунча разм солиб, ҳеч кимни кўрмади ё танимади, балки келишмаган ёки иштирок этишаётган бўлсалар ҳам, у танимайдиган кийим кийиб олишганми. Ҳар ҳолда, танишлардан ҳеч ким кўринмади кўзига.

Ҳозир шуларни эслаб, алланечук бўлиб кетди. Нигорага нимадир айтишга оғиз жуфтлаган эди, ўзлари томон келаётган раис акани кўриб одоб билан салом берди. Раис Нигорадан билетни ола туриб, Гулчеҳраникини ҳам сўради ва рўйхатдан ўтказиш учун ичкарига кириб кетди. «Онасига ўхшамайди, эҳтимол Нигора дадасидан ўргангандир юмшоқликни. Менинг дадам ҳам мулойим сифат эди. Нимага қамалдийкин, чиндан ҳам айбдормиди?»

— Мунча хаёл сурасан, олдинги Гулчеҳрадан бутунлай ўзгариб кетибсан? Ё мендан хафамисан? Нега очилиб гаплашмайсан мен билан?

Гулчеҳра Нигорага қарашга уялди. У, чиндан ҳам, хомуш, лекин дугонасининг айби нима? Ахир, у ўзгартираётгани йўқ-ку уларнинг турмушини. Нимага ўксинади, орзуси ўқиш эди, мана икки йилдан бери студент, онаси ҳам соғ-саломат, ейиш-ичишдан кам жойлари йўқ. Дадаси тавбасига таяниб қайтса, яна жамоат жам, олдингидай осуда ҳаёт бошланади.

Кейинги орзулардан Гулчеҳранинг кўнгли хиёл ёришгандек бўлди. Қизидаги қарама-қарши хаёлларни пайқаб ўтирган эканми, она тилга кирди.

— Боланинг бўйи ўсган сайин ақли ҳам ўсади. Гулчеҳрам кўп хаёл сурадиган бўлиб қолган. Қизим, сен айт унга, дугонасисан, зора сенга қулоқ солса, бунақада эсидан айрилиб қолиши ҳеч гап эмас. Кўрдинг-ку ҳалидан бери ўзи билан ўзи овора. Отпускага келибдики, уйда ҳам шу аҳвол, на ейишининг, на ичишининг тайини бор. Ўйлагани ўйлаган. Хун бўлиб кетдим юзига қарай-қарай. Айтсин, нима камчилиги бор. — йиғлагудай бўлиб гапирарди она бечора.

— Хўп, холажон, — деди-ю Нигора дугонасининг билагидан ушлаб четроққа судради. Бу ҳолни кузатиб ўтирган эканми, Нигорани онаси чақириб қолди. Бу ҳам Гулчеҳрага ёқмади, назарида Нигоранинг онаси бир вақтлари дадасига хушомад қилиб юриб, иши битгач, тескари қараб кетган ёки ундан ўзини четга олган олчоқларга ўхшатдики, Нигора, ноилож, онангни хафа қилма, деган ишорани қилиб, «Майли кейин... Самолётда бафуржа гаплашамиз,» —деди. Онаси келиб-келиб дардини шу Нигорага айтганига хижолат чекди. «Хафа бўлманг, ойижон, мени тушунсангиз, хафа бўлмайсиз. Тезроқ дадамлар келсалар эди...» —дея олди, холос. Буни йиғлаб туриб айтди. Бўғиқ овозининг ғам аралаш такрорланиши онани бир қадар ҳушига келтирди. Шундагина у қизининг отаси учун астойдил қайғураётганини пайқади.

— Келади, қизим, албатта, оқланиб келади, — деб у Гулчеҳрани юпатган бўлди.

Самолётга чиқаётиб, Гулчеҳра Нигорани дадасининг хушомадгўй ўртоқларига ўхшатди. Унга жой олиб, ёнига чамоданини қўйиб ўтирган бошқа бир дугонаси олдига ўтиб кетди. Елкасидан оғир юк тушгандек қиёфасидаги хурсандликни юрагига сиғдиролмасди. Кўзларидаги қувонч-ҳисларидан бўлак, илдам-шахдам ҳаракатлари Нигора билан ўзи ўртасидаги совуқ «юмшоқ»ликка барҳам берилганини аллақачон сезиб, иккаласи ҳам ўкинчга тушиб ўтирарди.

Аммо Гулчеҳра ичида ўйларди: «Ҳар кимнинг ҳам дадаси бўлсин экан-да!...»

«ҚЎЛТИҚТАЁҚЛИ ОДАМ»

Қўлтиқтаёқли одам... Ҳаётнинг ҳар қанча суронли, жиддий воқеа ва ҳодисаларга тўла, шошилинч лаҳзаларида яшамайлик, барибир бу кишиларни унутишга ҳаққимиз йўқ, деб баралла айтгим келади. Уруш мамлакатимиздаги ҳар бир оилада битмас жароҳатлар қолдирди. Ўғлидан, жигаридан, отасидан ажраганлар камми, тан жароҳати — қўл, оёқ, кўзидан ажраганлар... Деярли ҳар бир хонадон шундай фожиани бошидан кечирди.

Фронт орқасидаги қийинчиликлар-чи. Бева аёллар, станок, кетмон дастасига таяниб, қад ростлаган болалар... Улар битта эмас, мингта, миллионта эди. «Қўлтиқтаёқли одам»ни ўқиб ана шулар хотиримга келди. Касбим врач бўлгани учун ҳам мен улар билан кўпроқ учрашаман. Афсуски, ҳамкасблар орасида уларга эътиборсиз, баъзан қўпол муомалали, қўлидан келадиган ёрдамини аяйдиганлар учрайди. Партия ва ҳукуматимиз Ватан озодлиги учун жон олиб, жон берган ветеранларимизнинг соғлиги, фаровон замонамизда мазмунли яшаши учун ғамхўрлик кўрсатмоқда. Буни унутишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ, деб биламан. Ветеранларни эъзозлаш касб-кор, мансаб танламайди. Бу бизнинг— тинчлик болаларининг шон-шарафли бурчимиздир.

Неъмат ОРИПОВ, врач

ҲОМИЙЛИК ОҚИБАТИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг ўтган йил 18 ноябрь сонида эълон қилинган «Ўғлингизнинг ҳаёти азизми?» сарлавҳали суд очеркини ўқиркан-ман, кўз олдимга Холбуви опанинг ғамгин чеҳраси келаверди.

Холбуви опа билан Тошқум ака ўғиллари Баҳромжоннинг институтга кирганлигини эшитиб, суд очеркида тилга олинган ота-оналардек, жуда қувонган эдилар. Севинмай бўладими, ахир. Ёлғиз ўғиллари ўқишга кирди.

Лекин Баҳром тез орада «бойвачча» жўралар орттирди. Ўқиш ўлда-жўлда қолиб, ресторанларда санқиш бошланди. Кейинчалик уйдан келиб турган пул ҳам етмайдиган бўлиб қолди.

Бир куни пули тугаган Баҳром ҳеч иккиланмасдан ҳамхонасининг чамоданини очиб, йигирма сўм пулини олди. Ўзича буни жиноят санамади. Билса ҳазил, билмаса чин, деб ўйлади. Қўл эгриликка бир ўрганса ёмон бўлар экан. Баҳром ҳали у, ҳали бу танишининг пулини ўғирлаб юрди. Кейинчалик бу билан қаноатланмайдиган бўлди. Ўзидан атиги икки хона нарида турадиган студентнинг қимматбаҳо кийимларини ўғирлади. Аммо бозорда уларни пуллаётганда қўлга тушди. Натижада икки йилга қамалиб кетди.

Баҳромнинг ота-онаси ҳар гал унинг бошига иш тушганда елиб-югуриб, баъзан пул сарфлаб унга ҳомийлик қилардилар.

Ҳа, ҳомийлик ҳақида жиддийроқ сўз юритишимиз керакка ўхшайди.

Баъзан, ҳатто жиноят қилиб қўйган кишига берилган характеристикаларни ўқиб ҳайрон бўласан киши. Масъул раҳбарлар имзоси билан бериладиган характеристикада ҳалиги кимса кўкларга кўтариб мақталади.

Халқимиз «Бола азиз, одоби ундан ҳам азиз» деб бежиз айтмаган. Демак, бола тарбияси ҳам азиз ва масъулиятли. Буни айниқса, «Бўлар иш бўлибди, энди бола бечорани қутқариб қолиш керак!», дегувчилар яхшилаб англаб олишлари керак. Уларнинг ноўрин «ғамхўрлиги», «ҳомийлиги» ва «кафиллиги» тарбия ишига жиддий таъсир этиши турган гап.

Т. ҚОБИЛОВ

Тошкент

«ТУТУН» ЎЗБЕК ТИЛИДА

Ўзбек китобхонлари Иван Сергеевич Тургенев асарлари билан яхши таниш. Унинг кўпгина роман, повесть ва ҳикоялари аллақачон таржима қилиниб китобхонларимизнинг севимли асарларига айланган. «Ёш гвардия» нашриёти ёзувчининг яна бир романи —«Тутун»ни Лола Тожиева таржимасида чоп этди.

«Тутун» аллақачон инқирозга юз тутган дворянлар жамияти ҳақида. Шу жамият вакили бўлмиш Ирина романда тасвирланган рус аристократлари орасида бирдан-бир жонли одам. И. С. Тургенев Иринанинг Литвиновга бўлган муҳаббати тасвири орқали киборлар жамиятининг тушкун маънавий дунёсини фош этади. Ирина — маънавий бой аёл. У киборлар олами билан чиқишолмай қийналади, изтироб чекади. Тургенев унинг бу хусусиятларини алоҳида самимият билан тасвирлайди. Аммо гўзаллик ҳам, ёшлик ҳам, ақл ҳам мансаб ва пул билан ўлчанадиган жамиятдан Ирина бош олиб кетолмайди.

Романда ижобий образлар деярли йўқ. Потугин ҳам, Литвинов ҳам, Ирина ҳам ратмировлар ва райзенбахлар оламига қарши кураша олмайди, шу чиркин дунёнинг қурбони бўлишади.

Тургеневнинг бу асари барча фазилатларига қарамай, ёзувчи ижодида унинг бошқа романларига, биринчи навбатда, «Оталар ва болалар»га нисбатан бошқачароқ қабул қилинди ва революцион-демократ танқидчилар ўртасида кескин фикрлар уйғотди. Писарев авторга ёзган хатларидан бирида: «Мен сиздан шуни билишни истардимки, Иван Сергеевич, қани сизнинг Базаровингиз? Сиз рус жамиятидаги ўзгаришларга Литвинов кўзи билан қарабсиз, унинг қарашлари билан хулоса чиқарибсиз... Наҳотки, сиз Базаров, ҳақиқатдан ҳам, 1859 йили вафот этган деб ўйлайсиз. Агар у соғлом ва тирик, ўз қарашларига содиқ бўлса, бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ, қандай қилиб сиз уни сезмаслигингиз мумкин», деб ёзган эди.

Асарни ўзбек китобхонларига етказишда таржимон Лола Тожиева ғайрат билан меҳнат қилган. Тургеневдек ёзувчи романи таржимасига қўл уришга ҳар ким ҳам журъат этавермайди. Л. Тожиева эса асар таржимасига дадил киришган. Бу —осон эмас, албатта. Чунки Тургенев ҳар бир сўзни тежаб-тергаб ишлатган хассос санъаткордир. У барча образларни индивидуаллаштириш ва композициянинг аниқлигига риоя қилишда, персонажлар ички дунёсини очиш ва табиат манзараларини тасвирлашда юксак маҳорат эгаси бўлган. Таржимон ҳам Тургенев ижодининг худди шу жиҳатларига эътибор берган ва асар мазмунини ўзбек китобхонига тўла етказишга ҳаракат қилган. Роман таржимаси равон ўқилади. Унда тушунарсиз жумлаларни учратмайсиз. Асардаги табиат тасвирлари, қаҳрамонларнинг руҳий ҳолатларини кўрсатишда ҳам таржимон анча заҳмат чеккан.

Шу билан бирга, таржимада айрим жузъий камчиликлар ҳам бор. Баъзи нотаниш сўзларнинг изоҳлари берилмаган. Жумладан, китобнинг 36-саҳифасида: «— У менга икки гульден берди, —деди хизматкор тиржайиб» жумласи ишлатилади. Бу ердаги «гульден» сўзи оддий китобхонга нотаниш, албатта. Ёки «Ниҳоят, тушлик овқат маҳали етиб келди. Музика тинди, майдонга тўпланганлар ҳам аста секин сийрак торта бошлади» каби ғализ жумлалар ҳам учрайди. Бундан ташқари, китобнинг 169-саҳифасида «Келинг, мен ҳам ёрдамлашиб юборай, — деди меҳрибончилик билдириб Потугин» деган жумла бор. Бизнингча, меҳрибончилик билдирилмайди, кўрсатилади. Бундай камчиликларга қарамай, «Тутун»нинг ўзбек тилида чоп этилиши хайрли ишдир.

Б. ЭГАМҚУЛОВ

У-чи, Манана-чи, у нималар деди? У фақат савол берди, фақат қулоқ солди, фақат кулди, холос. Бир пайт негадир дельфинлардан сўз очиб, сени дельфинга ўхшатди. Сен сал ранжигандек кўриндингми, зўр бериб дельфинларнинг одамлардан афзал жиҳатларини исботлай кетди.

Қайтишда автобусда ҳамма яна эски жойига ўтирди. Сен йўл бўйи елкангга беозор бош қўйиб ухлаб келаётган қиз ҳақида ўй сурдинг. Нега бу қиз бу қадар ажойиб? Нега бу қиз менга бу қадар меҳр кўрсатяпти?..

Манана бугун эрталаб хонангга чарақлаб кириб келди. Эгнида қора чарм плаш, бўйнида узун оқ шарф.

—Гамаржоба! Салом! Украина кетибди, Арманистону Озарбойжон ҳам кетиб улгурышибди, фақат Ўзбекистоним шу ерда! Ёлғизгина ўзингиз қолибсиз-да, генацвали? Самолётингиз кечаси учар экан-а? Мен бугун бекорман. Хоҳласангиз, кечгача сизни Тбилисида айлантирай? —У хушҳоллик билан юриб дераза олдига борди. —Мана, қаршингизда — бешинчи асрда грузин шоҳи Вахтанг Горгасали асос солган кўҳна ва навқирон Тифлис қалъаси! Қаерни кўргансиз, қаерларни кўрмагансиз—айтинг! Ана, Мтацминда, худди аршии аълога олиб чиқадиган осма йўл! У ердаги Улуғлар даҳмасини зиёрат қилгансиз, албатта. Мана, бу ёғи — Сабуртало, Ваке, Верэ, бу ёғи— Сололаки, Навтлуҳи, Авлабар, нариёғи —Майдан, Ортачала! Танланг, қаёққа олиб борай? Хизматингизга ҳозирман!

— Биз ўзбеклар ўзимизни энг меҳмондўст халқ ҳисоблар эдик, сизлар биздан ҳам ўтказиб юборар экансизлар, — дединг кечаги зиёфатни эслаб. — Мана, сиз бугун ҳам...

— Сиз менинг эмас, Грузиянинг меҳмонисиз— унутманг! — деди Манана қандайдир тантанали оҳангда. — Мен эса, яхшиманми, ёмонманми, грузин қизи деб биламан ўзимни! Шундоқ бўлгач... Кетдик, генацва-али!

Унга боқаркансан, негадир ҳадеб ўзбекча гапиргинг келаётганини сездинг. У худди тилингни тушунадигандек, худди ўз тилингда гапиришингни ёки шунга яқин бир мўъжизанимми кутаётгандек сурмаранг кўзларини сендан узмай турарди.

Манана Тбилиси тарихини манаман деган тарихчидан кам билмас экан. Манови бинони ким, қачон қурган, унда кимлар, қачон яшаб ўтган; анови қалъани ким, қачон барпо этган, унда қандай шонли воқеалар, қандай жанги жадаллар кечган — ҳамма-ҳаммасини худди ўз кўзи билан кўргандек аниқ, батафсил таърифлаб беради. Ажаблананингни пайқаб, у ҳам ажабланади: «Шу шаҳарда туғилганман, шу шаҳарда ўсганман — нега билмайин ахир!»

Манана хотинингнинг ранг-рўйини суриштира-суриштира, Руставели проспектидаги заргарлик дўконидан ҳозир энг ардоқланадиган антиқа бир зирак харид қилдирди, даҳама-даҳа юриб китоб дўконларини кездиларинг...

Эски шаҳардаги қатор кетган болохонали, тор, гавжум тошкўчалардан бирида айланиб юрганларингда Манана йўлдан четроқдаги қандайдир бинони кўрсатиб:

— Анови—мусулмон масжиди!—деб қолди.

— Юринг, бориб кўрайлик.

— Бизни қўймайди-да. —Сўнг сенга қараб жилмайди. — Ие, дарвоқе...

— Сизниям ўша динга ўтказамиз-қўямиз-да, юринг, — дединг сен ҳам кулиб.

— Майли, розиман. Фақат, битта шартим бор: масжиддан кейин йўлда бизнинг ибодатхонага ҳам бир кириб ўтамиз... Қалай?

— Бўпти. Лекин менинг ҳам шартим — ибодатхонангиздан чиқиб, яна тўғри бу ерга келамиз!

— О-о, умримиз ибодатхонадан ибодатхонага қатнов билан ўтар экан-да! — деди Манана чапак чалгандек кафтларини кўксида чалиштириб. — Қўйинг, яхшиси, мана шундай юрганимиз маъқул.

Қайтишда барибир у айтган ибодатхонага кириб ўтдиларинг, аммо бошқа мақсадда: Грибоедов билан Нина Чавчавадзе шу ерда никоҳ қилинган экан.

— Кўриб турибсиз, табаррук жой, қалай, чўқинтириб қўяйми? — деди Манана ҳазиллашиб.

— Унда тағин орқага қайтишга тўғри келади, Мананахон! — дединг ясама таассуф билан. — Ўзингиз айтгандек, умримиз қатновга кетади. Умр қисқа—вақтимиз зиқ.

Вақт чиндан ҳам зиқ, тезроқ мусофирхонага қайтиш керак эди. Кун бўйи яёв юриб оёқлар толиққан, тўғри бориб суякка қадаладиган бир изғириндан кўзлар бетўхтов ёшланади. Манана дам-бадам плаши ёқаларини оғзига буркаб секингина йўталиб олар, «Эсизгина, ҳавонинг бунақа айниб қолишини билганимда эрталаб пўстинимни кийиб чиққан бўлардим», дея мушфиқона нолиниб қўяр эди.

Мусофирхонага етиб келгач, хайрлашаётиб у ўша гапни айтди: «Менсиз бир қадам жилиб кўринг-чи, самолётингиз ердан кўтарилармикан!»

МАНАНАНИНГ айтгани бўлди, Манана авлиё экан: самолёт учмади — парвоз кечиктирилди. Билетлар қайд қилишга қилинди-ю, кетидан ҳаял ўтмай эълон янграрди: об-ҳавонинг чатоқлиги туфайли фалон рейс фалон соатгача қолдирилади. Бир соат эмас, икки соат эмас, бирваракай беш соатга-я! Фиғонинг фалакка чиқкудек бўлди. Лаънати об-ҳаво, келиб-келиб бугун шундай найранг кўрсатадими! Хунобинг ошганча аэровокзал бўйлаб у ёқдан-бу ёққа югурдинг. Аммо, иложинг қанча — ўзинг қанот чиқариб учолмасанг, учганингда ҳам ҳаво чатоқ, манзилинг йироқ бўлса!..

Аэровокзал ғиж-ғиж одам. Шовқин-сурон, ғала-ғовур. Рейси кечиктирилганлар тажанг, бетоқат, сўкинган. Сен ҳам келиб бир четдан жой олдингда, шифтнинг ўртасида занжирга осиб қўйилган телевизорга назар ташладинг. «Голубой огонёк». Кўзинг телевизорда-ю, хаёлинг уйда. Янги йил киришига яқин эшик қоқиб боришни мўлжаллаган эдинг — Қорбободек! Аттанг, чатоқ бўлди-да жуда! Уйда кўзлар тўрт бўлиб кутиб ўтиришгандир. Эшик қўнғироғи ҳар жиринглаганда ўғилчанг интиққанча югуриб чиқаётгандир. Уканг қайлиғи билан келмоқчи эди, байрамни оилавий тарзда ўтказмоқчи эдиларинг. Афсус, насиб қилмаган экан. Лаънати об-ҳаво!

Мудрабми, хаёлга берилибми кетган экансан, «Тошкентга учадиган пассажир» дея радио орқали фамилиянгни айтиб чақиришаётганини дафъатан, эшитиб-эшитмай қолдинг. Қулоғингга бир ишониб- бир ишонмай, айтилган жойга қараб чопдинг. Қора қўлбола қалпоқчани бошига «мен ойимнинг тантиқ қизиман» мақомида дол қўндирган почапўстинли нотаниш бир нозанин. Қўлида сунъий чармдан тикилган тўрва, ичи алланималар билан лиқ тўла. Қиз жилмайган кўйи уни сенга узатаркан:

— Манана бериб юборди,—деди. — Байрамга озроқ совға-салом. Хайрият, улгурибман. Мен сизни учиб кетганмикансиз, деб қўрққан эдим. Бу ёққа келишдан олдин «Ажария»га бордим-да.

— Мананaнинг ўзи қани? — деб сўрадинг таажжуб аралаш бир ҳаяжон билан.

— Биласизми, унинг сал тоби қочиб қолди. Иситмаси бор, уйда ётибди. Шунинг учун мендан илтимос қилди. Ўзи сиздан қаттиқ узр сўраб юборди.

Бугунги пой-пиёда юришлар, Манананинг совуқдан кўкариб кетган чеҳраси, плаши ёқаларини оғзига буркаб секингина йўталиб қўйганлари кўз олдингдан ўтди.

— Узрни мен сўрашим керак! — дединг хижолат ва надоматда ўртаниб. —Кечирасиз, ўзингиз унинг кими бўласиз?

— Синглисиман. Отим Нана.

— Шунақами? Жуда яхши. Раҳмат сизга, Нанахон. Мени деб роса овора бўлибсиз. Опангизга саломимни, астойдил узримни етказиб қўясиз, хўпми? Янги йилни яхши кутиб олинглар. Бўпти, хайр.

— Мен сизни самолётгача кузатишим керак,— деди қиз худди сўзингни эшитмагандек пинак бузмай. — Манана тайинлаган.

— Гап бундай, Нанахон, — дединг ҳам ҳайратинг ошиб, ҳам энсанг қотиброқ, — ишлар пачава, мен учадиган рейс беш соатга кечиктирилди. Демак, яна беш соат...

— Унда мен ҳам қоламан!—деди қиз кимгадир зарда қилгандек, қатъият билан. — Сизни бундай ёлғиз ташлаб кетсам, Манана хафа бўлади.

Жуда ғалати, жуда ўжар қиз экан бу. Ҳарчанд кетишга қистама, ўша гапини такрорлаб туриб олди: «Манана айтган», «Манана тайинлаган», «Манана хафа бўлади».

Бояги жойингга келиб ўтирганларингдан сўнг, эрмак йўлига сўрадинг:

— Опангизни шунчалик яхши кўраркансиз-да?..

— Унинг ўзи яхши-да.

Қиз опасига унча ўхшамас экан—камгап, тортинчоқ. Ўзинг гап сўрамасанг, оғиз очай демайди, чурқ этмасдан телевизорга тикилиб ўтиргани ўтирган. Кўриниши ҳам опасидан фарқ қилади: бўйи новчароқ, кулчабет, қош-кўзларидаги жозиба ҳали Мананадаги сингари қиёмига етиб улгурмаган. Суриштириб-суриштириб билганинг шу бўлди: оилада уч фарзанд эканлар, укалари — ҳозир ҳарбий хизматда, Нананинг ўзи рассомлик билим юртида ўқийди.

Чарчоқданми, хиёл мудраб кетибсан. Бир маҳал кўзингни очсанг — Нана жонсарак, тараддудга тушиб қолган: у боя ўзи кўтариб келган тўрвадан шоша-пиша аллақандай вино чиқарди-да, ёнма-ён ўтирган эмизикли аёлданми сўраб олган балдоқли пиёлаларга қултиллатиб қуйди, бирини сенга тутқазиб, телевизорга ишора қилди:

— Янги йил, Янги йил кирди! Олинг. Табриклайман!

Залда ғала-ғовур авжига чиққан, баланд-баланд хитоблару қадаҳларнинг бетартиб жаранги янграр эди.

Янги йил шу тариқа — сен асти кутмаган ажабантиқа бир шароитда кириб келди. Нана икковлон телефонга қараб чопдиларинг. Навбатларинг етгач, Нана трубкани олиб «Манана, Манана!» деб қичқирди, сўнг грузинчалаб алланималарни гапирди, афтидан, опасини байрам билан қутлади; «горчичник» деган сўзинигина тушуниб қолдинг, холос. Кейин трубкани сенга берди.

— Манана!—дединг ҳаяжондан энтикиб. Негадир бирдан кўзларингга ёш қуйилиб келди. — Манана! Янги йилингиз муборак бўлсин! Тезроқ тузалиб кетинг. Мени кечиринг, илтимос. Сиз ажойиб қизсиз, Манана! Минг раҳмат сизга! Мен сизни унутмайман! Бахтли бўлинг!

Унинг нималар деганини яхши эшитолмадинг— атрофдаги шовқиндан қулоқ қоматга келарди. Чамаси, у ҳам айнан сен айтган гапларни такрорлади, у ҳам сендан узр сўради.

Барибир ўртада ўша узр қолди. Узрни ким кимдан сўради? Раҳматни ким кимга айтди?

Нима аҳамияти бор бунинг! Одам одамдан сўради, одам одамга айтди—муҳими шу эмасми?!

...Тошкентга учадиган рейсни эшитиб кўзингни очганингда, Нана худди опасига ўхшаб, елкангга беозор бош қўйганча ухлаб ётарди.

САМОЛЁТ Тошкентга чошгоҳда қўнди. Эшикни қизчанг очди.

«Менга нима олиб келдингиз, дадажон?» деганча қўлингдаги чарм халтани титкилаб қаради-ю, «Яна, арок!» дея афтини бужмайтирди.

Уйда қизчангдан бошқа ҳамма уйқуда экан. Тонгга қадар сени кутибми, телевизордан байрам томошаларини кўрибми чарчашган бўлса керак. Майли, ухлашсин. Сен ҳам бир дунё томоша кўриб келяпсан, ўзинг ҳам кириб дамингни ол.

Кечга яқин хотининг сени уйғотади. Қўлида грузинча кулранг мовут қалпоқ.

— Яхши қилибсиз шуни олиб,—дейди. — Уйда кийиб юрасиз, иссиққина экан.

Ажабо, бу қалпоқни сен ҳозир кўриб туришинг! Юрагинг ғалати жизиллаб кетди. Манана!..

Хотинингнинг айтишича, уканг—шу чоққача ичкиликни оғзига олмаган, ҳатто кеча ҳам ақалли бир қултум ичмаган юввошқўзи уканг бугун сен олиб келган шишалардан бир эмас, иккитасини ёлғиз ўзи паққос отиб қўйибди. Кайфи ошиб, жиянчаларига кулги бўлиб катта хонада роса ўйин тушганмиш. Қайлиғи эрталаб нимадандир аразлаб кетиб қолган экан-да. Ҳозирги қизларга ҳайронсан, эр деганни кўчада экиб қўймагандир, ахир!..

— Манананинг винолари... — деб юборасан беихтиёр.

— Манана? Ким у, грузин қизми?

— Э, йўқ, бир дўстим, эркак киши, — дейсан ногаҳон сергак тортиб, шоша-пиша. —Уларда эркакларнинг ҳам оти шунақа бўлаверар экан. Мимино дегандек-да, ҳув киноси эсингдами?

— Ҳа-а,—дейди хотининг ишониб. — Ғалати-я шулар...

«Ишонди, хайрият,—деб қўясан ичингда.—Ишонмасдан қаёққа борарди!»

Дарвоқе, гапнинг тўғриси ҳам шу эмасми ўзи?..

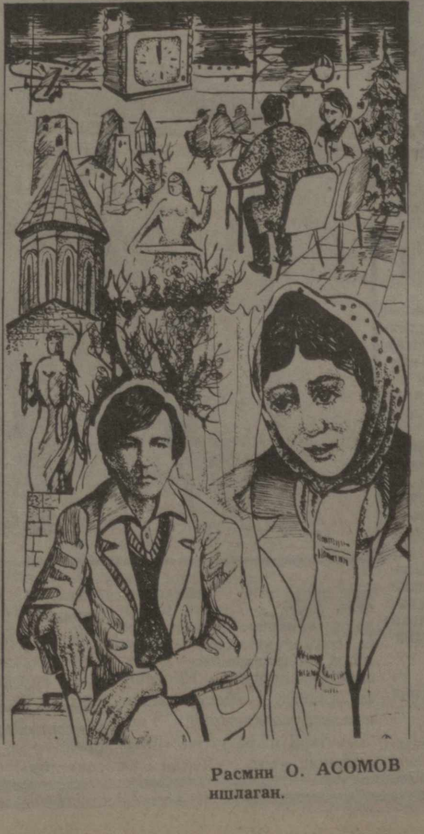

Расмни О. АСОМОВ ишлаган.

ПРОЗА

ДИЛЛАРДА МАВЖЛАНУР ҲАЛИМА САСИ

Ҳалима НОСИРОВА— 70 ёшда

ДИЛ СЎЗЛАРИ

«Ҳалимахоним санъати сочган нур-зиё кишилар қалбида бир бўстон яратдидики, ундан бугунги авлод ҳам, келгуси авлодлар ҳам баҳра оладилар».

Иван КОЗЛОВСКИЙ,
Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, СССР халқ артисти

●

Бариси менга қайтиб келажак:
Жазирама тун ҳамда ҳорғинлик.
Дилларда мавжланур Ҳалима саси,
Мисли Осиё билмайин жимлик...

Анна АХМАТОВА,
рус совет шоири

●

Ҳалима Носирова халқ қўшиқларининг катта билимдони ва ўткир талқинчисидир. У ўз ижроси билан тингловчини ҳайратга солади, ром этади.

Марк РЕЙЗЕН,
СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати

●

Ўзбекистонда мўъжизаларни биргина Бухоро, Самарқанд ва Тошкентдаги муҳташам саройларда, янги проспектларда эмас, Ҳалима Носирова сингари санъат арбоблари қиёфасида ҳам кўриш мумкин.

Отар ТАКТАКИШВИЛИ,
СССР халқ артисти, Ленин мукофоти лауреати

●

Ҳалимахоним, сиз ва биз учувчилармиз. Сизлар қўшиқ билан парвоз этасизлар, биз эса самолётимиз билан учамиз.

А. ТУПОЛЕВ,
уч марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ленин ва СССР Давлат мукофотларининг лауреати

●

Ҳар бир яхши қўшиқ халқнинг жонли тарихидир. Ҳалима Носирова ижросида эса у фақатгина жонли тарих эмас, балки қалб туғёни, ҳиссиётлар алангаси, фалсафий мушоҳадалар акс садоси ҳамдир».

Ш. ХУРШИД,
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби

ДЎСТЛАР ТАБРИГИ

Тошкентдаги ажойиб кунларни, учрашувларни ёдга олганимда Ҳалима Носировани албатта эслайман, унинг жарангдор овози ҳамон қулоғимда, у дўстлигимизни, совет воқелигимизни жўшиб куйлайди. Унинг ҳаёти, санъати, юбилейи ҳам катта байрам. Мен уни чин юракдан қутлайман, муборакбод этаман.

Наталья УЖВИЙ,
СССР халқ артисти, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони
Киев

●

Опера санъатининг ажойиб устаси Ҳалима Носировани ҳақли равишда Озарбойжон театрининг ҳам намояндаси деймиз, чунки у Узаир Ҳожибеков асарларида ёрқин образлар яратди. Бизнинг авлодга мансуб кишилар «Аршин мол олон»да у яратган гўзал Гулчеҳрани сира унутмайдилар, шу жумладан, «Кўр ўғли» операсидаги Нигор, «Лайли ва Мажнун»даги Лайлини ҳам. Машҳур хонандани катта юбилей билан табриклаймиз, унга боқийлик тилаймиз.

Шамси БАДАЛБЕЙЛИ,
Озарбойжон ССР халқ артисти

●

Ўрта Осиё республикалари театр, музикали театр ва опера санъатининг ривож топишида Ҳалима Носированинг ҳам хизматлари ниҳоятда катта. Бизлар муҳтарама устоднинг номини фахр билан тилга оламиз, улкан санъаткор, севимли ҳамкасбимизга узоқ умрлар тилаймиз, катта тўйлари билан юракдан табриклаймиз.

Туҳфа ФОЗИЛОВА, Ҳанифа МАВЛОНОВА, Ғаффор ВАЛЛОМАТЗОДА, Аҳмад БОБОҚУЛОВ,
СССР халқ артистлари
Душанба

●

Ҳалимахоним опера солисти бўлмаганида ажойиб драматик актриса бўлиши мумкин эди. Мен буни шунчаки айтаётганим йўқ, саҳнавий ҳаётимиз тажрибасидан олиб гапираётирман. Ўз ижодининг дастлабки даврини Ҳалима бизнинг Ҳамза номидаги театрда бошлаган ва қатор драматик спектаклларда ажойиб образлар яратган.

Сора ЭШОНТУРАЕВА,
СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати

●

Ҳалимахонимнинг фронтга, жангчилар ҳузурига келиши—бу катта қувонч эди. У жуда кучли ва таъсирчан куйлардики, жангчилар ва командирлар кўзига ёш келарди. Биз жонажон Ўзбекистонни, далаларимизни, туғишганларимизни эслардик. Бундай концертлардан сўнг, янада шиддатлироқ жанг қилардик.

Собиржон ОХУНЖОНОВ,
генерал-лейтенант

●

Ҳалима Носирова ўз тимсолида ўзбек халқининг ажойиб куйчисига хос барча фазилатларни мужассам этгани билан 20-йилларда ҳали ёш бўлган бизнинг авлод кишиларини ром қилганди. Унда биз санъатимизнинг оддийлигини ва гўзаллигини пайқадик, илҳомбахшликни ва элдаги нафисликни кўрдик. Улкан санъаткор Станиславский 30-йилларда Москвада Ҳалимахоним санъатини кўргач, уни табиат мўъжизаси, деган эди.

Иззат СУЛТОНОВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академияси мухбир аъзоси

●

Ҳалима Носирова «Меҳнат аҳли»ни куйлайди... Йўқ, у куйламайди, гўё мусиқани жону танга пайванд этади. Куй кишининг қон томиридан оқиб, юракка кириб боради ва у орқали одамни лаззат дунёсига чўмдиради, инсонга меҳнат гаштини улашади, гўзал ҳаётга ундайди.

Нажмиддин МУҲИДДИНОВ,
Чкалов номидаги Авиация ишлаб чиқариш бирлашмасининг ветерани

Ҳалима Носирова ва бир гуруҳ ўзбек санъаткорлари Ҳиндистонда, Жавоҳарлаъл Неру билан. 1956 йил.

ЎЗБЕК ҚИЗИНИНГ ОВОЗИ

ҲАЛИМА Носированинг ҳаёти ва ижодига назар ташласак, унинг ўз порлоқ Сомон йўли борлигини кўрамиз. Ҳалима 1913 йили Қўқон яқинидаги тоғли қишлоқлардан бирида туғилди. Отаси Муҳаммад Носир оддий ҳунарманд эди. У умр йўлдоши Хосиятхон сингари Навоий ғазалларини, халқ яратган куй ва қўшиқларни дили-жонидан севар, дуторда ҳам ёқимли куйлар ижро этарди. Ҳалима ўз опалари Ҳожар ва Ойша сингари бу ёқимли мусиқаларни вужуди қулоқ бўлиб тингларди, ўзи ҳам баъзан соз чалишни машқ қиларди. Ҳофизлар, созандалар тўпланган жойдан сира қолмасди.

Отасидан бевақт айрилган Ҳалималар оиласи оғир аҳволда қолди. Ночорлик Хосият опани ўз фарзандлари билан Қўқонга кўчиб кетишга мажбур этди. Ҳалима ғам нималигини, оғир ҳаёт исканжаси нақадар мураккаблигини жуда эрта сезди ва бу мусибатларни ўз бошидан кечирди. Шунинг учун бўлса керак, кейинчалик у санъаткор бўлиб етишганида ўз қўшиқларида ўтмишдаги аччиқ қисмат ва аянчли ёшлик ҳаётини ҳам кўз олдига келтирди;

Фироқ алангасидан жонда жон кабоб ўлди,
Ҳужуми ғам ила кўнгил уйи хароб ўлди,
Фиғону нолаларим эл учун азоб ўлди,

деб, куйлади хонанда.

Ҳалима болалар уйида ўсди, совет мактабида тарбияланди. Қўқонда Муҳиддин Қори Ёқубов ва Тамарахоним иштирокидаги концертларни томоша қилди. «Мен ҳам албатта санъаткор бўламан», деган қатъий орзуни дилига туги.

1922 йилда унинг ҳаётидан сира ўчмайдиган ҳодиса рўй берди. Ҳалима Қўқондан Тошкентга келиб, хотин-қизлар билим юртига ўқишга қабул қилинди. Бу ердаги бадиий ҳаваскорлик тўгарагига истеъдодли санъаткор Али Ардобус раҳбарлик қиларди. Ҳалима ҳам ўз дугоналари Назира Алиева, Шоҳида Маъзумовалар билан бирга тўгаракка қатнай бошлади. Худди шу чоғларда Тошкентдаги Нариманов номидаги эрлар педагогика билим юртида ҳам дурустгина драматўгарак фаолият кўрсатар эди. Унга Аброр Ҳидоятов раҳбарлик қиларди. Ушбу икки ҳаваскорлик тўгараклари бирлашиб, концертлар, спектакллар намойиш қилиб турарди. Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий ҳам Тошкентга ташриф буюрганида Ҳалимани мана шу ерда кўрди ва унинг туғма истеъдодига, қўнғироқдек овозига катта баҳо берди. Устод билан бўлган мазкур учрашув Ҳалимахон ёдида бир умрга муҳрланиб қолди. Унинг санъаткор ҳақидаги дил сўзлари ҳамон қалбида. Оташнафас инқилобчи, шоир ва драматургнинг сабоқлари яхши натижалар берди. Ҳалима Носирова Ҳамза драмаларида ажойиб образлар яратди, шеър ва ғазалларини қўшиқ қилиб куйлади.

1925 йили Ҳалима Носирова Ўзбекистон ҳукумати қарори билан бир группа истеъдодли ёшлар қатори, Бокудаги театр билим юртига ўқишга жўнатилди. Улар орасида Сайфи Олимов, Зуҳур Қобулов, Назира Алиева, Ҳакима Хўжаева, Карим Ёқубий бор эдилар. Бўлғуси санъаткорларга профессор В. Сладкопевцев, Мирсайфиддин Кирмоншоҳли, Антон Маэлянц, Шавкатхоним Мамедова каби моҳир санъаткорлар ва тажрибали педагоглар сабоқ бердилар.

Ҳалима Носирова Бокудаги билим юртини битириб келгач, саҳнадаги фаолиятини Маннон Уйғур бошчилигидаги республика театр труппасида (ҳозирги Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик театр) бошлади. У пайтларда мазкур театр музикали драмалар ҳам кўрсатарди. Ёш актриса «Маликаи Турандот»да Адельмани, «Ревизор»да Мария Антоновнани, «Ойдин»да Гултекинни, «Ҳалима»да Ҳалимани, «Фарҳод ва Ширин»да Ширинни катта маҳорат билан ижро этди.

1929 йилда республика музикали театри ташкил этилгач, Ҳалима Носирова шу театрнинг дастлабки ва етакчи артистларидан бўлиб қолди. Бу ерда у «Аршин мол олон»даги Гулчеҳрани, «Фарҳод ва Ширин»даги Ширинни «Ичкари»даги Гулсарани, «Лайли ва Мажнун»даги Лайлини, «Ҳалима»даги Ҳалимани муваффақиятли ижро этиб, ўз иқтидорини, юксак ижрочилик маҳоратини, ноёб овозини яна бир карра намойиш этди.

1930 йили Москвада СССР халқлари театрининг биринчи олимпиадаси бўлиб ўтди. Бу олимпиадада Ўзбекистон ССРдан Ҳамза номидаги театр ҳамда республика музикали театри Ғулом Зафарийнинг «Ҳалима»сини, Хуршиднинг «Фарҳод ва Ширин»ини, К. Яшиннинг «Ўртоқлар»ини, Умаржон Исмоиловнинг «Пахта шумғиялари»ни пойтахт томошабинларига кўрсатди. Ҳалима Носирова овозига, ижрочилик қобилиятига ушбу Олимпиадада жиддий баҳолар берилди. У машҳур рус санъати намояндалари Н. П. Хмелёв, В. И. Качалов, В. П. Пашенная, П. М. Садовский, Б. В. Шчукиннинг ўзи ва ижоди билан яқиндан танишди

1934 йилда Ҳалима Носирова бир группа ўзбек ёшлари билан Москвада очилган опера студиясида ўқишга муяссар бўлди. Бу ерда у машҳур хонанда Антонина Васильевна Нежданова синфида сабоқ олди.

1937 йили Ватанимиз пойтахти Москвада биринчи бор ўзбек санъати декадаси бўлиб ўтди. Республика музикали театри бу санъат байрамида Хуршиднинг Алишер Навоий достони асосида яратган «Фарҳод ва Ширин» музикали драмасини, Комил Яшин Музаффар Муҳамедов билан ҳамкорликда ёзган «Гулсара»ни катта муваффақият билан намойиш қилди. Мазкур спектаклдаги етакчи ролларни Ҳалима Носирова, Карим Зокиров, Бобораҳим Мирзаев, Муҳиддин Қори Ёқубов, Лутфихоним Саримсоқова ва бошқалар ижро этдилар.

Москва томошабинлари, мутахассислар, ўзбекистонлик санъаткорлар яратган асарларга катта баҳо бердилар. «Правда» газетаси 1937 йил, 1 июнда шундай деб ёзган эди: «Бугун ёш ўзбек хонандаси Ҳалима Носирова ўзининг ажойиб санъати билан бутун мамлакатга довруғ солди, совет музикали театрининг чиройи ҳамда ифтихори бўлди, Иттифоқ халқ артистларининг қаторига кирди»...

Москвадаги декададан сўнг, катта ижодий зафарлар билан қайтган республика театр ва музика санъати намояндалари ўзбек опера ва балет театрини ташкил этишга жадал киришдилар.

Ҳалима Носирова дастлабки ўзбек операларида етакчи ролларни ижро этиб ўзининг бутун ҳаётини, ижодий изланишларини ўзбек операси билан чамбарчас боғлади. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон давлат академик Катта театрида саҳналаштирилган М. Ашрафий ва С. Василенконинг «Улуғ канал»ида Нодира, Ж. Бизенинг «Кармен»ида Кармен, Ж. Оффенбахнинг «Перикола»сида Перикола, Т. Жалилов ва Б. Бровцининг «Тоҳир ва Зуҳра»сида Зуҳра, Р. Глиэр ва Т. Содиқовнинг «Гулсара»сида Гулсара, Т. Содиқов, Б. Зейдман, Ю. Ражабий, Д. Зокировнинг «Зайнаб ва Омон»ида Зайнаб, С. Юдаковнинг «Майсаранинг иши»да Майсара, С. Бобоевнинг «Ҳамза»сида Саодат, Я. Сабзановнинг «Гўзал ҳаёт ошиқлари»да Хадича хола, М. Юсуповнинг «Хоразм қўшиғи»да Баҳор партияларини муваффақиятли ижро этди.

Ҳалима Носирова кучли ва жозибали, ўткир ва таъсирчан, ширали ҳамда кенг диапазонли сопрано овозига эга. У беқиёс талант ҳамда маҳорат соҳибаси. Унинг мусиқий хотирасига, партитураларни ўзлаштиришига, яратаётган образларнинг руҳига кириш қобилиятига ҳайрон қоласан киши. Санъаткор яратган образлар ҳамон ўзининг оригиналлиги, характерларининг ёрқинлиги ва чуқур психологик талқини билан ажралиб туради.

Баҳриддин НАСРИДДИНОВ

А. Толстой, С. Михоэлс, К. Яшин, Ҳ. Носирова. 1942 йил.

ҚЎШИҚ ҚАЛБЛАРДА ЁНАДИ

Ҳалима опа!

Улуғ санъаткор ва улуғ адибларга муҳаббат кишида болалик пайтларида уйғонади, болалик эсдаликларига боғлиқ бўлади.

Ёдимда бор. Ўн бир-ўн икки ёшар пайтларим. Дадамлар Тошкентда, САГУда ўқийдилар. Оиламиз ҳам Тошкентда. Лекин қаҳатчилик замонлар, мен Қарноқда, бувимникида тураман. Маҳалламизда Умар ака деган зиёлинамо бир одам бўларди. Бир кун тоғамлар «Умар ака патефон опкепти. Эшитадиган бўпмиз», деб қолди. Кечқурун тоғамнинг этагига ёпишиб, эргашиб чиқдим. Умар аканинг ҳовлисига бутун маҳалла йиғилган. Ҳамманинг кўзи эшикда. Бир маҳал Умар ака — новча, озғин, хушсурат одам, уйдан кичикроқ қора қутича билан бир даста қора ликопчаларни кўтариб чиқди. Қутичанинг қопқоғини очиб, ниманидир айлантирди. Айлантирди-ю, туйқусдан ақл бовар қилмайдиган бир нарса рўй берди: қутичадан куй, ажойиб бир куй янгради!..

Ҳозир патефон эшитсак, унинг ингичка, чийилдоқ овозига энсамиз қотади, куламиз. Лекин у маҳалда ақлга сиғмайдиган бу мўъжиза мурғак қалбимда қанақа ҳислар уйғотганини ҳозир тасвирлаб беролмайман!..

Биринчи оҳ-воҳлар, хитоблар тинди. Ҳамма бошини хам қилиб жим ўтириб эшитяпти. Ҳозир ёдимда йўқ. Ўша маҳалларда «Ёр ноз уйқуда» деган пластинкалар бўларди. Улардан кейин Умар ака қандайдир тантанали овозда:

— Ҳозир Ҳалима Носированинг пластинкасини қўяман. Бир яйраб эшитинглар! — деб эълон қилди.

Қайси ашула экани эсимда йўқ, лекин дарёдай эркин оққан бу қўшиқ, нафис, тиниқ оҳангларга бой бу мусаффо овозни эшитганимда, дилим гўё нур қуйилгандай ёришиб кетгани ёдимда. Мен ашуланинг сўзларини илғай ололмас, унга тушунмас, зотан, тушунишга интилмас ҳам эдим, чунки кўз олдимдан юзларини ёш билан ювиб фарёд чекаётган маъсума бир жувон кетмас эди. Ажабо: минг хил оҳанглар касб этиб, озод янграган бу фарёд негадир эзмас, билъакс, дилимда аллақандай маъюс ва ёруғ ҳислар уйғотар, миямда маъносига ўзим ҳам етолмайдиган хаёллар қўзғатарди... Бизда яхши хонанда тўғрисида гапирганда «йиғлатади» дейишади. Ҳалима опанинг пластинкаси ҳам ўшанда бир маҳалла одамни йиғлатган, титратган эди!..

— Биласизлар, мен ёшлик чоғларимда машҳур бир операда чўри қиз ролини ўйнаган эдим.—деган эди бир суҳбатда Ҳалима опа.— Оқсуяк хўжайинлар бу ёш камбағал қизга вино ичириб, маст қилиб қўйишади. Шунда қиз ширин қилиқлар қилиб, тинимсиз хахолаб, битта қўшиқ айтади. Ёшлигимда бу қўшиқни айтганимда, ҳаммага манзур бўларди. Ҳозир бу қўшиқ менинг ёшимга ярашмайди, лекин чақириб қўймадиларинг, шу қўшиқни айтиб бераман. Хоҳласаларинг кўзларингни чирт юмиб олинглар, хоҳламасаларинг юммасдан, илгариги, ёш Ҳалима опангларни эслаб ўтиринглар!..

Ҳалима опажон! Мен кўзимни юммадим. Гўзал ёшлигингизни эслашга ҳам уринмадим. Мен бу ҳазил ашулангизни кўзимга ёш олиб эшитдим!..

Одил ЁҚУБОВ

МУНОСИБ СОВҒАЛАР

СССР Давлат мукофотларининг лауреати, СССР халқ артисти Ҳалима Носирова таваллудининг 70 йиллиги республикамиз миқёсида кенг нишонланмоқда. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти ҳам ана шу санага бағишлаб Ўзбекистон Театр жамияти томонидан санъатшунос Баҳриддин Насриддинов тайёрлаган «Ҳалима Носирова» альбом-китобини нашрдан чиқарди.

Альбом-китобнинг дастлабки саҳифаларида китобхонларни таниқли санъаткор ҳаёти ва ижодий фаолияти билан таништирувчи Б. Насриддиновнинг «Ўзбек қизининг овози» номли мақоласи эълон қилинган. Китобга суратлар ҳам яхши танланган. Уларда Ҳалима Носирова ҳаётидаги турли босқичлар — Тошкент интернатидаги ва Боку театр билим юртидаги талабалик йилларидан то ҳозиргача бўлган ҳаёти лаҳзалари, санъатининг ҳар хил қирралари — театр ва кинофильмларда ижро этган ролларидан лавҳалар, ўзбек адабиёти ва санъати декадаси иштирокчиси сифатида Иттифоқимиз ва чет эллардаги давлат ва партия раҳбарлари, атоқли санъат намояндалари билан учрашув дақиқалари ёрқин аксини топган.

Альбом-китоб сўнгида таниқли санъаткор томонидан турли йилларда ҳар хил саҳна асарларида ижро этилган роллар ва партиялар рўйхати ҳам илова қилинган.

Китобдаги текстлар уч тилда — ўзбек, рус, инглиз тилларида босилган.

* * *

Шунингдек, Тошкент грампластинка ёзиш студияси ҳам санъаткор юбилейига атаб ўзига хос совға тайёрлади. «Ўзбекистоннинг кекса санъат усталари» туркумида чиқариладиган грампластинкаларнинг 17-серияси Ҳалима Носированинг ижодига бағишланди. Унга санъаткор ижро этган «Майсаранинг иши», «Лайли ва Мажнун», «Ҳалима» опералардаги Майсара, Лайли, Ҳалима ариялари, Мўғулча, Сийнахирож, Чоргоҳ ашулалари киритилган.

Альбом-китоб ва грампластинка улкан санъаткорнинг 70 йиллик юбилейига совғадир.

СЕҲР

Ҳалима опанинг қўшиқларини кўп эшитганман. Эсимни танигандан бери — радиодан, телевизордан, саҳнадан тинглаганман. Аммо бу машҳур санъаткорнинг ашуласини бир сафар тинглаганим қалбимга мангу муҳрланиб қолган.

Бу воқеа 1979 йилнинг июнь ойида бўлган. Озарбойжонда ўзбек адабиёти ва санъати кунлари ўтаётган эди. Ушбу байрам тантаналарини газетада ёритиш фотомухбир Содиқ Маҳкамов билан менга топширилган. Республикамиз адабиёт ва санъатининг намояндалари беш группага бўлиниб Озарбойжоннинг турли районларига чиқиб кетишди. Биз бешинчи группа билан йўлга тушдик. Бу группада адиблардан Мирмуҳсин, Туроб Тўла, Лазиз Қаюмов ҳамда Ҳалима Носирова, Зикир Муҳаммаджонов, Ғулом Абдураҳмонов, Сайфи Жалил, Наима Пўлатова, Юнус Тўраев, Жавлон Умарбеков, Фазилат Шукурова ва бошқа санъаткорлар бор эди. Уларга Ҳусайн Аббосзода, Анор, Байрам Байрамов, Мамед Исмоил, Жаҳонгир Мамедов каби озарбайжон адиблари ҳамроҳлик қиларди...

7 июнь куни пешиндан кейин Кура дарёси яқинидаги Мингечаур сув омборида кемада сайр қилдик. Сув омборининг узунлиги 70, эни 17 километр экан. Ҳаво булут, ёмғир томчилаб турибди. Сувнинг салқин шабадаси кишига хуш ёқади. Атроф кўм-кўм, сокинлик. Асаблар ором олиб, одамнинг руҳи енгил тортади, кайфияти кўтарилади.

Кема оҳиста сузиб бормоқда. Ҳамма зилол сувга, ажиб бир маъюслик касб этган атрофга хаёлчан назар солади. Ҳар ким ўз ўйи билан банд.

Бир маҳал майин овоз янгради. Ҳеч қандай мусиқасиз, жўрсиз ашула бошланди:

Шифойи васл қадрин ҳажр ила бемор ўландан сўр,
Зулоли завқ шавқин ташнаи дийдор ўландан сўр...

Овоз тобора авж пардасига кўтарилиб борар, турли нарсалар, ҳар хил воқеалар ҳақида хаёл сураётган ҳамроҳларнинг фикрини, хаёлини энди ашула ром қилган эди.

Гўзи ёшлуларинг ҳолин на билсун мардуми ғофил,
Ковокиб сайрини шаб то саҳар бедор ўландан сўр...

Бу менга, фақат менгагина эмас, балки шу кемадагиларнинг ҳаммасига таниш, қадрдон овоз. Бу овоз сокинликнинг ўзидан сокин, унинг диапазони ўша атрофда кўз илғамас, зилол сувдай тиниқ, вазмин сузиб бораётган кемадай қудратли эди. Ҳамма уни сел бўлиб тинглар, овоз сеҳри барчани баробар ўз оғушига олган, қудрати эса ҳаммани ўз измига солган эди.

Ҳа, Ҳалима Носирова куйламоқда. У буюк озарбойжон шоири Фузулий ғазалини куйламоқда:

Муҳаббат лаззатидан бехабардир зоҳиди ғофил,
Фузулий, ишқ завқин завқи ишқи вор ўландан сўр.

Қўшиқ тинди. Аммо унинг сеҳридан чиқиб кетиш осон бўлмади...

Мен Ҳалима опа қўшиқларини кўп тинглаганман. Бироқ буниси ўзгача, алоҳида эди. Ўша сув омбори, ўша кема, ўша манзара ҳамон кўз ўнгимда, ўша кемада янграган қўнғироқдай овоз эса ҳамон қулоғим остида жаранглаб турибди...

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

С. Юдаковнинг «Майсаранинг иши» операсидаги Майсара ролида.

●

«Зайнаб ва Омон» операсидаги Зайнаб ролида.

Саҳифани театршунос Б. НАСРИДДИНОВ тайёрлади.

ҚУТЛАЙМИЗ!

ШИЖОАТКОР ОЛИМ

Ўзбек тилшунослигининг ривожланишига илмий фаолияти билан мунтазам ва муносиб ҳисса қўшиб келаётган таниқли олим, филология фанлари доктори, профессор Азим Ҳожиев 50 ёшга тўлди.

А. Ҳожиев 1933 йилнинг 18 декабрида Тошкент областининг Калинин районида туғилди. 1959 йилдан бошлаб Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтида турли вазифаларда ишлади. Айни пайтда у шу институтнинг «Ҳозирги замон ўзбек тили» бўлими мудири ва директорнинг жамоатчилик асосидаги ўринбосари лавозимида хизмат қилмоқда.

Олим 1968 йили «Ўзбек тилида тўлиқсиз феъл» мавзуида докторлик диссертациясини муваффақиятли ёқлади.

Шижоаткор олим тилимиз қонуниятларини мукаммал тадқиқ этишга, сўзнинг семантик ва айни пайтда эстетик имкониятларини ҳар томонлама кўрсатиб беришга астойдил ҳаракат қилди. А. Ҳожиев етук лексикограф-луғатчи ҳамдир. У 1963 йили туркологияда биринчилардан бўлиб «Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғати»ни яратди.

Авторлар коллективи томонидан ёзилиб, 1980 йили чоп этилган «Ҳозирги ўзбек адабий тили» дарслигининг каттагина қисми А. Ҳожиев қаламига мансуб. Шунингдек, икки томдан иборат ўзбек тилининг академик грамматикаси, туркологиядаги мукаммал ишлардан бири «Ўзбек тилининг лексикологияси» каби фундаментал ишлар ҳам А. Ҳожиевнинг бевосита иштироки ва раҳбарлигида юзага келди.

Республикамизда малакали тилшунос кадрларни тайёрлаш борасида А. Ҳожиевнинг хизматлари таҳсинга лойиқдир. У ёш илмий кадрларнинг доимий маслаҳатчиси.

Ўзбек тилшунослиги фанининг кўзга кўринган намояндаси А. Ҳожиев бугун айни илмий баркамоллик ёшида. Биз муҳтарам олимимизга тилшунослигимиз тараққиёти йўлида ижодий муваффақиятлар ва мустаҳкам саломатлик тилаймиз.

Аъзам ШЕРМАТОВ,
филология фанлари доктори
Низомиддин МАҲМУДОВ,
филология фанлари кандидати

Зокир Қуртнезиров — 50 ёшда

Ўқувчилар Зокир Қуртнезировнинг ижоди билан анчадан бери таниш. Унинг шеърлари, очерклари «Совет Ўзбекистони», «Ёш ленинчи», «Тошкент ҳақиқати», «Наманган ҳақиқати» газеталари, «Звезда Востока», «Гулистон», «Саодат» журналлари саҳифаларида босилган. Авторнинг бир қатор шеър ва очерклари рус, ўзбек ва татар тилларида чиққан, кўплаб альманах ва тўпламларга киритилган.

Шоирнинг биринчи шеърлар тўплами — «Ниҳоллар» 1969 йили босилиб чиқди. Унга авторнинг Ватан, партия ва совет кишиларини улуғловчи, она ва севгини мадҳ этувчи шеърлари киритилган. Кейин Зокир Қуртнезировнинг «Сизга бағишлайман» шеърий тўплами нашр этилди. Шоирнинг учинчи тўплами — «Сен кулганда» 1982 йили босилиб чиқди.

Зокир Қуртнезировнинг шу кунларда чоп этилиш арафасида турган «Табассум» номли тўпламига унинг ишлаб чиқариш пешқадамлари, зиёлилар, Улуғ Ватан уруши қатнашчиларининг жанг майдонларида кўрсатган қаҳрамонликларини тасвирловчи очерк ва лавҳалари, адабиёт ҳақидаги қайдлари киритилган.

Шоирнинг қатор шеърларига композиторлар томонидан музика ёзилган бўлиб, бу қўшиқлар саҳналарда, радио ва телевидение орқали тез-тез янграб туради.

У таржимонлик соҳасида ҳам самарали иш олиб бормоқда. Татар китобхонларини рус, ўзбек, қорақалпоқ ҳамда бошқа қардош халқлар адибларининг асарлари билан таништириб бормоқда.

Зокир Қуртнезиров 1933 йил Қрим область Балиқлава районидаги Варнаутка қишлоғида деҳқон оиласида туғилган. Унинг болалик ва ёшлик чоғлари серқуёш республикамизнинг Янгиқўрғон районида ўтди.

1954 йили Зокир Қуртнезиров Наманган Давлат ўқитувчилар институтининг физика-математика факультетини тамомлади. Чортоқ ва Чиноз районларидаги мактабларда дарс берди. Журналистикага, адабиётга бўлган иштиёқ Зокир Қуртнезировни Янгийўл район газетаси редакциясига етаклаб келди. Ишдан ажралмаган ҳолда В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетининг журналистика факультетини тамомлади. Унинг «Ўрдагим» сарлавҳали биринчи шеъри «Ленин учқуни» газетасида босилганида у 9-синфда ўқир эди.

У 1957 йили Янгийўл район газетаси редакторининг ўринбосари, редактори бўлиб ишлади. Ҳозир Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг органи «Йилдиз» журнали бош редакторининг ўринбосаридир.

Матбуот соҳасидаги фаолияти учун Зокир Қуртнезиров медаллар ва Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиғи билан тақдирланган. Коммунист шоир ва журналист З. Қуртнезировнинг 50 йиллиги муносабати билан Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми уни Фахрий ёрлиқ билан тақдирлади. Биз ҳам кўпминг сонли газетхонлар номидан З. Қуртнезировни бу юксак мукофот ва эллик йиллик юбилейи билан қутлаймиз, ижодий парвозлар тилаймиз.

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ҲИСОБОТ ЙИҒИЛИШИ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Телевидение ва радио кенгашининг йиллик ҳисобот йиғилиши бўлди. Йиғилишни Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Саъдулла Кароматов очди.

— Ёзувчиларнинг телевидение ва радио билан ҳамкорлиги партиямизнинг 1982 йил ноябрь, 1983 йил июнь ва декабрь Пленумлари қарорларини кенг тарғиб қилишда, уларда қайд этилган кўрсатма ва йўл-йўриқларни амалга оширишда ижобий самаралар бермоқда. Радиоэшиттириш ва телекўрсатувлар сифати, бадиийлик даражаси ҳозир бирмунча кўтарилганлиги шундан далолат.

Кенгаш раиси, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети раисининг ўринбосари Расул Раҳмонов ҳисобот доклади қилди. У радио ва телевидениенинг адабиёт ва адабий жараён билан ҳамкорликда олиб бораётган ишлари хусусида тўхталиб ўтди.

Ўзбекистон Телевидениеси адабий- драматик кўрсатувлар бош редакциясининг бош редактори Ўрол Ўтаев қўшимча доклад қилди. У теледраматургия муаммолари ҳақида гапирди.

Ўтган йили Ойбекнинг «Навоий», Ғафур Ғуломнинг «Ёдгор», Сарвар Азимовнинг «Камалак», Пиримқул Қодировнинг «Олмос камар», грузин адиби Нодар Думбадзенинг «Абадият қонуни» асарлари асосида видеофильмлар яратилди. Ҳозир теледраматургиянинг ўзига хос услуби ва тилига оид муаммоларни ҳал этиш муҳим вазифа бўлиб турибди. Радио-телевидение қошида актёрлар студияси ташкил этилса яхши бўлар эди.

Йиғилишда кенгаш аъзоларидан Ж. Абдуллахонов, И. Муслим, О. Мухтор сўзга чиқишди.

БОШ МАВЗУ

10—13 январь кунлари Наманганда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг Бадиий адабиётни пропаганда қилиш бюроси ва Наманган область бўлими ташаббуси билан «Адабиёт тинчлик учун курашда» мавзуида адабиёт кунлари бўлиб ўтди.

Сўз усталари Намангандаги пойафзал ва тўқимачилар фабрикаларида, 15-ғишт заводида. 22-автобирлашмада, 108- ҳунар-техника билим юртида ишчилар, зиёлилар ва ёшлар билан учрашдилар.

Адабиёт кунлари иштирокчилари ўз ижодий ниятлари билан биргаликда, Коммунистик партиянинг ҳозирги ички ва ташқи сиёсатини қўллаб- қувватлашлари тўғрисида, КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил декабрь Пленуми қарорларидан келиб чиқадиган вазифалар хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Адабиёт кунларида бўлиб ўтган учрашувларда йиғилган маблағ Москвадаги «Ғалаба» мемориал монументи қурилиши фондига ўтказилди.

В. НИКОЛАЕВ

РЕВИЗИЯ КОМИССИЯСИНИНГ МАЖЛИСИ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ревизия комиссиясининг навбатдаги йиғилиши бўлди. Унда ревизия комиссиясининг 1983 йилги ҳисоботи тингланди ва 1984 йилги иш плани муҳокама қилинди. Комиссиянинг фаолияти ҳақида комиссия раиси Ўткир Рашид ахборот берди.

Йиғилишда ревизия комиссияси аъзоларининг активлигини ошириш алоҳида уқтириб ўтилди. Мажлис ревизия комиссиясининг янги йил иш планини тасдиқлади ва кўрилган масалалар юзасидан қарор қабул қилди.

«ДЕГРЕЗ ЎҒЛИ»

Москвада, Профиздат нашриёти Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Ҳамза мукофоти лауреати Мирмуҳсиннинг «Дегрез ўғли» романини 200 000 нусхада «Библиотека рабочего романа» сериясида нашр этди. Роман илгари ВЦСПС ва СССР Ёзувчилар союзининг ишчи мавзуидаги асарлар учун бериладиган мукофотига сазовор бўлганлиги учун қайта шу серияда нашр этилди. Романни таниқли рассом П. Н. Пинкисевич расмлар билан безаган. Китоб редактори В. Е. Вучетич, таржимон — Эмил Амит.

РАНГ-БАРАНГ МАРКАЛАР

СССР Алоқа министрлиги оригинал тасвир ва янгича мазмунга эга қатор бадиий почта маркалари ишлаб чиқара бошлади. Маркалар ранг-баранглиги билан ажралиб туради.

Улардан бирида Москванинг янги қурилишлари акс эттирилган бўлиб, у беш сериядан иборатдир. Қаҳрамон шаҳар — Москва, унинг кенг кўчалари, осмонўпар бинолари, янги майдонлари, қадимий архитектура ансамбллари билан замонавий кўринишдаги меҳмонхоналари, спорт комплекслари, маъмурий турар-жой бинолари катта ҳажмдаги маркаларда акс эттирилган.

Вернадский проспектида қад кўтарган болалар музикали ва «ВЛКСМ 40 йиллиги» боғидаги театрлар, янги цирк ҳамда Пионерлар саройининг биноси — шаҳар миқёсидаги болалар зонасини ташкил этадиган кўринишлар ҳам маркалардан ўрин олган.

Навбатдаги марка тасвирида Марказий сайёҳлар уйининг ўттиз беш қаватли меҳмонхонаси, «Измайлово» спорт комплексининг бадиий безаги моҳирона ишланганлиги билан диққатни жалб этади.

Рангли маркалар замонамизнинг муҳим масалалари — табиатни муҳофаза қилиш ва тинчлик учун кураш мавзуига бағишланган.

Ҳозир жаҳон халқлари тинчлик учун курашга қалққан бир вазиятда халқлар орзусини ифодалаб чиқарилган маркалар катта аҳамиятга молик. Ер куррасини чулғаб олган қуёш нури, камалак жилолари остида фарзандини меҳр билан қучган она образи ва «Табиатни, тинликни асраймиз!» деган ёзувга кўзингиз тушади. Ушбу суратнинг чап томонида тинчлик учун курашчилар, ўнг томонида эса буғдойнинг олтин бошоғи, ўрмон, ўтлоқ, дарёлар сурати чизилган.

СССР Алоқа министрлиги шундай ранг-баранг мавзудаги маркаларнинг 90 дан ортиқ хилини ишлаб чиқара бошлади.

Марка суратларини рассомлар В. Качинский, В. Карасев, Ю. Бронфенбренер ишлаган.

М. СПИВАК,
Союзпечать марказий филателия агентлигининг редактори

Кўргазма залида

ЁШ ИСТЕЪДОДЛАР КЎРИГИ

Ҳар бир адабиёт ёш талантлар билан бойиб борсагина унинг истиқболи порлоқ бўлади. Шу жиҳатдан республикамиз матбуот саҳифаларида йил сайин янги номлар кўзга ташланаётганлиги, уларнинг сафи тобора ортиб бораётганлиги қувонарли ҳолдир. Бу ижобий жараён КПСС Марказий Комитетининг «Ёш ижодкорлар билан ишлаш ҳақида»ги махсус қарори ва партиямиз Марказий Комитетининг ўтган йилги июнь Пленумида таъкидлаб ўтилган йўл-йўриқ ва кўрсатмалар ҳаётимизда ўз амалий ижросини топаётганлигининг ёрқин рамзидир.

Шу йил март ойида Москвада ўтказиладиган ёш ижодкорларнинг VIII Бутуниттифоқ кенгаши бу борада — совет адабиёти ёш авлодини тарбиялаш, камолга етказиш борасида қилинаётган ишларга яна бир муҳим босқич бўлиб қўшилиши шакшубҳасиз. Бугунги кунда мамлакатимиз адабий жамоатчилиги ушбу анжуманга қизғин тайёргарлик кўрмоқда.

Мазкур кенгаш олдидан 14-24 февраль кунлари Ўзбекистон Ёзувчилар союзининг Дўрмондаги Ижод уйида ёш ижодкорларнинг III Республика семинари ўтказилади. Семинар Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети, республика Маданият министрлиги, Театр жамияти билан ҳамкорликда ташкил этилмоқда. Унда республикамиз областларида, Қорақалпоғистон АССРда, Тошкент шаҳрида яшаб ижод этаётган ёш қаламкашлар ҳамда М. Горький номидаги Адабиёт институтида таълим олаётган ўзбекистонлик ёш адиблар — жами 60 ижодкор иштирок этади.

Семинар машғулотлари жанрларга кўра секцияларга бўлинган ҳолда олиб бориладн. Секцияларни республикамизнинг таниқли адиблари, ўз жанрининг моҳирлари бошқарадилар.

Семинар давомида ёш ижодкорлар асарлари муҳокама қилинади ҳамда улар атоқли сўз усталари билан ижодий мулоқотда бўладилар, халқ бахшилари билан учрашадилар, бугунги халқаро аҳвол мавзусида лекциялар тинглайдилар. Шунингдек, қатнашчилар Тошкент шаҳрининг саноат корхоналарида, маданият муассасаларида бўладилар, шаҳарнинг тарихий обидалари билан танишадилар.

Семинар кун тартибидан «Ёшлар ижодида гражданлик ва замонавийлик туйғуси» мавзуига бағишланган «Давра суҳбати» ҳам жой олган. Бу суҳбат республикамизнинг таниқли адиблари, адабиётшунос олимлари ҳамда «Шарқ юлдузи», «Ёшлик», «Звезда Востока», «Йилдиз» журналлари, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ижодий коллективлари иштирокида ўтказилади.

Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки, ноёб талантларни аввало улкан ҳаёт мактаби яратади. Лекин улардаги истеъдодни ўз вақтида пайқаш ва рўёбга чиқариш уларнинг тақдирида муҳим роль ўйнаши табиий. Шу боисдан мазкур тадбирдан кўзда тутилган мақсад — ёш ижодкорлар орасидан умидли талантларни излаб топиш ва уларни адабий жамоатчиликка таништириш ҳамда уларнинг ижодий изланишларини давримизнинг долзарб масалаларига жалб этиш, бунёдкор халқимиз идеалларига ҳамоҳанг жаранглай оладиган асарлар яратишга рағбатлантиришдан иборат.

Семинар ишлари якунида ёш ижодкорларнинг VIII Бутуниттифоқ кенгашига республикамиздан қатнашадиган вакилларнинг номзодлари тасдиқланади.

М. МИРЗАЕВ,
Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи қошидаги Ёшлар билан ишлаш кенгаши раисининг ўринбосари

АЛЛОМА ВА ДРАМАТУРГ ХОТИРАСИ

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтида таниқли адабиётшунос, танқидчи ва драматург, филология фанлари доктори Турсун Собировнинг 60 йиллигига бағишланган юбилей кечаси бўлиб ўтди. Республика Ёзувчилар союзи билан ҳамкорликда ўтказилган бу кечани Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Иззат Султонов очди. Олимлардан Ҳ. Абдусаматов, О. Тоғаев, Б. Ғуломов, М. Абдураҳмонова, драматурглар З. Фатхуллин ва М. Хайруллаев, театршунос Б. Насриддинов, Р. Собирова ва бошқалар Турсун Собировнинг ўзбек адабиётшунослиги, танқидчилиги, драматургияси тараққиётига қўшган ҳиссаси тўғрисида гапирдилар.

М. ОЛИМОВ

БИЛДИРИШ

Шу йил 17 январь сешанба куни соат 15.00 да Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида (Пушкин кўчаси, 1-уй) Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Фольклор кенгашининг йиллик ҳисобот йиғилиши бўлади.

Докладчилар: Иззат СУЛТОН ва Тўра МИРЗАЕВ.

Йиғилишга қизиққан ўртоқлар таклиф этилади.

ФОЛЬКЛОР КЕНГАШИ

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

ХАТО ҚАЙТАРИЛМАЙДИ

Инсоният миллион-миллион кишиларнинг ёстиғини қуритган иккинчи жаҳон урушидан қутилди-ю, айни маҳалда ядро бомбаси хавфига учради. Ўчадиган шам бир ёниб ўчганидек, ўша йилнинг августида америкаликлар Япониянинг Хиросима ва Нагасаки шаҳарларига ташлаган икки ядро бомбаси икки кунда 300 минг одамни ўлдирди, орадан мана 38 йил ўтибди ҳамки, ўша бомбалар таъсиридан ҳамон кишилар қирилмоқда.

Қуролланиш пойгаси натижасида дунёда шу қадар кўп (50—60 мингта) ядро бомбалари йиғилдики, улар Ер юзининг одамлар яшайдиган қисмини бир эмас— ўн икки марта йўқ қила олади!

Америкалик устамонлар эса ўз қанотли ракеталарини ва «Першинг-2» деб аталмиш ядровий ракеталарини Европа қитъасига — Англия ва Ғарбий Германия территориясига жойлаштириб, уларни Совет Иттифоқидаги конкрет объектларга мўлжал олдириб қўймоқдалар.

Қанотли ракета Ер юзасидан 90—100 метр баландликда соатига 800 километр, яъни ҳозирги пассажир самолётлар тезлигида учадиган, автоматик равишда бошқариладиган самолёт бўлиб, унга турбореактив мотор ўрнатилган. У уч минг километргача масофани босиб ўта олади. Учиш пайтида митти электрон ҳисоблаш машиналар воситасида мустақил бошқарилади. Бу машиналар ракетанинг программалаб қўйилган учиш йўналишини жой рельефига «таққослай» олади, нишонга бориш йўлида тепаликлар ва баланд бинолар учраса — уларни айланиб ўтади. Унинг учиш йўналиши Ер йўлдошлари орқали Ердаги станциялардан бериладиган радио алоқалари ёрдамида ўзгартирилиши мумкин. Шу тахлитда нишоннинг 60 метргача нари- берисига бориб тушади ва 200 килотонна қувватдаги, яъни Хиросимага ташланган бомбадан 10 баравар кучли ядро бомбаси портлайди.

«Першинг-2» ракетаси ҳам шундай ўртача олислик —2500 километргача мўлжалланган нишонга қанотли ракетадек «ер бағирлаб» олти-саккиз минутда етади. Унга ҳар бири 80 килотонналн учта, жами 240 килотонналн ядровий каллак ўрнатиш мўлжалланган. Бу икки хил ракета паст учганлигидан радиолокаторлар воситасида олдиндан пайқаб, уларга қарши курашиш ғоятда қийинлашади.

Шулардан кейинги «карвонда» турувчи қитъалараро баллистик «МХ» ракетаси эса анча кучли бўлиб, унга ҳар бири ўз мўлжалига бориб тушадиган ўнта 600 килотонна қувватли ядровий каллак қўйилган. Демак, ҳар бир каллак қуввати Хиросимага ташланган ядро бомбасидан 30 баравар кучли. Ракетанинг узунлиги қарийб 22 метрни, вазни эса 86 тоннани ташкил этади. У 11 минг километргача бўлган масофадаги нишонга атиги 90 метр нари-бериси билан тушади.

Бу бомбалар бориб тушган жойда вужудга келадиган даҳшатли оқибатларни гапирмаганда ҳам, фақат радиоактив нурдан миллионлаб одам қирилади. Бундан ташқари тупроқда, ўсимликларда (омон қолган бўлса) сувда, озиқ-овқат ва одам суягида йиғилиб қолган радиоактив моддалари узоқ давом этадиган беадад азоб-уқубат, майиб-мажруҳлик ва оқибат ҳалокатга олиб келади.

Америка Ғарбий Европа мамлакатларида жойлаштира бошлаган ракеталарнинг сони 572 тага етди. Шундай экан, ядро фалокати рўй бермайди деб ким кафолат бера олади?!

1961 йилнинг 24 январида инсоният аслида шундай бир фалокатдан омон қолди. Ўшанда Американинг аварияга учраб, қулаб тушган «В-52» стратегик бомбардимончи самолётига илиб қўйилган ядро бомбасини портлаб кетишдан сўнгги —еттинчи қулфи сақлаб қолган.

1979 йилнинг 9 ноябрида бундан ҳам хатарли воқеа рўй берди. Ўшанда электрон ҳисоблаш машина — компьютернинг хато ишлаганлиги сабабли «ядровий ҳужум муносабати билан» АҚШ қуролли кучлари «ғоят жанговар тахт» ҳолатга келтирилди ва олти минут мобайнида баллистик ракеталар команда берилишини кутиб турди...

Ана шу «қилга осилиб турган» фалокат олдида планетамиздаги можаролар: икки мусулмон давлати — Эрон билан Ироқнинг ер-мулк талашиши (уч йил ичида икки тарафдан ярим миллион одам қирилди), Ливандаги қирғинлик ва хонавайронликлар, Ҳиндистоннинг Ассом Штатидаги экстремистларнинг алоҳида «Холистон» давлати тузамиз, деб қилаётган бузғунчиликлари, Англия шимолидаги икки мазҳаб аҳлининг ўн йилдан бери олиб бораётган хунрезликлари нақадар аянчли, ўринсиз бўлиб кўринади.

Шу йил сентябрь ойидан бошлаб Америка мактаблари ва ҳатто болалар боқчаларида педагоглар ва мураббийлар учун бир қўлланма тарқатила бошланди. Китобчада ядро уруши чиққудек бўлса «омон қолиш» мумкин деган фикр зўр бериб уқтирилган ва ана шу йўл билан давлат маъмуриятининг ҳарбий тайёргарликларини оқлашга ҳаракат қилинган эди.

Ядро қуролини кўпайтириб, урушда устун келаман, дейиш хомхаёлдир. Чунки ядровий урушда фақат мағлубларгина бўлади. Эҳтимол, хилват жойларда чаёну, чуқур денгиз мавжудотлари омон қолса ажаб эмас. Ўтказилаётган тажрибаларда кучли радиация нури фақат чаёнгагина таъсир кўрсата олмаётир.

Мана шунинг учун ҳам ер юзида юз минглаб, миллионлаб ақли расо кишилар ядро урушига, умуман, урушга қарши намойишлар ўтказиб бундай ажал қуроллари йўқотилишини талаб қилмоқдалар. Зотан, ядро қуроллари йўқотилса, одамзот, цивилизация омон қоладигина эмас, унинг гуллаб-яшнаши, маъмурчиликка эришиши учун ҳам талай маблағлар муҳайё бўлур эди. Ахир ҳар битта ракетанинг қимматига 500 оила учун уй қуриш— мўъжазгина бир маҳалла вужудга келтириш мумкин, Ядро ракеталарини учирадиган битта сув ости кемасини қуриш учун кетадиган харажатларга 2 миллион одам жойлашадиган 400 мингта данғиллама уй қуриб тайёрлаш мумкин. Шу кеманинг ярим пулига эса ер юзида безгак касалининг уруғини қуритиб юборса бўларди. Ҳолбуки, бу касаллик дунёда ҳар йили 2 миллион одамни нобуд этмоқда.

Урушлар ер-мулк, бойлик таъмасида бошланган бўлса, эндиликда унга мутлақо эҳтиёж йўқ: инсон закоси ҳар бир мамлакатда тирикчилик учун етиб ортадиган деҳқончилик, чорвачилик маҳсулотларини етказишга қодир бўлиб қолди. Юз миллионлаб аҳолиси бўлган Ҳиндистондек мамлакат четдан буғдой харид этишдан қутулди. Ген инженериясининг маҳсули бўлмиш янги серҳосил буғдой нави етиб ортадиган ғалла бермоқда. Кейинги пайтларда шу усул билан зотдор сигирлар, палагида помидор ҳам тугадиган томат-картошка экини, инсоннинг буюртмасига мос чорва зотлари ва экин навлари яратилмоқда. Уруш хизматидан «қўли» бўшайдиган ядро энергияси воситасида денгиз сувини чучуклаштириб Саҳрои Кабирдек жазираларни ҳам бўстонга айлантириш ҳеч гап эмас. Зотан, бунинг учун ҳозир АҚШ, Англия, Франция сингари давлатларнинг Ўрта Денгизда изғиб юрган юзлаб сув усти ва сув ости ҳарбий кемаларига кетадиган харажатларнинг ўзиёқ етиб ортар эди.

Шунинг учун ҳам, ҳозирда бутун прогрессив инсоният тинчлик учун астойдил курашмоқда, миллати, дини, маслаги, эътиқоди, ирқи, жинсидан қатъи назар жамулжам бўлиб, қуролланиш пойгаси орқасидан мол-дунё орттириш пайида бўлаётган ажалфурушларнинг пайини қирқиб қўйиш ҳаракатида. Улар Хиросимадаги мудҳиш портлаш қурбонлари қабрига китобат қилинган: «Тинч ётинг. Хато қайтарилмайди» деган ваъдага тоабад содиқ қолиш ниятидалар.

Умид учқунлари йўқ эмас: биринчи жаҳон урушида заҳарли кимёвий қирғинчилик қуроли ишлатилган, кейин давлатлар уни таъқиқлаш тўғрисида битим тузган эдилар. Олтмиш йилдан ошдики, шунга ҳар ҳолда амал қилиб келинмоқда. Шунга ўхшаш ядро қуролини ҳам бутунлай таъқиқлаш, ҳаттоки, уни йўқ қилиб юбориш мумкин.

Шарафиддин ТУРОБОВ

САНЪАТ ТИНЧЛИК УЧУН КУРАШДА

Италиялик пианиночи, профессор Карло Нери Ареццо шаҳридаги қадимий шахсий кутубхонадаги қўлёзмаларни кўраётиб, сарғайиб кетган эски нота ёзувларини топиб олди. У нота ёзувларини ўрганиб чиқиб, бу Бетховеннинг шу пайтгача номаълум бўлган асари эканлигини аниқлади. Асар «Сибизғалар жўрлиги учун қўшиқ» деб аталади. Карло Нери улуғ композиторнинг янги топилган асарини навбатдаги концертлардан бирида ижро қилишини билдирган.

* * *

Токиода таниқли япон рассоми Тори Хасидзумэ асарларидан иборат «Совет Иттифоқига сафар ҳақидаги хотиралар» деб номланган кўргазма очилди. Экспозицияга қўйилган картиналар рассомнинг Япон — Совет дўстлик жамияти делегацияси аъзоси сифатида Совет Иттифоқига қилган саёҳати таассуротлари асосида яратилган. Япония ва Советлар мамлакати халқлари ўртасида дўстлик ва яхши қўшничилик муносабатларини мустаҳкамлаш ишига муносиб ҳисса қўшаётган мазкур ташкилотнинг раҳбарларидан бири бўлган Т. Хасидзумэ ижоди билан мамлакатимиз тасвирий санъат ишқибозлари яхши таниш. Унинг асарларидан иборат кўргазмалар Москва, Таллин ва бошқа шаҳарларда намойиш қилинган.

* * *

Кампучия Халқ Республикаси Ахборот, нашриёт ва маданият министрлигининг ўтган йилги мукофоти ёзувчи ва шоирлардан бир гуруҳига берилди. Улар бу юксак мукофотга кампучия халқининг империалистлар агрессиясига қарши актив курашини ва озодлик учун интилишларини, тинч меҳнат қўйнидаги яратувчиликларини муносиб тарзда акс эттирганликлари учун эришдилар.

* * *

Эквадор марказидаги «Колон» кинотеатрида халқаро кинофестиваль очилди. Урушни, империалистик кучларнинг агрессияларини қораловчи мавзуда ўтказилаётган бу халқаро анжуманда Совет Иттифоқи, Болгария, ГДР, Италия, Аргентина ва бошқа кўплаб мамлакатларнинг кино усталари иштирок этмоқдалар.

* * *

«Венсеремос!» — «Биз ғалаба қиламиз!» Бу сўзлар Венада бўлиб ўтган озодлик ва мустақиллик учун курашаётган Сальвадор халқи билан бирдамлик концерти қатнашчилари томонидан чақириқ сифатида янгради. Сальвадорлик артистлар ўз халқининг инқилобий ғалабага ишонч қўшиқларидан куйладилар. Улар қўшиқларида АҚШнинг Сальвадор ички ишларига аралашувини, ҳарбий хунтанинг тинч аҳоли устидан юргизаётган қонли режимини қаттиқ қораладилар.

* * *

Атоқли япон архитектори ва ҳайкалтароши Кэндзо Тангэ Хиросимадаги Тинчлик боғига ўрнатиладиган янги мемориал монумент устида иш бошлади. Шаҳар муниципалитети бу ерга 1945 йилда ташланган атом бомбасининг радиоактив нурланиши оқибатида ҳалок бўлаётганлар номи аввал қурилган монументга сиғмай қолаётганлиги сабабли архитектордан янги мемориал яратиб беришни сўраб мурожаат қилган эди.

Ҳозирги пайтда ушбу ёдгорликда 108 минг 956 кишининг номи қайд қилинган. Японияда, умуман, Вашингтоннинг бу қабиҳ ҳаракатининг қурбони бўлганлар 300 минг кишидан ортиқ деб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ҳар йили шаҳарда атом бомбаси ташланган ўша машъум кунда ҳалок бўлганларни хотирлаш пайтида бу ёдгорликка минглаб янги қурбонларнинг номлари битилади.

* * *

Фаластин халқи 19 йилдирки янги йилнинг биринчи кунини озодлик кураши тарихидаги муҳим сана сифатида нишонлайдилар. 1965 йилда Фаластин миллий озодлик ҳаракати ҳарбий ташкилоти Исроил босиб олган территорияда дастлабки қаршилик кўрсатиш операциясини муваффақиятли ўтказган эдилар. Шундан бошлаб, бу кун Фаластин қаршилик ҳаракати ташкилоти тузилган кун сифатида байрам қилинади. Бу ташкилот тузилиши ижодкор зиёлиларни ҳам ўзаро бирлаштирди. Улар ижодида қаршилик кўрсатиш ҳаракати мавзуси кенг ўрин олди. Эндиликда минглаб ижодкорлар ўз Ватанининг озодлиги учун курашмоқдалар, санъатнинг тинчлик учун курашдаги хизматини улуғламоқдалар.

* * *

Индонезия армиясининг лейтенантлари Ҳасан ва Мусо назарида мамлакатларининг Голландиядан мустақил бўлиш учун бошлаган уруши 34 йилга чўзилди, деб хабар беради «Компас» газетаси. Орадан ўтган ана шу вақт ичида улар мустамлакачилардан қочиб Суматра оролининг марказий қисмидаги чангалзорлар орасидаги қабила билан бирга яшаган. Эндиликда 65 ёшга чиққан бу лейтенантларни уруш аллақачон, 1949 йилдаёқ тугаб кетганлигига ишонтириш анча қийин бўлган. Улар ўз маконларини фақат маҳаллий ҳарбий ҳукумат раҳбарлари билан учраштирилгандагина тарк этишга ваъда беришган.

* * *

Америкада қашшоқларга бериладиган ёвғон шўрва учун навбат узайгандан узайиб бормоқда. Расмий маълумотларга қараганда, АҚШнинг 32 миллион граждани «камбағаллик даражасидан» ҳам паст ҳаёт кечирмоқда. Бундайлар сони мамлакатнинг баъзи районларида тўрт-беш мартага кўпайган, деб ёзади Лондоннинг «Таймс» газетаси.

* * *

Исроил ҳарбий суди босиб олинган араб ерларидаги тинч аҳоли ўртасида ҳам қаттиқ ҳарбий тадбирларни амалга оширмоқда. Улар яқинда Наблус ва ғазалик 20 нафар фаластинлик талабани Исроилнинг босқинчилик режимига қарши намойишда иштирок этгани учун катта миқдорда пул солиғи ёки узоқ муддатли қамоқ билан жазолади.

СИРЛИ ҒИШТ

ИККИНЧИ СЕРИЯ

1. ПОЛУПРОВОДНИК

ЗАЙНОБИДДИННИ темирйўлчилар полупроводник деб аташади. Бунга сабаб шуки, Зайнобиддин темирйўлга ишга кириб, проводниклик қила бошлаганидан буён бирон марта проводниклар формасини комплекс қилиб, бутун киймаган. Фуражкасини кийса, кителини киймайди. Китель кийса, бошига дўппи кияди. Хуллас, унинг шунақа одати учун ҳамкасблари полупроводник деб атайдилар. Ана шу полупроводник Зайнобиддин кейинги уч йил мобайнида состав бошлиғи ҳамда темирйўл ревизорларини ҳайратга соладиган шубҳали ишлар қила бошлади.

У хизмат қиладиган Тошкент —Андижон составининг тўққизинчи вагони— проводник хонасида ҳар гал Тошкентдан қайтишда ўттиз бешта қизил ғишт пайдо бўлиб қолади. Зайнобиддин бу ғиштларни кўзининг қорачиғидек асрайди. Бировнинг қўлини тегизмайди, то Андижонга етгунча қайта-қайта санаб кўради.

Ғишт бўлса ғишт-да. Олтинмидики ундан биров шубҳаланса. Отасининг гўрига қизил ғиштдан сағана қилмоқчидир-да, ҳар гал ўттиз бештадан йиғса, икки-уч ойда отаси тугул ўзининг сағанасига ҳам етади, деб қўя қолишди.

Лекин унинг бу ғишт ташишига бир йил эмас, икки йил эмас, уч йил бўлай деб қоляпти. Ўзидан сўрашса, қизиқчиликка олиб, келин аянг шунақа ғиштга бошқоронғи бўлган деб хиринглаб кулади.

«Асартарошлик»нинг оператив штабига қуйидаги мазмунда бир хабар келди:

«Андижон — Тошкент» составида шубҳали шахс пайдо бўлди. Полупроводник лақабли бир шахс ҳар гал Тошкентга келганда ўттиз бешта қизил ғишт олиб келади. Ёши қирқ тўртда. Миллати ўзимиздан. Касби тўққизинчи вагон проводниги. У олиб келаётган ғиштлар осор атиқа комитетига қарашли тарихий биноларни реставрация қилиш бошқармаси объектларидан олинган. Текшириб кўришларингни сўрайман. Н. М.»

Бу жиддий, ўта шошилинч хабар оператив группанинг навбатдан ташқари йиғилишига сабаб бўлди. Бош уста ўзига хос ўткир нигоҳ билан келган маълумотни кузатаркан, икки қошининг ўртасига тугунчак тушди. Жиддийлашди. Аллақандай фалсафий (балки ижтимоий) мушоҳада қилаётгани жуда ҳам нуроний юзларидан билиниб турарди.

Оператив группа иш бошлади .Бош уста «Асартарошлик» бланкасига дастлабки рақамларни ёза бошлади:

1. Ғишт состави аниқлансин.

2. Полупроводникнинг шахси текширилсин.

3. Ғиштлар қай мақсадга йўналтирилгани билинсин.

4. Уни узлуксиз кузатиш учун темир йўлдаги дружиначи йигитлар билан алоқа боғлансин. Андижонга иккита изқувар юборилсин.

Бош устанинг ҳаддан ташқари донолик билан тузган плани ҳаммага маъқул тушди. Буюк ҳаяжон ва илҳом билан оператив группа аъзолари тарқалишди.

Ўша оқшом бош уста кабинетида тонг отгунча чироқ ўчмади.

2. ОЙ ШОМ ЕГАНДА

ИЮЛНИНГ ўн еттинчи куни Андижондаги изқуварлардан дастлабки маълумотлар кела бошлади.

Биринчиси: Полупроводник узум бозоридаги чойхонада узоқ эзмаланиб чой ичди. Чойхоначига нимадир деди. Иккови нима тўғридадир қизишиб савдолашишди. Охири бир битимга келишди шекилли, қўл олишиб, борбарака қилишди.

Иккинчиси: Полупроводник кечаси ой энди кўтарила бошлаганда эшигини қия очиб, кўчага қаради. Ҳеч ким йўқлигига қаноат ҳосил қилгач, ичкаридан маҳкам беркитиб, тамбалади. Бу пайт ой аллақачон шом еб, терак учига қараб ўрмалай бошлаган эди. Узоқ-яқиндан чигирткаларнинг чириллаши эшитила бошлади. Полупроводникнинг уйидан ҳеч қандай товуш эшитилмасди. Ниҳоят, ой терак учига чиқиб олгандан кейин уй ичидан бўғиқ, тўқиллаган овоз эшитилди. Бу овоз борган сари аниқ эшитиларди. Худди соат механизмидек бир маромда тўқилларди.

Бу тўқиллаш эрталаб соат олтию ноль-нолда тинди.

Ана шундан кейин ҳеч қандай шубҳали воқеа юз бермади. Полупроводник эрталаб нонуштадан кейин хотиржам кўчага чиқди. Озиқовқат дўконига бориб, икки қоп гуруч олди. (Ҳар қопи 100 килодан). Ўткинчи такси машинасини тўхтатиб, багажнигига ортди. Худди ана шу жойда полупроводник битта, аммо жуда жиддий хатога йўл қўйди.

Гуруч олаётганда магазинчи шунча гуручни нима қиласиз, деб сўраганда у: «Жияним ўғил тўйи қиляпти, шунга совға қилиб ҳозир олиб бораман», —деган эди. Энди бўлса таксичига ўз уйининг адресини айтди.

Такси полупроводникнинг уйи эшиги олдида тўхтади. Икки кишилашиб гуручни тушириб олишди. Такси ўз йўлига жўнаб кетди.

Полупроводник уйида узоқ қолиб кетмади. Орадан икки соатлар ўтиб, бояги такси яна эшик олдида тўхтаб, икки марта қисқа, бир марта узун сигнал берди. Ҳаммаёғи қизил гардга беланган полупроводник шошиб чиқдию таксичига андак сабр қилинг, деб ичкарига кириб кетди. Бирон минут ўтар-ўтмас таксичини ичкарига чақирди. Кейин икковлашиб машина багажнигига учта қизғиш гард ўтирган қопни жойлашди-да, номаълум томонга жўнаб кетишди.

Маккор, пихини ёрган айёр қанча ниқобланмасин, қанча устакорлик қилмасин, ундан ҳам уста, кўп жиноятчиларни чаққонлик билан қўлга туширган изқуварларимизнинг темир чангалидан қочиб қутула олмади. У ўз уйида, бир уюм пулни ўртага қўйиб санаётганда қўлга олинди.

Изқуварларимиз «Асартарошлик»нинг Андижон филиали хонасида дастлабки терговни бошладилар.

—Қизил ғиштларни қандай мақсадлар учун ишлатардингиз?

Жиноятчи қайсарлик қилиб жавоб бермади. Зудлик билан Андижонга етиб келган бош уста тергов усулининг энг нозик методларини ишга солди. Полупроводник чорасиз қолди. Лекин барибир қандайдир нозик бир сирни яширмоқчи бўларди.

—Бугун эрталаб 24-озиқовқат дўконидан қанча гуруч олдингиз?

—Икки қоп, — деди полупроводник. — Нима, икки қоп олиш мумкин эмасми?

— Мумкин, — деди Бош уста. — Шунчаки сўраяпман. Айтинг-чи, уйингиздан таксида олиб кетган учта қопда нима бор эди?

—Гуруч эди.

Бош устанинг қошлари чимирилди. Унга синовчан тикилди. Полупроводник кўзларини олиб қочишга уринар, аммо эплаёлмасди.

—Уйга икки қоп гуруч олиб кирдингиз. Сал ўтмай икки қоп гуруч уч қоп бўлиб машинага ортилди. Бунда қандай сир бор?

Полупроводник индамади. Шу билан биринчи тергов тугади.

3. ИККИНЧИ ВА ОХИРГИ, ҲАЛ ҚИЛУВЧИ ТЕРГОВ

БОШ УСТАНИНГ папкасида гуручни анализ қилган суд экспертиза лабораториясининг хулосалари, гувоҳларнинг ҳеч рад қилиб бўлмас шоҳидликлари бор эди.

Полупроводникни кабинетга олиб киришди. Энди у анча бўшашган, важоҳатида илгариги ғўдайиш кўринмасди. Бош уста унинг бу руҳий ҳолатини файласуфларча сезди ва бугун ишга нуқта қўйиш мумкинлигини тушунди.

—Гаплашамизми? Ё яна оёғингизни тираб тураверасизми?

Полупроводник бўшашибгина минғирлади.

—Хўш, ғиштлардан қандай мақсадда фойдаланардингиз?

—Айтолмайман, — деди полупроводник ийманиб. — Айтишга тилим бормайди.

— Биз ҳаммасини биламиз. Ўзингиз айтсангиз, суд пайтида ишингиз осонлашади.

Бош уста ҳаммасини биламиз, деганда у, албатта, жиноятчи бу ғиштларни майдалаб, кукунини кулолларга сотади, деган аниқ ва ҳеч қачон рад қилиб бўлмас хулосага келган ва бу хулосага жуда қаттиқ ишонган эди.

Полупроводник қўрқиб кетди. Бош уста ҳамма гапдан хабардор экан деган хулосага келди. Қўлга тушганига, жинояти фош бўлганига қаттиқ ишонди. У энди чорасиз бир аҳволда эди.

—Хўш, айтасизми? —сўради Бош уста. Унинг сўз оҳангидан ғалаба қилгани шундоққина билиниб турарди.

— Майли, айтаман, —деди полупроводник. — Судда ўзим иқрор бўлганим ҳисобга олинсин.

Бош уста буни назарга олишларига воситачи бўлишини айтди.

—Ҳар галги Тошкент сафаримда ўз вагонимга ўттиз бешта қизил ғишт юклаб келардим. Тахминан уч йилдан бери шу ишни қиламан. Олиб келган ғиштларни кечаси ўғирга солиб янчаман. То кукун бўлиб кетмагунча янчавераман. Ундан кейин эрталаб магазиндан икки қоп кенжо гуручидан опкелиб, шу ғишт кукунини қўшаман. Шунда икки қоп гуруч уч қоп бўлади. Магазинда гуручнинг килоси саксон тийин. Мен ғишт кукуни қўшилган гуручни девзира деб килосини тўрт сўмдан сотаман. Харидор талашиб олиб кетади. Икки соатга қолмай уч қоп гуручни сотиб бўламан. Мана шу магазиндан олган 160 сўмлик икки қоп гуручни уч қоп қилиб, 1200 сўмга сотаман.

Бош уста ғазабга келди. У ёқдан-бу ёққа юрди. Жаҳлини, аламини босишга бирон сабаб қидирарди. Аммо бундай сабаб бу ёруғ жаҳонда йўқ эди. У зарда билан телефон трубкасини кўтарди.

— Жиноятчини опчиқиб кетинг!

Полупроводник қўлини орқасига қилиб, навбатчи олдида хонадан чиқиб кетар экан, тўхтади. Кўзларида аллақандай ҳавас билан Бош устага қаради.

—Қойилман.

У шундай дедию чиқди кетди.

Бу бир оғиз гап Бош устанинг уйқусиз тунлардаги ҳизматлари, чеккан азиятлари учун бир мукофотдек эди. У беихтиёр илжайди. Бу илжайиш унинг кейинги бир ҳафта ичидаги биринчи табассуми эди.

* * *

УШБУ қисса энг яхши олди-қочди асарлар учун эълон қиилнган конкурсда биринчи мукофотга сазовор бўлди.

Автор селитра солинмаган ўн бир килою уч юз граммлик қўзивой тарвуз билан мукофотланди.

1984 йил 14 августда, куннинг иккинчи ярмида Тошкентнинг Октябрь бозоридаги қовун растасида конкурс ғолибига тантанали равишда тарвуз топшириш маросими бўлади.

Саид АҲМАД

УСТА ГУЛМАТ. ҒАЗАЛЛАРИ

Шум бола чойхонасининг «Асартарошлик» дўкони гавжум ишлаб турибди. Бу вақт ичида биз ҳам бекор ўтирмай, ўтган асрнинг охири ва асримиз бошларида яшаб ўтган уста Гулматнинг «Безгакшамол» девонини тиклашга зўр бердик.

Қуйидаги ғазаллардан кўриниб турибдики, девонаваш шоиримиз ўз замонасидаги тенгсизликни илғай билган. У ўзи ва ўзи кабиларнинг ночорлигидан ўксинади, дабдабали ҳаёт кечираётган эзувчи синф вакилларини ҳажвга олади.

ҒАЗАЛ, РАҚАМ 11

Азимбойнинг уйи, ҳай-ҳай, қасри султонни эслатғай,
Қатор қирқинчи ламполар фасон қумғонни эслатғай.
Бошу думсиз хўтик янглиғ турур кенг хонада истол,
Қориндор ул самоввори Тўлан полвонни эслатғай.
Деворда бир фаранг милтиқ пўлат шамшир ила чирмаш,
Дарчада оқ узун парда узун иштонни эслатғай.
Гилам дилни қилур хуфтон — илож йўқ нос туфурғони,
Мушук ухлар капаввотда, кўрунг, жононни эслатғай.
Сумакдин бой тутун тортиб, кийиб оврупоча бошмоқ,
Юрур там-там, шляпоси бузуқ айвонни эслатғай.
Йиғиб қиммат матоҳларни, давр сургинг келур, Гулмат,
Вале киссангдаги аҳвол санга арзонни эслатғай.

ҒАЗАЛ, РАҚАМ 12

Манго от бермадинг—сатқай; худойим, кел, эшак бергил,
Эгар-жабдуқниям созлаб, эшакка сал безак бергил.
Ўзинг сўнгра оғил қургил, сувоқни ман қилай, майли,
Агар емни дариғ тутсанг, хашак ёки печак бергил.
Эшакни урмасин ўғри, они томда ётай пойлаб,
Шолчаю эски бўйрам бор, пахталироқ тўшак бергил.
Яна очман, мани баски яратдингму—келиб тўйдир,
Топилса, қазидин келтир; топмасанг, ҳай, ичак бергил.
Дема: ул-бул тилар бўлсанг, бориб масчид ибодат қил,
Фақирдирман, манго аввал ки обдаста, кесак бергил.
Эшак сўрғон эдим сандин, солиқчини юбординг, ваҳ,
Берар бўлсанг сўра олдин, керак бизга десак, бергил.

Ғазалларни девондан кўчирувчи:
Анвар ОБИДЖОН

КЕЛИН УЙИДА КЎРГАЗМА

Кеча маҳалламизга янги тушган келинпошшаникида уй-рўзғор буюмлари, замонавий ва камёб чет эл мебелларининг кўргазмаси очилди. Кўргазмага кирган қўшнилар қимматбаҳо гарнитур, антиқа биллурлар, чинни асбоблар, кўзни оладиган, чўғдек катта-катта гиламлар, том баравар йиғиб қўйилган кўрпа ва кўрпачаларни кўриб, ҳайратдан ангрийиб қолишди. Баъзилар ҳушидан кетиб, уй эгасига ташвиш ҳам орттирди. Ҳасадданми, ҳавасданми киприклари пир-пир уча бошлаган Рузвон хола қизини узатганда бундан икки баравар кўп мол қилмасам отимни бошқа қўяман, деб аҳд қилди.

Янги келиннинг кўргазма хонаси бир неча кундан бери гавжум бўлиб турибди. Кўргазмага марҳамат!

М. ХОЛМАТОВ

ҚУЛОҚҚА ЧАЛИНГАН ГАПЛАР

Умуртқасизларга маза, улар радикулит бўлмайди.

* * *

Узоққа боради, аммо қайтиб келмайди.

* * *

Кулиб бўлишгач, нега кулишганини муҳокама қила бошлашди.

* * *

Пьеса муаллифлари кўпинча ҳеч қандай рол ўйнашмайди.

* * *

Опера ва балет театри томошабинлар труппасига қўшимча қабул эълон қилади.

* * *

Виждон қанчалик тоза бўлса, нархи шунчалик баланд бўлади.

* * *

Минутларнинг қадрига етиш учун йиллар керак.

* * *

Агар аёл унсиз изтироб чекаётган бўлса. демак, унинг телефони бузилган.

* * *

Силлиқ ёзиш учун талант эмас, қоғоз керак.

Тўпловчи Ш. ЭРГАШЕВ

ТАСОДИФЛАР

ЎХШАТМАГУНЧА УЧРАТМАС...

Асаларичилик базасининг директори Айиқ полвон товуқ фабрикасининг бошлиғи Тулкибонуга уйланди. Ўхшатмагунча учратмас, деб шуни айтсалар керак-да!

ОМАД

Тошбақа лотереяга «ГАЗ-24» енгил машинаси ютди. Омадни қаранг.

САБАБ

Ўрмонда хушовоз хонандалар конкурси ўтказилди. Қарға бош соврин эгаси бўлди. Сабаби — булбул бетоблиги туфайли конкурсда қатнашолмаган эди.

ИМТИЁЗ

Тулки чайқовчилик қилаётиб, қўлга тушиб қолди. Суд Тулкини беш йил озодликдан маҳрум этиш ҳақида ҳукм чиқарди. Тулки эса оғироёқ эканлигини рўкач қилиб, ўз ўрнига эри Бўрини қаматтириб юборди.

Маҳмуд ҲАЙДАРОВ

ХАНДАЛАР

— Сизга нима бўлди, машина уриб кетдими?

— Йўғ-эй, машина мендан қочиб симёғочга урилди.

— Ундай бўлса нега бу ерда ётибсиз?

—Ахир, симёғоч менинг устимга қулади-да!

* * *

Ҳаваскор қаламкаш редакцияга хат йўллади:

— Пахтазорга чиққанимда ҳис-туйғуларим этакдан тошган пахтадек тўлиб-тошиб кетади. Нима қилай? Шеър ёзиб жўнатаверсаммикин?

Редакциядан жавоб келди:

— Каттароқ этак боғлаб олинг!

Рустамжон ФАРМОНОВ

* * *

— Мен спорт турлари ичида боксни ёқтираман.

—Нима, сиз боксчимисиз?

— Йўқ, тиш докториман.

* * *

Операция столида ётган бемор хонага дока ниқоб тақиб келаётган жарроҳни кўриб деди:

— Доктор, юзингиздаги ниқобни олиб ташланг, барибир сизни танийман.

* * *

Хўранда официантга бақирди:

— Қанақа одамсиз ўзи, шўрвани кўйлагимга тўкиб юбордингиз-ку!

— Хафа бўлманг, шўрва кўп.

А. МАМАТҚУЛОВ таржимаси

* * *

—Кеча мен бехосдан иккита ажойиб қирғовулга дуч келдим, юракларим ўйнаб кетди, — деди бир овчи ўртоғига.

— Сен уларни ўлжа қилгандирсан?

— Йўқ, пулим озгина етмай қолди.

* * *

— Юр, ўйнаймиз, — деди Янко дўстига.

—Иложим йўқ, соат учда фильм бошланади.

— Ахир соат энди икки бўлди-ку!

— Шундайку-я, лекин билетга пул ундиришдан олдин ярим соатча йиғлашим керакда.

* * *

Эски буюмлар магазинида харидор сотувчидан сўради:

— Анави елпиғич жуда ҳам бир-бирига ўхшар экан. Айтинг-чи, нима учун бири 500, иккинчиси 60 крон туради?

— Қиммат турадигани билан елпиниш мумкин, арзонининг олдида бошингизни ўзингиз чайқаб туришингиз керак.

* * *

Балиқчининг қармоғи сувда қимирламай тураверди. Жаҳли чиққан овчи чўнтагидан ўн франк танга чиқариб, сувга улоқтирди:

— Олинглар, шунга ўзларинг хоҳлаган овқатни олиб енглар!

С. СОДИҚ таржимаси

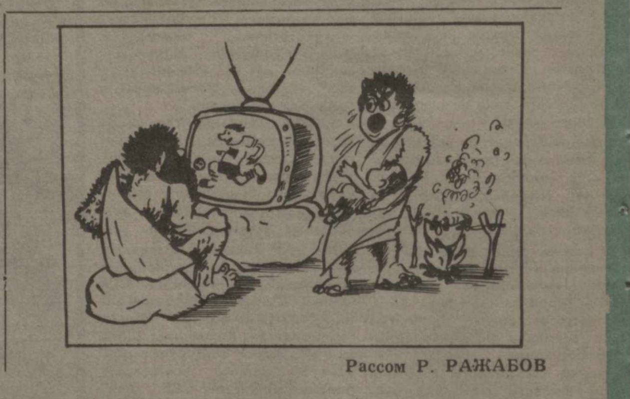

Рассом Р. РАЖАБОВ

Умида АБДУАЗИМОВА

ЮРИБ КЕЛДИМ...

Уйга кирди Шавкатжон
Оёқлари чанг, тупроқ.
Ҳозир ювгандим полни,
Жаҳлим чиқдию шу чоқ
—Пол босиб келгандирсан,
Деб сўрасам укамдан,
Дейди — Хавотир олманг,
Юриб келдим гиламдан...

Қурбон САТТОРОВ

ҚАРҒА

Феъли ёмон қарғанинг,
Саратонда: «Қор!» —дейди.
Бувам унга: — Қор есанг.
олатоққа бор! — дейди.

ШУМ БОЛА

—Ўйлантириб қўйдим, ойи,
Катта акам Тожини,
Билдирмасдан чўп
тегизсам
Қашлаяпти бошини.

БУЗОҚЧА

Менинг жажжи бузоқчам
Мўмингина, ҳеч сузмас.
Ҳатто от каби минсам,
Жим турар, пинак бузмас.
Укам билан иккимиз,
Ўтлатамиз далада.
Қочиб кетмайди йироқ
У «ақлли бола-да...»

ЖАЗО

Ҳовлимизда бир кўрсичқон
Текис ерни бузган эди.
Жаҳли чиқиб мушугимиз
Дарров тутиб уни еди.

ҚАЙЧИ

—Қўйвор болам,
қалдирғочни,
Тутма, қушни умуман.
—Тўхтанг ойи, қоғозимни
Қирқиб олай думи билан.

ОҚ КАПАЛАК

Томга, кўча, ҳовлига
Ёғмоқда оқ капалак.
—Юр тутамиз, Холида
Капалакдан бир телпак.
—Улар капалак эмас,
Билмайсанми шуни ҳам.
Қўлингга олдингми бас,
Эриб сув бўлар шу дам.
Унинг нима эканин
Тушунтирди-ку Ғани.
Акам нима деганин,
Ўзинг, топгин-чи, қани!

ҒАЛАТИ БАҲО

Бугун «олти» олдим, дейди
Уйга келиб укам Кўкан.
Ҳайрон бўлдик. Кейин билсак
Ўчта «икки» олган экан.

БАЛИҚ ТУТИШ

—Ака, шунча кутгунча
Ўтирволиб қирғоққа.
Сувга тушиб балиқни
Илиб чиқинг қармоққа.

Ўш

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.

ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р. 12019. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриёти нинг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3115. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14